

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΤΜΗΜΑ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ - ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ - ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ

ΔΙΑ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟ ΚΑΙ ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ «ΗΘΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ»

«Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΗΘΙΚΗΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΣ ΣΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΝΤΟΣΤΟΓΙΕΦΣΚΙ»

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Της **Κωνσταντίνας Παναγάκου** (ΑΜ: 132011003)

Διπλωματούχου του Φυσικού Τμήματος του Αριστοτελείου Πανεπ. Θεσ/νικης 1981

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια: **Κα Παναγιώτα Ξηρογιάννη**

διδάκτωρ φιλοσοφίας Αθηνών

Συνεπιβλέπουσα Καθηγήτρια: **Κα Γεωργία Ξανθάκη-Καραμάνου-**

καθηγήτρια Πανεπιστημίου Πελοποννήσου

Συνεπιβλέπων Καθηγητής: **Κος Παναγιώτης Πανταζάκος**
αναπληρωτής καθηγητής Πανεπιστημίου Αθηνών

Καλαμάτα Ιούνιος 2013

«Όσο πιο ψηλά είναι η συνείδηση και η συναίσθηση της προσωπικότητάς σου, τόσο πιο ψηλά και η ευχαρίστηση να θυσιάσεις τον εαυτό σου και όλη την προσωπικότητά σου από αγάπη προς τον άνθρωπο. Εδώ ο άνθρωπος που περιφρονεί τα δικαιώματά του, που υψώνεται πάνω από αυτά, αποχτάει κάποια θριαμβευτική μορφή, ασύγκριτα ψηλότερη από τον ανθρωπιστή δανειστή, που ασχολείται σε όλη του τη ζωή συνετά και ανθρωπιστικά, έστω, με τον ορισμό ποιο είναι δικό μου και ποιο είναι δικό σου».¹

Ντοστογιέφσκι

«Ο Χριστός είναι η αλήθεια που αποκαλύπτεται στη δυστυχία»²

Ντοστογιέφσκι

«Ο πολιτισμός δημιουργεί στον άνθρωπο μόνο την πολυμέρεια των αισθημάτων μας»³

Ντοστογιέφσκι

« Εμείς είμαστε οι επιλογές μας»

Ζ.Π.Σαρτρ

«Το υποχρεωτικά Καλό καθιστά το άτομο ανελεύθερο και του στερεί την αυτογνωσία»

Στ.Ράμφος

«Ο ουρανός είναι μέσα μας»

Καζαντζάκης

¹ Φ.Ντοστογιέφσκι (1992), *Το υπόγειο*, μτφ, Ν Κυτοπούλου, εκδ.,Ζαχαρόπουλου,Αθήνα,,σ13

² Μ.Μακράκη (.1994), *Ντοστογιέφσκι Πάθος και Ελευθερία*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, σ 7

³ ό.π, σ 39

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος	5
Εισαγωγή	8
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ	
1.1 Ρωσία η ανατολική πτέρυγα του δυτικού πολιτισμού	17
1.2 Ντοστογιέφσκι ο μελετητής της ανθρώπινης ψυχής	22
1.3 Φιλοσοφικές επιδράσεις των στοχασμών του Πασκάλ και του Κίρκεγκωρ στο Ντοστογιέφσκι και του Ντοστογιέφ. στους Νίτσε, Χάιντεγκερ και Καζαντζάκη	28
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ	
2.1 Το Υπόγειο	40
2.2 Ο φιλοσοφικός στοχασμός του υπόγειου ανθρώπου	50
2.3 Ο υποχθόνιος ντοστογιεφσκικός άνθρωπος	54
2.4 Γενική αποτίμηση του Υπογείου	61
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ	
3.1 Φιλοσοφικές έννοιες στο έργο του Ντοστογιέφσκι	68
3.2 Αγωνία στο ντοστογιεφσκικό χριστιανισμό	72
3.3 Οι πνευματικές αναζητήσεις του ανθρώπου	76
3.4 Ο Ντοστογιέφσκι και η φιλοσοφική έννοια του Μηδενισμού	79
3.5 Η ελευθερία για τον Ντοστογιέφσκι	83
3.6 Το έσχατο μεταφυσικό αγαθό για τον Ντοστογιέφσκι	86
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ	
4.1 Έγκλημα και Τιμωρία	89
4.2 Αδελφοί Καραμαζώφ	103
4.3 Έγκλημα και Εγκληματολογία	111

<i>4.4 Συναισθήματα του εγκληματία</i>	<i>115</i>
<i>ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ</i>	
<i>5.1 Αναφορές σε άλλα έργα του Φ. Ντοστογιέφσκι</i>	<i>125</i>
<i>5.2 Ο Σωσίας</i>	<i>136</i>
<i>5.3 Η ηθική του ατόμου</i>	<i>139</i>
<i>ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ</i>	
<i>6.1 Η σκέψη του Ντοστογιέφσκι συνοπτικά</i>	<i>147</i>
<i>6.2 Κριτική στο έργο του Ντοστογιέφσκι</i>	<i>149</i>
<i>6.3 Συμπεράσματα</i>	<i>162</i>
<i>6.4 Λεξιλόγιο</i>	<i>168</i>
<i>Ελληνική βιβλιογραφία</i>	<i>169</i>
<i>Ξένη βιβλιογραφία</i>	<i>177</i>

Αφιερώνεται στον σύζυγό μου Πάλο, στα παιδιά μου:

Γεωργία, Χαρίλαο, Δήμητρα και Αλέξανδρο και στη μητέρα μου

Πρόλογος

Η ρωσική χριστιανική, υπαρξιακή φιλοσοφία πρόσθεσε στο παγκόσμιο πνευματικό κεφάλαιο έναν πλούτο απαρομοίαστο, ένα πρωτόφαντο ηθικό πάθος, ένα νέο ουμανισμό. Ανακάλυψε και εξερεύνησε νέες περιοχές της ανθρώπινης ψυχής και νέους κόσμους, νέες ευαισθησίες. Κάποιος θα μπορούσε ίσως να ισχυριστεί ότι η προσφορά της σε αξία έχει κάτι από την απεραντοσύνη της ρωσικής της γεωγραφίας. Οι νέοι κόσμοι της ψυχής, οι κόσμοι των εγκάτων και των ψυχικών βυθών οι οποίοι ανακαλύφθηκαν οφείλονται καθ'ολοκληρίαν στον Ντοστογιέφσκι ο οποίος οδηγεί τους αναγνώστες του στο βασίλειο του πόνου, στην κόλαση των εξαθλιωμένων ανθρώπων, από τις συνθήκες της ζωής, στο βασίλειο των παθών και της αγωνίας, όπου περισσεύει το έγκλημα και η ανθρώπινη εξαχρείωση.

Ο Ντοστογιέφσκι δίνει έναν κόσμο ο οποίος βρίσκονταν στην τελευταία του κρίση. Η κρίση του ήταν φυσική, μα ο Ντοστογιέφσκι τη βλέπει μεταφυσικά. Η κρίση αυτή συνεχίζεται ακόμα και σήμερα σε άλλες περιοχές του αστικού κόσμου, για τους ίδιους σχεδόν λόγους και μέσα σε καταστάσεις οι οποίες παρουσιάζουν την ίδια οξυύτητα. Οι καταστάσεις της ανθρώπινης αθλιότητας, οι οποίες δεικνύονται στο έργο του είναι πάντα επίκαιρες και ζωτικής σημασίας. Ζωτικής σημασίας και τα ζητήματα τα οποία θέτει, αλλά η μεταφυσική λύση η οποία τους δίνει δεν ανταποκρίνεται στις πραγματικές ανάγκες της

ζωής. Αυτή η μεταφυσική τοποθέτηση των ζητημάτων αποτελεί και την αδιαφιλονίκητη φιλοσοφία του Ντοστογιέφσκι, η οποία κρύβεται πίσω από το έργο του. Αυτή η αδιαφιλονίκητη φιλοσοφία του η οποία υπάρχει στα έργα του, εντός των οποίων ανακαλύπτει κανείς μυστικά για την ανθρώπινη ψυχή, το βάθος και το πάθος της είναι που με παρέσυρε και με ενέπνευσε να ασχοληθώ στην παρούσα εργασία με τον χριστιανό υπαρξιστή, ανθρωποκεντρικό συγγραφέα και βαθύ ανατόμο της ανθρώπινης ψυχής Ντοστογιέφσκι.

Ευχαριστώ την πλούσια σε ψυχικά χαρίσματα καθηγήτριά μου, κα Παναγιώτα Ξηρογιάννη, η οποία με την άοκνη προσπάθειά της, τις πολύ χρήσιμες παρατηρήσεις της και την ισχυρή της θέληση με προέτρεψε αυτή η εργασία να ολοκληρωθεί μέσα στον Ιούνιο. Αισθάνομαι επίσης την ανάγκη από της θέσεως αυτής να ευχαριστήσω όλους τους καθηγητές μου του διατμηματικού μεταπτυχιακού της Ηθικής Φιλοσοφίας οι οποίοι συνετέλεσαν τα μέγιστα στην διεύρυνση του ψυχικού και πνευματικού μου ορίζοντα. Ιδιαίτερα με συγκίνησε η αρχοντική συμπεριφορά της προέδρου του τμήματος αξιότιμης κας Γεωργίας Ξανθάκη, η οποία με τις άριστες γνώσεις της στον Πλάτωνα και στον Αριστοτέλη μου έδωσε την ευκαιρία να τους αγαπήσω και να αισθάνομαι την ανάγκη να τους μελετώ.

Η παρουσία του αξιότιμου καθηγητή μου, κου Παναγιώτη Πανταζάκου στο Μεταπτυχιακό έδωσε διαφορετική χροιά στις παρακολουθήσεις των μαθημάτων. Ο κος Πανταζάκος ως βαθύς γνώστης της φιλοσοφίας με απλότητα και καλοσύνη, μεταδίδει τις γνώσεις του και συγχρόνως σε κάνει να αισθάνεσαι ότι πρέπει

επισταμένως να ασχοληθείς με την φιλοσοφία. Ευχαριστίες επίσης οφείλω στην καλόκαρδη, πρόθυμη και εύστοχη γραμματέα του μεταπτυχιακού τμήματος δα Σταυρούλα Κούρκουλου για την πρόθυμη εξυπηρέτησή της σε κάθε τι που μας απασχολούσε.

Θερμά τους ευχαριστώ

Εισαγωγή

«Υπάρχει ένας μύθος για κάποιο πουλί που κελαηδεί μια φορά μονάχα στη ζωή του, πιο γλυκό από κάθε άλλο πλάσμα πάνω στη γη. Από τη στιγμή που αφήνει τη φωλιά του ψάχνει για ένα δέντρο με αγκάθια και δεν ησυχάζει ώσπου να το βρει. Τότε, την ώρα που τραγουδάει, ανάμεσα στ'αγρια κλαδιά, καρφώνεται στο πιο μακρύ και πιο αιχμηρό αγκάθι. Και καθώς πεθαίνει, υψώνεται πάνω από την ίδια του την αγωνία για να κελαηδήσει καλύτερα από τον κορυδαλό και το αηδόνι. Ένας θεσπέσιος ύμνος, με τίμημα την ύπαρξή του. Όμως ολόκληρη η πλάση μένει ακίνητη ν'αφουγκραστεί και ο Θεός από ψηλά χαμογελά. **Γιατί το άριστο εξαγοράζεται μόνο με μεγάλο πόνο** Έτσι τουλάχιστον λέει ο μύθος».⁴

Ένας κελτικός μύθος

Ο Ντοστογιέφσκι δεν ανήκει μόνο στους σύγχρονους διανοητές αλλά είναι πάντα επίκαιρος και υπερκαιρικός. Θεωρείται «*Ο Παπαδιαμάντης των Ρώσων*» και «*Ο Συγγραφέας των δυστυχισμένων*». Από όλους τους στοχαστές, περισσότερο αυτός προσέγγισε με το έργο του τον ανθρώπινο πόνο. Όχι μονάχα το σωματικό, αλλά και τον ψυχικό πόνο, ο οποίος απορρέει από την ενοχή για κάθε πάθος του, από τον ένοχο πόθο, για να καταλήξει στο πιο μεγάλο του πάθος, στον άσβηστο πόθο για λύτρωση.,ώστε και ο ψυχικός, και ο σωματικός πόνος να χρησιμεύσουν στην περίπτωση του ως μέσο για μετάβαση από το πάθος για το κακό στο πάθος για το καλό, με την απαλλαγή από τα δεσμά των παθών και την απόκτηση της αληθινής ελευθερίας.⁵

Ο στοχαστής δεν έπαυσε να διακηρύττει ότι αυτό το οποίο είναι σημαντικό στην ανθρώπινη ύπαρξη και συμπεριφορά δεν είναι η ηθική, αλλά η ελευθερία, και πως μόνον ό,τι είναι ελεύθερο είναι

---

⁴Μ. Μακράκη , (1994), *Ντοστογιέφσκι Πάθος και Ελευθερία*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, σ 8

⁵ ό.π, σ10

αληθινά καλό. Το υπαρξιακό νόημα της ελευθερίας στον Ντοστογιέφσκι δέχεται την Θεϊκή ύπαρξη ως όριο των ανθρωπίνων ενεργειών γιατί αν δεν υπήρχε ο Θεός όλα θα επιτρέπονταν από τον άνθρωπο. Κατά τον Ντοστογιέφσκι η ανθρώπινη ύπαρξη «ερριμμένη» μέσα στον κόσμο, αγωνιώσα και πάσχουσα προσπαθεί να άρει το υπαρξιακό της αδιέξοδο μέσω της ανθρώπινης επικοινωνίας και της επικοινωνίας της με το Θεό. Επομένως ο Ντοστογιέφσκι ανήκει στους ένθεους υπαρξιστές, όπως και ο Πασκάλ.

Η διάκριση των ανθρώπων σε «καλούς» και «κακούς» είναι βασισμένη κατά τον Ντοστογιέφσκι σ' ένα ψέμα και ο άνθρωπος δεν μπορεί να εξαλείψει το κακό με την Ηθική, αφού κανένας απολύτως δεν μπορεί να είναι αμιγώς καλός. Ο στοχαστής δεν είναι αμοραλιστής, αφού δεν παύει να περιγράφει το κακό ως τραγικότητα και συμφορά για τον άνθρωπο. Είναι όμως αντιμοραλιστής, διότι πιστεύει βαθιά ότι η Ηθική δεν μπορεί να οδηγήσει στη λύτρωση του ανθρώπου από το κακό. Στην παρούσα εργασία γίνεται μια προσπάθεια διερεύνησης των θέσεων του διανοητή σχετικά με την ηθική και το έγκλημα.

Η εργασία αυτή προσπάθησε να διεισδύσει στην ψυχολογία του στοχαστή και να αντιληφθεί τις ιδέες του, τους προβληματισμούς του, τις φιλοσοφικές του, ηθικές και μεταηθικές αναζητήσεις. Στη συνέχεια ασχολήθηκε κυρίως με την μελέτη των έργων του:

▪ ***Το Υπόγειο:***

Ο *Υπόγειος* ήρωας είναι ένας καχεκτικός και φιλάσθενος ανθρωπάκος ο οποίος –προς μεγάλη του δυστυχία- ανήκει στην υπερφίαλη και αξιοθρήνητη τάξη-σύμφωνα με τον ίδιο- των

γραφειοκρατών. Για τον Ντοστογιέφσκι

«η νοοτροπία της τάξης αυτής θεωρείται σημαδιακή και από ορισμένες απόψεις προφητική για την κυοφορούμενη από αυτήν κοινωνία. Στην πρώτη περιπέτεια του *Υπόγειου* ήρωα εμφανίζεται το πρόβλημα του αντιζήλου στην απόλυτα καθαρή μορφή».⁶

Μια μέρα σ' ένα καφενείο, ένας αξιωματικός, που η κίνησή του εμποδίζεται από τον εξαμβλωτικό ήρωα, σηκώνει τον τελευταίο από τους ώμους και τον αποθέτει λίγο παραπέρα, χωρίς καν να του απευθύνει το λόγο. Η ανάμνηση αυτής της αναίδειας κατατρώγει τον υπόγειο ήρωα, ο άγνωστος αξιωματικός προσλαμβάνει στη φαντασία του τερατώδεις διαστάσεις.

Μια δεύτερη περιπέτεια είναι η οργάνωση δείπνου από μια ομάδα παλιών συμμαθητών του, το συναίσθημα του αποκλεισμού του από το δείπνο του ξυπνάει την επιτακτική ανάγκη να επιτύχει την πρόσκλησή του. Βασικά η αλαζονεία είναι η αιτία από την οποία εκπηγάζουν το φανταστικό μεγαλείο και η ασημαντότητα του υπόγειου ήρωα, με αποτέλεσμα το παραμικρό εμπόδιο να πυροδοτεί τους ψυχολογικούς μηχανισμούς του.

▪ **Ο Σωσίας:**

Ανάμεσα στην υπόγεια ψυχολογία και την κοινωνική πραγματικότητα, πέρα από την επιφανειακή τους διάσταση, υφίσταται μια βαθύτερη συμφωνία. Αυτή η βαθύτερη συμφωνία εμφανίζεται στο *Σωσία* ο οποίος

«αποτελεί ένα μίγμα ψυχοπαθολογικής φαντασίας και καθημερινού ρεαλισμού».⁷

---

⁶Ρ.Ζιράρ,,(2003),*Κριτικές απο το Υπόγειο*, μτφ. Ν.. Ζαρταμόπουλου, εκδ. της Εστίας, Αθήνα,σ93

⁷ ό.π.,σ100

Ο Γκολιάτκιν ο νεότερος, ο σωσίας καταφεύγει σε κάποια κλασικά μικροτεχνάσματα προκειμένου να υπερσκελίσει τον αντίζηλό του ενώπιον του προϊσταμένου τους. Ανάμεσα στους δυο Γκολιάτκιν δημιουργείται μια αντίζηλία, σ' ένα συγκεκριμένο πλαίσιο, το οποίο είναι πολύ σημαντικό από κοινωνιολογική άποψη.⁸ Η γραφειοκρατία δεν είναι παρά η εξωτερική όψη μιας δομής της οποίας η εσωτερική όψη είναι η παραίσθηση του ομοιοτύπου. Ο *Σωσίας και Το Υπόγειο* συνιστούν δύο διαφορετικές προσπάθειες για να εκφραστεί η ίδια αλήθεια. Χωρίς επομένως αμφιβολία η πηγή της παραίσθησης του Γκολιάτκιν ήταν η αλαζονεία. Ο αλαζόνας όσο βρίσκεται εντός του μοναχικού του ονείρου, πιστεύει ότι είναι ένας όμως η αποτυχία τον χωρίζει στα δύο, σε μια περιφρονητέα ύπαρξη σ' έναν περιφρονητικό παρατηρητή. Γίνεται ένας Άλλος για τον ίδιο του τον εαυτό.

▪ **Οι Φτωχοί:**

Ήρωας του μυθιστορήματος είναι ένας πάμπτωχος κατώτερος υπάλληλος, ο Ντεβούσκιν, ο οποίος έχει ερωτευτεί την Βάρια. Η κοπέλα είναι μια ορφανή, φτωχή η οποία εξαρτάται από μια ασυνείδητη γυναίκα. Η γυναίκα ζει από σκοτεινές δουλειές οι οποίες δεν προσδιορίζονται πιο συγκεκριμένα. Αυτή καταταυραννάει και εκμεταλλεύεται το κορίτσι επικαλούμενη προηγούμενες ευεργεσίες: την είχε προμηθεύσει σε έναν πλούσιο έμπορο. Η Βάρια για να μπορέσει να ξεφύγει από τις αφόρητες συνθήκες της ζωής της αποφασίζει να παντρευτεί τον πρώην αποπλανητή της. Ο βασικός τόνος του «επιστολικού μυθιστορήματος»⁹ είναι συναισθηματικός αγγίζοντας τα όρια του μελοδραματικού. Με το έργο του αυτό ο

---

⁸ Στα μέσα του 19^{ου} αιώνα η τσαρική γραφειοκρατία μετέτρεπε γρήγορα, δραστικά και ύπουλα τη μεγάλη μάζα των δημοσίων υπαλλήλων σε απρόσωπα εκτελεστικά όργανα.

⁹ Μ Μπράουν, (2008) ,Ντοστογιέφσκι. Η ζωή μέσα από το έργο του, μτφ Ν. Μ. Σκουτερόπουλου, εκδ. Εκκρεμές, Αθήνα,σελ.43

Ντοστογιέφσκι διέρχεται από την πενία στην πολυτέλεια, από την ανωνυμία στη δόξα, από το σκοτάδι στο φως.

▪ ***Το Έγκλημα και Τιμωρία:***

Μετά *Το Υπόγειο* ο Ντοστογιέφσκι συνέθεσε το έργο *Έγκλημα και Τιμωρία*.

Ο ήρωάς του, ο Ρασκόλνικοφ, είναι ένας μοναχικός ονειροπόλος ο οποίος υφίσταται

«τις μεταπτώσεις έξαρσης και κατάθλιψης και ζει με το φάσμα της γελοιοποίησης. Είναι ένας χαρακτήρας και αυτός υπόγειος με τη διαφορά ότι είναι τραγική παρά γκροτέσκα φιγούρα, γιατί προσπαθεί να δοκιμάσει και να υπερβεί με βίαιο τρόπο τα αόρατα όρια της φυλακής του. Η ανάγκη για δράση τον οδηγεί σ' ένα αποτρόπαιο έγκλημα».¹⁰

Ο Ρασκόλνικοφ ενστερνιζόμενος την φιλοσοφία του Νίτσε στον *Ζαρατούστρα*

«πίστεψε τον εαυτό του Ναπολέοντα, ο οποίος έχει υπερβεί τα όρια εκείνου τα οποία επιτρέπονται στην ανθρώπινη φύση η οποία μοιάζει με τη θεία, αυτός ο άνθρωπος πείθεται με την πτώση του πως δεν είναι ένας υπεράνθρωπος αλλά ένα κλωνισμένο ταπεινό και αδύναμο πλάσμα. Οι τύψεις του δεν επιβεβαιώνουν μόνο πως έχει παραβιάσει τα επιτρεπτά όρια αλλά μαρτυρούν την αδυναμία του και τη μηδαμινότητά του».¹¹

▪ ***Ο Παίκτης***

Ο ήρωας είναι οικοδιδάσκαλος στο σπίτι ενός Ρώσου στρατηγού, ο οποίος διαμένει μαζί με την οικογένειά του σ' ένα γερμανικό θέρετρο.

Ο ήρωας διακατέχεται από ένα υπόγειο πάθος για την Πωλίν, την

¹⁰ Ρ.Ζιράρ έ,(2003),*Κριτικές απο το Υπόγειο*, μτφ. Ν.. Ζαρταμόπουλου, εκδ. της Εστίας, Αθήνα,σ115

¹¹ Ν.Μπερτιάεφ,(1921),*Το πνεύμα του Ντοστογιέφσκι*,μ.τ.φ.Κ.Μαρκέτη,Ο Κεραμεύς,Αθήνα,σ107

κόρη του στρατηγού η οποία τον αντιμετωπίζει με μια περιφρονητική αδιαφορία. Εκείνο το οποίο κάνει τη νεαρή να είναι το παν στα μάτια αυτού του καινούργιου υπογείου χαρακτήρα είναι ακριβώς η επίγνωση ότι αυτή αντιλαμβάνεται την ύπαρξη του ως ένα τίποτε. Στο έργο αυτό ο σκοπός και το εμπόδιο ταυτίζονται: το αντικείμενο της επιθυμίας του ήρωα και ο αντίζηλος ο οποίος τον κατατρώχει είναι το ίδιο πρόσωπο. Στην πορεία η Πωλίν αποδεικνύεται τρωτή και χάνει κάθε αξία για τον οικοδιδάσκαλο, Αλεξέι Ιβάνοβιτς. Έχοντας ο Αλεξέι Ιβάνοβιτς μεταχειριστεί την Πωλίν με τη ξέγνοιαστη αποφασιστικότητα η οποία προσδιορίζει τον αφέντη, γνωρίζει ότι το ίδιο θα συμβεί με την ρουλέτα.

«Στο βασίλειο των ανθρώπινων σχέσεων αποφεύγει κανείς το τυχαίο αποκρύπτοντας την επιθυμία, και παρουσιάζει στον Άλλο την αναγκα-στικά απατηλή εικόνα ικανοποιημένης αλαζονείας».¹²

Έτσι αναγκάζεται να απεκδυθεί από κάθε τι το οποίο προσδίδει ακτινοβολία. Για να αποκρύψει όμως την επιθυμία του πρέπει να είναι απόλυτα κύριος του εαυτού του. Η αυτοκυριαρχία είναι το στοιχείο εκείνο το οποίο του επιτρέπει να κυριαρχήσει μέσα στην τυχαιότητα¹³ του υπογείου.

▪ *Ο Ηλίθιος:*

Υπάρχει μια σχέση ανάμεσα στο χρήμα και τον ερωτισμό. Αυτή η σχέση κατανοείται αν συσχετισθεί ο παίκτης με την σκηνή εκείνη από τον Ηλίθιο, όπου η Ναστάζια Φιλίποβνα πετάει στη φωτιά μια δεσμίδα χαρτονομίσματα.

«Αυτό το κάνει έτοιμη να συντρίψει με το βάρος της περιφρόνησής της όποιον άνδρα τολμήσει να κάνει έστω και την παραμικρή κίνηση

¹² Ρ.Ζιράρ, (2003), *Κριτικές από το Υπόγειο*, μτφ. Ν.. Ζαρταμόπουλου, εκδ. της Εστίας, Αθήνα, σ119

¹³ ό.π., σ 120

προς το φλεγόμενο χρήμα. Η γυναίκα υποκαθιστά τη ρουλέτα αλλά η διαφορά είναι αμελητέα. Δύσκολα άλλωστε διατυπώνεται μια σαφής διάκριση ανάμεσα στον ερωτισμό και το παιχνίδι, αυτά τα μεσαιωνικά βασανι-στήρια της υπόγειας αλαζονείας».¹⁴

Στον κεντρικό ήρωα του Ηλιθίου τον πρίγκιπα Μίσκιν η αυτοκυριαρχία ανάγεται στην ταπεινοφροσύνη και όχι στην αλαζονεία.

▪ **Ο Έφηβος:**

Το μοτίβο του χρήματος το οποίο τίθεται στην υπηρεσία της θέλησης για δύναμη, θα επανεμφανιστεί στον Έφηβο. Ο ήρωάς του ο Αρκάντι, δεν ονειρεύεται να γίνει Ναπολέον-όπως ο Ρασκόλνικοφ-αλλά Ρότσιλντ.

«Το χρήμα σήμερα στοχάζεται, προσφέρει στις μετριότητες το μέσο εκείνο το οποίο τους επιτρέπει να εξυψωθούν πάνω από τους υπόλοιπους ανθρώπους. Ο Αρκάντι δεν αποδίδει καμιά συγκεκριμένη αξία στην περιουσία· αν θέλει να την αποκτήσει είναι μονάχα για να την πετάξει στα πρόσωπα των άλλων. Η ιδέα αυτή τόσο στη Ρατσιλδινή όσο και στη ναπολεόντεια εκδοχή της ανάγεται στη γοητεία την οποία ασκεί ο Άλλος στον αλαζονικό άνθρωπο του υπογείου».¹⁵

▪ **Οι Δαιμονισμένοι:**

Η πλήρης αξιολόγηση της βαθύτερης αμφιθυμίας η οποία χαρακτηρίζει τον Μίσκιν, τον ήρωα του *Ηλιθίου*, προϋποθέτει τη γνώση της στενής διασύνδεσης αυτού του χαρακτήρα με τον Σταυρόγκιν των *Δαιμονι-σμένων*.

---

¹⁴ ό.π,σ 121

¹⁵ Ρ.Ζιράρ, (2003), *Κριτικές απο το Υπόγειο*, μτφ. Ν.. Ζαρταμόπουλου, εκδ. της Εστίας, Αθήνα,σ124

«Οι δύο άντρες συνιστούν ο ένας την τέλεια αντίθεση του άλλου. Είναι αλήθεια ότι και οι δύο είναι εκπατρισμένοι αριστοκράτες ότι και οι δύο παραμένουν παρατηρητές της φρενιτιώδους αναταραχής την οποία προκαλούν στο διάβα τους και ότι τέλος είναι οι κυρίαρχοι σ' ένα παιχνίδι το οποίο δεν τους ενδιαφέρει να κερδίσουν».¹⁶

Τον Σταυρόγκιν όμως ο πόνος των άλλων όταν δεν του προκαλεί μια διεστραμμένη ευχαρίστηση τον αφήνει αδιάφορο. Έχει τα πάντα, από όλα τα χαρίσματα τα οποία η φύση και η κοινωνία μπορούν να δωρίσουν σ' ένα άνθρωπο. Γι' αυτό ζει μέσα στην απόλυτη πλήξη και δεν έχει καθόλου επιθυμίες γιατί έχει γευθεί τα πάντα.

Ο Μίσκιν και ο Σταυρόγκιν έχουν κοινή προέλευση αλλά «ενσαρκώνουν αντιφατικές απαντήσεις»¹⁷ στο ερώτημα για την πνευματική σημασία της ηθικής αδιαφορίας. Επομένως, η διερεύνηση της συνείδησης στα προαναφερθέντα έργα, αποκάλυψε αλαζονείες και ταπεινότητες και συνεχίζεται και στο τελευταίο έργο του στοχαστή το οποίο απετέλεσε και το κύκνειο άσμα του τους *Αδελφούς Καραμαζώφ*.

▪ **Αδελφοί Καραμαζώφ:**

Ο στοχαστής έχει κάνει πλήρη μυθοπλαστική ανάπτυξη με τους ήρωες των έργων του. Η αντίθεση των ηρώων του σημαίνει ότι συνιστούν αντιτιθέμενες οπτικές πάνω στο ζήτημα της ηθικής αξίας και της συμπεριφοράς τους. Το να συλλαμβάνει και να

«σχεδιάζει έναν ήρωα του οποίου εκείνο το οποίο τον διαχωρίζει από τον άλλο είναι η τελειότητα και όχι η ατέλεια, ισοδυναμεί με

---

¹⁶ ό.π,σσ127-128

¹⁷ ό.π, σ128

διαβεβαίωση περί της αθωότητας του ήρωα, σημαίνει ότι ολόκληρη η ενοχή επιρρίπτεται στους άλλους».¹⁸

Το αντίστροφο, το να σχεδιάζει κανείς να γράψει τους *Δαιμονισμένους*, το να συλλαμβάνει έναν ήρωα του οποίου η ηθική του αδιαφορία είναι μια μορφή ηθικής και πνευματικής κατάπτωσης ισοδυναμεί με άρνηση αυτού του είδους δικαίωσης.

«Η ηθική αδιαφορία δεν σημαίνει ότι θριαμβεύει πάνω στην ίδια την αλαζονεία, αποδεικνύει μονάχα ότι αντάλλαξε τη θέση του δούλου με του αφέντη. Αντιστράφηκαν οι όροι, η δομή όμως έμεινε όπως ήταν. Δεν ικανοποιείται ο στοχαστής από την αυτονομία την οποία κατάφερε, δεν αρκείται να διεξάγεται περισσότερο προς όφελός του παρά εις βάρος του. Η παρεξήγηση ανάμεσα στον εαυτό του και τον άλλο, η ίδια η παρεξήγηση του φαίνεται ανυπόφορη. Ο Μηδενισμός δεν μπορεί να σταματήσει εντός του την ανάγκη για επικοινωνία».¹⁹

Η εργασία μελετά και ανακαλύπτει την έννοια της ηθικής και του εγκλήματος κυρίως στα έργα του: *Το Υπόγειο*, *Έγκλημα και Τιμωρία* και στους *Αδελφούς Καραμαζώφ* και ασχολείται ακόμη με την έννοια της αγωνίας, της ελευθερίας και αγάπης, κάνοντας κριτική των έργων του και εξάγοντας συμπεράσματα για αυτά.

Οι ήρωες του δρουν ως να μην υπάρχει διάσταση έργων και λόγων, ως να μην λειτουργούν υπό τον έλεγχο κάποιων κεντρικών ηθικών αρχών. Όλος ο κόσμος του Ντοστογιέφσκι είναι μια κινούμενη άμμος, είναι μια ρευστή περιρρέουσα πραγματικότητα, είναι ένας κόσμος ενστίκτων των ηρώων του, των παρορμήσεών τους, του χαοτικού τους ψυχισμού, προβάλλοντας τον ίδιο τον εαυτό του.

---

¹⁸ ό.π,σ131

¹⁹ ό.π,σ131

Κεφάλαιο 1

1.1 Ρωσία η ανατολική πτέρυγα του δυτικού πολιτισμού

Η Ρωσία δεν γνώρισε Μεταρρύθμιση, Αντιμεταρρύθμιση²⁰ και Αναγέννηση αλλά παρέμεινε σε μια κατάσταση μεσαιωνικής στασιμότητας και ιδιόρρυθμης ακυβερνησίας. Υστερούσε κατά πολύ των ευρωπαϊκών κρατών γιατί αγνοούσε πλήρως την επιστήμη και την τεχνική της εποχής. Ακόμη αγνοούσε τη μοντέρνα κρατική οργάνωση και την όποια ανεξιθρησκεία που αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για την εξάπλωση του εμπορίου. Η Ρωσία δεν γνώριζε από στρατιωτική πειθαρχία και από ναυπηγική. Σ' ένα αιώνα που τα εθνικά σύνορα ήταν ευμετάθετα²¹ και οι διεθνείς διενέξεις λύνονταν μόνο με πολεμικά μέσα πρωταρχικής σημασίας θα έπρεπε να ήταν τα ζητήματα²² στρατιωτικής ισχύος, κάτι το οποίο δεν συνέβαινε καθόλου με την Ρωσία, η οποία παρουσιαζόταν ανίσχυρη απέναντη στους γείτονές της. Στην κρατική οργάνωση εξάλλου τίποτε δεν έδειχνε ικανό να ανταπεξέλθει ικανοποιητικά στις απαιτήσεις²³ ενός μεγάλου Έθνους.

Αφενός η κοινωνική ιεραρχία εμπόδιζε την άνοδο προικισμένων ανθρώπων επειδή δεν διέθεταν τους κατάλληλους τίτλους ευγενείας, αφετέρου η σχέση Κράτους- Εκκλησίας, ήταν νευραλγική²⁴ για έναν

---

²⁰Κ.Παπαγιώργη, (1990), *Ντοστογιέφσκι*, Εκδ.Καστανιώτη, 4η έκδ., Αθήνα, σ 21

²¹ ό.π,σ 21

²² ό.π,σ 21

²³ό.π ,σ 22

²⁴ ό.π,σ 22

κατεξοχήν θρησκευόμενο λαό, όπως οι Ρώσοι και επέτρεπε στον Πατριάρχη να αψηφά τον Τσάρο.

Ο δε λαός, παρέμεινε σε μια θλιβερή κατάσταση άγνοιας,²⁵ φτώχειας και αθλιότητας. Υπήρχε μεγάλος αναλφαβητισμός και πολλοί δουλοπάροικοι και οι γυναίκες εκτός από την τεκνογονία δεν μπορούσαν να διεκδικήσουν άλλα δικαιώματα ούτε στον ιδιωτικό ούτε στον δημόσιο τομέα με αποτέλεσμα ο απλός λαός να κρατιέται σε ληθαργική²⁶ καθυστέρηση. Τα πάντα ξεκινούσαν και κατέληγαν στο πρόσωπο του Τσάρου. Για τον Ρώσο ο μονάρχης ήταν ο πρώτος μετά τον Θεό.²⁷ Έδω βέβαια σε αυτό το σημείο βρισκόταν η δύναμη και η αδυναμία ολόκληρου του Έθνους. Η Ρωσία αποτελούσε μια πελώρια πατριαρχική²⁸ οικογένεια και τα πατριαρχικά ήθη δέσποζαν σε όλο το εύρος των ιδιωτικών και δημόσιων σχέσεων. Οι Ρώσοι είχαν πολύ ισχυρό θρησκευτικό δεσμό²⁹ και σε αυτόν τον δεσμό οφείλουν την επιβίωσή τους κατά την κατοχή των Μογγόλων.

Εν αντιθέσει με τους Έλληνες δεν είχαν παραδόσεις οι οποίες ίσως οδηγούσαν σε σύγκρουση με τον χριστιανισμό και μελέτησαν την Αγία Γραφή³⁰ στην σλαβονική μετάφραση. Όταν, λοιπόν, οι μεγάλοι απολογητές του ρωσικού χριστιανισμού μιλούν για το «θεοφόρο» ρωσικό λαό, ο λόγος τους εδράζεται σε αυτή την καινοφανή

---

²⁵ .ο.π,σ 22

²⁶Κ. Παπαγιώργη, (1990), *Ντοστογιέφσκι*, Εκδ.Καστανιώτη,4η έκδ.,Αθήνα,σ 22

²⁷ ό.π,σ 22

²⁸ ό.π,σ 23

²⁹ ό.π,σ 25

³⁰ ό.π,σ 26

θησκευτική ενότητα η οποία υπήρξε μοναδικό φαινόμενο για σύμπασα τη χριστιανοσύνη.³¹

Εκείνοι μέσα σε λίγους αιώνες βαπτίστηκαν³² και σχηματίστηκε μια χριστιανική αδελφότητα, ανατολικού δεσποτισμού και πολιτικής ενδοστρέφειας. Οι απόψεις των φιλελευθέρων οι πιο προοδευτικές ήταν διστακτικές απέναντι στο θρησκευόμενο λαό ο οποίος ήταν στενά συνδεδεμένος με τη γη.³³ Δεν μπορούσε να νοηθεί λαός χωρίς θρησκεία, ούτε θρησκεία χωρίς τη μυστικιστική³⁴ νοσταλγία της γης – απ’ όπου ο *Εδαφισμός*³⁵ η θεωρία των οπαδών της εθνικής γης- την οποία ακολούθησε και ο Ντοστογιέφσκι.

Έπρεπε οι Ρώσοι να ακολουθήσουν την Δύση εφόσον κανείς δεν αρνιόταν ότι η Ρωσία αποτελεί την ανατολική πτέρυγα του δυτικού πολιτισμού,³⁶ διότι η Δύση εκπροσωπούσε το μέλλον. Ο Μέγας Πέτρος προσπάθησε να επιφέρει ριζικές μεταβολές στην μοσχοβίτικη αντίληψη έχοντας μια γόνιμη αντινομία, αίμα Ρώσου και κοσμοαντίληψη Ευρωπαίου, γεγονός το οποίο τον ώθησε να προσαρμόσει πολύ γρήγορα την ζωή των Ρώσων με τα ήθη, έθιμα και πολιτισμικά στοιχεία των Ευρωπαίων. Επίσης για να ευθυγραμμιστεί ο

---

³¹Οι Ρώσοι αρνήθηκαν το Ισλάμ επειδή απαγορεύει το αλκοόλ, όμως η βότκα ήταν η χαρά των Ρώσων, δεν ασπάστηκαν τον ιουδαϊσμό γιατί ήταν η πίστη ενός νικημένου και ανέστιου λαού γι’ αυτό στράφηκαν προς το Βυζάντιο (ρωσική παράδοση)

³²Κ. Παπαγιώργη ,(1990), *Ντοστογιέφσκι*, Εκδ.Καστανιώτη,4η έκδ.,Αθήνα,σ 26

³³ ό.π ,σ 26

³⁴Κ. Παπαγιώργη ,(1990), *Ντοστογιέφσκι*, Εκδ.Καστανιώτη,4η έκδ.,Αθήνα,σ 26

³⁵ Η θεωρία του εδαφισμού είναι μια παραλλαγή της θεωρίας των σλαβόφιλων. Η άποψή τους δεν ήταν μια συστημική θεωρία, αλλά μια απόπειρα συμφιλίωσης των δυτικιστών και των σλαβόφιλων, συμφιλίωση του πολιτισμού με τη λαϊκή ιδεολογία.

³⁶Κ. Παπαγιώργη,(1990), *Ντοστογιέφσκι*, Εκδ.Καστανιώτη,4η έκδ.,Αθήνα,σ 27

Τσάρος με την Ευρώπη εφήρμοσε το Ιουλιανό ημερολόγιο³⁷ το οποίο ίσχυε στην Αγγλία, λίγο πριν η Δύση αποφασίσει να υιοθετήσει το Γρηγοριανό ημερολόγιο.

Εντός μιας εικοσαετίας, ο δυτικόφιλος μονάρχης κατόρθωσε όχι μόνο να οργανώσει, ένα μοντέρνο³⁸ στρατό αλλά και να ναυπηγήσει έναν ασύλληπτο για τα ρωσικά δεδομένα στόλο. Το όραμα της αναμόρφωσης θα ολοκληρωνόταν με την αλλαγή της πρωτεύουσας της Μόσχας³⁹ η οποία δεν μπορούσε να ικανοποιεί τα εξευρωπαϊστικά όνειρα του Μονάρχη. Έτσι κτίστηκε με πάρα πολύ κόπο η Πετρούπολη,⁴⁰ η καινούργια πρωτεύουσα, στην οποία μαζί με τους νέους οικισμούς, τα νέα ενδύματα, τη νέα γλώσσα-κυρίως γαλλικά-ετοιμαζόταν και η νέα ρωσική ψυχή.

«Θέλουμε να είμαστε Ρώσοι με ευρωπαϊκό πνεύμα»⁴¹

έγραφε ο Μπελίνσκι, ο οποίος ήταν μεγάλος υποστηρικτής των μεταρρυθμίσεων. Και όμως εξ αρχής η ζωή της Πετρούπολης μόνο δυσοίωνες σκέψεις δημιουργούσε στο μυαλό του αυστηρού παρατηρητή. Οι γνήσιες αρετές του Ρωσικού⁴² λαού έδωσαν την θέση τους σε κίβδηλες αρετές. Ο Ντοστογιέφσκι έγραφε:

---

³⁷ ό.π,σ 45

³⁸ ό.π,σ 48

³⁹ ό.π,σ 48

⁴⁰ ό.π,σ 49

⁴¹ό.π ,σ 53

⁴²Κ. Παπαγιώργη .,(1990), *Ντοστογιέφσκι*, Εκδ.Καστανιώτη,4η έκδ.,Αθήνα,σ 54

«Θα έλεγε κανείς πως όλοι είμαστε βαστόζοι που κουβαλάμε στους ώμους μας ένα ευάρεστο φορτίο, χαρούμενοι που είμαστε Ευρωπαίοι αχθοφόροι. Και τι δεν κάνουμε για την απόλαυση της μίμησης».⁴³

Επίσης σε κάποιο άλλο σημείο σχολίαζε:

«Εδώ δεν έχουμε να κάνουμε με πεποιθήσεις, αλλά με το τελικό αποτέλεσμα των μεταρρυθμίσεων του Πέτρου. Απαιτούσε απολύτως ν'αποκτήσει Ευρωπαίους δια κρατικού διατάγματος, και όντως απόκτησε Ευρωπαίους μετά από εκατοπενήντα χρόνια, αλλά αποσπάστηκαν από τους ντόπιους και δε συνδέθηκαν με τους πραγματικούς Ευρωπαίους· εκείνοι είναι όλοι εθνικιστές, ενώ εμείς αρνούμαστε την εθνικότητά μας στη ρίζα της, θέλουμε να είμαστε Ευρωπαίοι εν γένει αλλά δεν υπάρχει Ευρωπαίος εν γένει».⁴⁴

Η Πετρούπολη δίχαζε τη Ρωσία και την κάθε συνείδηση ξεχωριστά, έβαζε, καθώς θα γράψει ο Γκόγκολ,

« μέσα στην κάθε ψυχή τον πόλεμο του φωτός με το σκοτάδι».⁴⁵

---

⁴³ ό.π,σ 54

⁴⁴ ό.π,σ 54

⁴⁵ ό.π,σ55

1.2 Ντοστογιέφσκι ο μελετητής της ανθρώπινης ψυχής

Ο Ντοστογιέφσκι γεννήθηκε σε ηρωικά και για τη δική του πατρίδα χρόνια, το 1821. Το πνεύμα της εποχής μεταλαμπαδεύτηκε στην ψυχή του και εντός του συντελέστηκαν έντονες και δραματικές συγκρούσεις. Τέτοιες καταστάσεις θα υπάρξουν πολλές στη ζωή του και θα αποτυπωθούν στο έργο του-τόσο συχνά βλέπει κανείς ακόμα και σήμερα να διασταυρώνονται γύρω από τον Ντοστογιέφσκι- γνώμες θα έλεγε κανείς, ασυμβίβαστες, τις οποίες όμως και ο άνθρωπος και το έργο του τις περιέχουν στις πλέον πρωτότυπες συνθέσεις.

Ηρωικός και αντιηρωικός, ρομαντικός και ρεαλιστής, φιλόσοφος, ψυχολόγος και κοινωνιολόγος, φανταστικός και πραγματικός, πιστός και άπιστος, όλα έχουν λόγους να διεκδικούν μια θέση στον πολυδύναμο κόσμο του. Τέτοια ζεύγη αντιθέσεων μπορεί κάποιος μελετής να διαπιστώσει πολλά.

Ο Ντοστογιέφσκι συμμετέχει στην οργάνωση μυστικού τυπογραφείου, το οποίο τύπωνε εκκλήσεις προς τους αγρότες και τους στρατιώτες και το 1849 συλλαμβάνεται και φυλακίζεται. Μαζί με τους φίλους του οδηγείται στο ικρίωμα, όπου θα περιμένει την εκτέλεσή του. Μια χάρη η οποία έφτασε την τελευταία στιγμή από τον τσάρο Νικόλαο τον Α΄ μετέτρεψε την ποινή θανάτου σε τετράχρονα⁴⁶ καταναγκαστικά έργα. Η Σιβηρία γίνεται σχολείο ζωής για τον Ντοστογιέφσκι και συγχρόνως το εφελτήριο για μια νέα ζωή.

Με *Το σπίτι των πεθαμένων* το 1860 γράφει στον φίλο του Βράνγκελ, κυβερνήτη στον τόπο της σιβηρικής του εξορίας:

---

⁴⁶ Ντοστογιέφσκι Φ., (2007), *Φιοντόρ Ντοστογιέφσκι Οι Δαιμονισμένοι*, μτφ Μπακοπούλου Ε, Ίνδικτος, Αθήναι, σ 103

«Ανανέωσα την λογοτεχνική μου φήμη και στα κάτεργα ξεχώρισα ανθρώπους υπέροχους και βαθείς. Πόσο ευχάριστο ήταν να ανακαλύπτεις κάτω από την σκουριά χρυσάφι, πόσους χαρακτήρες έφερα μαζί μου για να γεμίσουν τόμους ολόκληρους».

Ο ρώσος φιλόσοφος Α.Ι.Γκέρτσεν⁴⁷ έγραψε από το Λονδίνο όπου ζούσε

«Η περασμένη περίοδος μας άφησε ένα τρομακτικό βιβλίο, το οποίο πάντα θα αναφέρεται πάνω από την έξοδο του άδη, του σκοτεινού Νικολάου του Α΄, όπως η επιγραφή του Δάντη στην είσοδο της κόλασης: πρόκειται για *Το σπίτι των πεθαμένων* του Ντοστογιέφσκι, μια τρομακτική αφήγηση, ο δημιουργός της οποίας με το αλυσοδεμένο χέρι του ζωγράφησε τους χαρακτήρες των συντρόφων του στα κάτεργα».⁴⁸

Στις 20 Δεκεμβρίου του 1872 η Διεύθυνση Τύπου ανακοίνωσε στην Επιτροπή Λογοκρισίας⁴⁹ της Αγίας Πετρούπολης ότι με αίτηση του Μεσέρσκι ο Φ. Ντοστογιέφσκι ανέλαβε καθήκοντα διευθυντή σύνταξης του περιοδικού *Ο Πολίτης*. Το 1874 ο Φ. Ντοστογιέφσκι ζητεί με αίτησή του λόγω «ασθενείας» την απαλλαγή των καθηκόντων του, κάτι το οποίο έγινε δεκτό. Στα απομνημονεύματά του ο Μεσέρσκι⁵⁰ χαρακτήρισε τον Φ. Ντοστογιέφσκι της περιόδου της συνεργασίας τους «ως μεγάλη μορφή, ολοκληρωμένη και πλήρη συντηρητική φυσιογνωμία». Όμως η συντακτική εμπειρία στον *Πολίτη*

---

⁴⁷Φ.Ντοστογιέφσκι,(2007),*Φιοντόρ Ντοστογιέφσκι Οι Δαιμονισμένοι*, μτφ Ε Μπακοπούλου, Ίνδικτος, Αθήναι, σ105

⁴⁸ό.π,σ105

⁴⁹ό.π ,σσ12-13

⁵⁰ ό.π.,σ14

έδωσε τη δυνατότητα στο Ντοστογιέφσκι να γνωριστεί από κοντά με πολλά φαινόμενα της εποχής του, τα οποία σχολιάστηκαν με την τακτική του επιφυλλιδογραφία⁵¹ και τα οποία επέδρασαν καταλυτικά στον τρόπο στοχασμού του, ιδίως την περίοδο της προετοιμασίας για τη συγγραφή του μυθιστορήματός του *Ο Έφηβος*, τον χειμώνα του 1874-75.

Μετά το κάτεργο, παράλληλα με την εντονότατη συμμετοχή του στη συζήτηση των ιδεών της εποχής, γράφει τα μεγάλα του έργα (*Σημειώσεις από το Σπίτι των Νεκρών*, 1861, *Το Υπόγειο*, 1863, *Έγκλημα και Τιμωρία*, 1866, *Ο Ηλίθιος*, 1868, *Οι Δαιμονισμένοι*, 1871-72, *Ο Έφηβος*, 1875, *Οι Αδελφοί Καραμαζώφ*, 1879-1880). Επιπλέον η χρονιά του θανάτου του απετέλεσε (1881) την έναρξη της δημοτικότητάς του ανά τον κόσμο η οποία ως σήμερα συνεχίζει την ανοδική της πορεία. Ο Γερμανικός εξπρεσιονισμός⁵² προβάλλει το έργο του *Έγκλημα και Τιμωρία* και την ίδια χρονιά (1881) το μυθιστόρημά του μεταφράζεται στην Ελλάδα—από τον Παπαδιαμάντη και τον Γ. Βογιατζή—και ο Εμμανουήλ Ροΐδης γράφει το βαρυσήμαντο άρθρο του για τον Ντοστογιέφσκι.

Ο Ντοστογιέφσκι υπήρξε ένας μεγάλος στοχαστής και οραματιστής. Υπήρξε ακόμη ανθρωπολογιστής κι

---

⁵¹Φ. Ντοστογιέφσκι, (2006), *Το ημερολόγιο του συγγραφέα*, μτφ Β.Δ.Τριανταφυλλίδη εκδ. Αρμός, Αθήνα, σ15

⁵² Ο Εξπρεσιονισμός εμφανίζεται στη Γερμανία αρχές του 20ου αιώνα και αποτελεί στάση ζωής και έκφραση τού ανθρώπινου ψυχισμού ο οποίος καλύπτει πολλές μορφές καλλιτεχνικής έκφρασης: ζωγραφική, γλυπτική, θέατρο, κινηματογράφο χορό, μουσική και αρχιτεκτονική. Η κοσμοθεωρία του Εξπρεσιονισμού αναπτύσσεται σε μια κοινωνία η οποία χαρακτηρίζεται από συσσώρευση των μαζών στις πόλεις, βιομηχανική ανάπτυξη και ρήξη με την έννοια της παραδοσιακής κοινότητας, παράγοντες οι οποίοι δημιουργούν στο άτομο υπαρξιακά και κοινωνικά προβλήματα.

ανθρωποκεντρικής⁵³ ως ένα ανέκφραστο βαθμό. Υπήρξε ο στοχαστής-φιλόσοφος που το ανθρώπινο ζήτημα τον απορρόφησε ως την τρέλα,⁵⁴ και τον έκανε βαθύ γνώστη της ανθρώπινης ψυχής. Για τον Ντοστογιέφσκι ο άνθρωπος είναι ένας μικρόκοσμος, το κέντρο του όντος,⁵⁵ ένας ήλιος γύρω από τον οποίο όλα κινούνται. Το αίνιγμα του σύμπαντος έχει κλειστεί εντός της ανθρώπινης ύπαρξης και το να το λύσει κάποιος σημαίνει ότι λύνει το ζήτημα της σχέσης του με το Θεό.⁵⁶ Βέβαια αυτός ο προσανατολισμός, ο ανθρωπολογικός, δεν είναι δυνατόν παρά να εμφανιστεί σ' ένα χριστιανικό⁵⁷ κόσμο-τίποτα παρόμοιο δεν παρουσιάζεται στον αρχαίο κόσμο-ο χριστιανισμός έκανε τον άνθρωπο τον ήλιο του σύμπαντος. Επομένως ο Ντοστογιέφσκι πραγματεύθηκε την έννοια της ανθρώπινης ύπαρξης μ' ένα βαθιά χριστιανικό τρόπο. Συνεπώς αυτό είναι που θα τον καταστήσει μεγάλο χριστιανό στοχαστή⁵⁸ ο οποίος ενδιαφέρεται μόνο για το ανθρώπινο πνεύμα και ασχολείται αποκλειστικά μ' αυτό.

Ο Στρακόφ γράφει σχετικά:

«Όλη του η προσοχή κατευθυνόταν προς τους ανθρώπους, αναζητούσε αποκλειστικά να συλλάβει τη φύση τους και το χαρακτήρα τους. Οι άνθρωποι τον ενδιέφεραν αποκλειστικά με τη

---

⁵³ Ν.Μπερτιάεφ, (1921), *Το πνεύμα του Ντοστογιέφσκι*, μ.τ.φ.Κ.Μαρκέτη, Ο Κεραμεύς, Αθήναι, σ 37

⁵⁴ ό.π.,σ 37

⁵⁵ ό.π.,σ 37

⁵⁶ ό.π.,σ 37

⁵⁷ ό.π.,σ 38

⁵⁸ Ν. Μπερτιάεφ, (1921), *Το πνεύμα του Ντοστογιέφσκι*, μ.τ.φ.Κ.Μαρκέτη, Ο Κεραμεύς, Αθήναι, σ 38

ψυχική τους σύνθεση, το τρόπο της ζωής τους, τα αισθήματά τους και τη σκέψη τους».⁵⁹

Όταν κάποτε ταξίδεψαν μαζί στο εξωτερικό έγραψε επίσης για τον Ντοστογιέφσκι:

«Ούτε η φύση, ούτε οι ιστορικές θύμησες ούτε τα έργα τέχνης δεν συγκίνησαν ιδιαίτερος τον Ντοστογιέφσκι».⁶⁰

Για τον Ντοστογιέφσκι η ανθρώπινη ύπαρξη πραγματικά απομακρύνθηκε από την φύση, αποποιήθηκε τις ρίζες της⁶¹ και ήλθε να κατοικήσει στις πόλεις, όπου καθημερινά συντελείται η απώλεια της ουσίας της. Περιέγραψε εκείνος την Πετρούπολη μ' ένα τόσο εκπληκτικό τρόπο που είναι ένα φάντασμα γεννημένο απ' τον περιπλανώμενο αποστάτη⁶² άνθρωπο και ανάμεσα στις ομίχλες αυτής της πόλης γεννιούνται τρελές σκέψεις και ωριμάζουν εγκληματικά σχέδια. Το περιβάλλον του ανθρώπου, η πόλη και η βεβαρυμένη ατμόσφαιρά της, τα σπίτια της και οι απαίσιες λιαναγορές,⁶³ όλη η εξωτερική συγκρότηση του έργου, δεν αντιπροσωπεύει παρά σημάδια, σύμβολα του εσωτερικού πνευματικού κόσμου του, μια αντανάκλαση της εσωτερικής του τραγωδίας. Κάθε τι το οποίο είναι εξωτερικό, κάθε τι το οποίο ανήκει στη φύση, στη κοινωνία ή στα ήθη⁶⁴ δεν αποτελεί στο έργο του Ντοστογιέφσκι μια πραγματικότητα αυτή καθαυτήν αλλά τη μετουσιώνει σε ζώσα πραγματικότητα.

---

⁵⁹ό.π,σ 38

⁶⁰ ό.π,σ 38

⁶¹ ό.π,σ39

⁶²ό.π ,σ39

⁶³ ό.π,σ39

⁶⁴ ό.π ,σ39

Ο στοχαστής υπήρξε ένας μεγαλοφυής διαλεκτικός φιλόσοφος και ο πιο μεγάλος μεταφυσικός της Ρωσίας.⁶⁵ Ο Ντοστογιέφσκι υπήρξε δυναμικός· σε όλο το έργο του δεν υπήρξε τίποτα το στατικό, θεωρώντας τις ιδέες ως «πυροστρόβιλους»⁶⁶ διακατεχόμενος από το πνεύμα του Ηρακλείτου ότι:

«Τα πάντα είναι φωτιά και κίνηση, αντίθεση και αγώνας».⁶⁷

Οι ιδέες του είναι φλόγινα κύματα· ποτέ σταθεροποιημένες ψυχρές έννοιες. Ο φιλόσοφος αποτελούσε τον προστάτη των «ταπεινών και καταφρονεμένων», αλλά και το νεοχριστιανό προφήτη, εκείνον ο οποίος αποκαλύπτει τον «υποχθόνιο άνθρωπο».⁶⁸ Τέλος αποτελούσε το κήρυκα της Ρωσικής Μεσσιανικής ιδέας⁶⁹ και μαζί με τον Τολστόϊ αποτελούν τις κορυφές του ρωσικού στοχασμού.⁷⁰

Ο Ντοστογιέφσκι ακολουθώντας την κλίση του, το ένστικτό του αντιλαμβανόταν τα μύχια της ρωσικής ψυχής⁷¹ και το φιλοσοφικό του έργο αποτελεί το απαύγασμα της πείρας της ζωής και της ουσιώδους ενασχόλησης με τις έννοιες οι οποίες δεν αποτελούν στείρα, θεωρητικά σχήματα αλλά γονιμοποιούν την πορεία του ανθρώπου εντός του κόσμου προβάλλοντας διεξόδους έναντι των οριακών καταστάσεων της ζωής.

---

⁶⁵Ν. Μπερτιάεφ, (1921), *Το πνεύμα του Ντοστογιέφσκι*, μ.τ.φ.Κ.Μαρκέτη, Ο Κεραμεύς, Αθήναι, σ 7

⁶⁶ ό.π,σ 8

⁶⁷ ό.π,σ 8

⁶⁸ ό.π,σ 10

⁶⁹ ό.π,σ 10

⁷⁰ ό.π,σ 26

⁷¹Κ.Παπαγιώργη,(1990), *Ντοστογιέφσκι*, Εκδ.Καστανιώτη,4η έκδ.,Αθήνα,σ 12

1.3 Φιλοσοφικές επιδράσεις των στοχασμών του Πασκάλ και του Κίρκεργκωρ στο Ντοστογιέφσκι και του Ντοστογιέφσκι στους Νίτσε, Χάιντεγκερ, και Καζαντζάκη

Σύμφωνα με τον στοχαστή Πασκάλ:

«ολόκληρη η αξιοπρέπεια του ανθρώπου θεμελιώνεται στη σκέψη».⁷²

Μέσω της σκέψης ο άνθρωπος διαφοροποιείται από τα ζώα κατακτώντας την ουσία του

«Αλλά δεν μπορώ να εννοήσω τον άνθρωπο δίχως στοχασμό· θα'ταν ένα λιθάρι ή ένα κτήνος!»⁷³

συμπληρώνει ο Πασκάλ. Ο άνθρωπος κρύβει κάτι το μεγαλειώδες αλλά και η δυνατότητα να μπορεί να έχει αυτογνωσία της αθλιότητάς του τον καθιστά μια τραγική ύπαρξη.

«Είναι λοιπόν κανείς άθλιος γνωρίζοντας πως είναι άθλιος. Αλλά είναι μεγάλος ξέροντας πως είναι άθλιος!»⁷⁴

«Στέκεται ο άνθρωπος, επομένως, μεταξύ «δύο άκρων», του μεγαλείου και της αθλιότητας. Και είναι μεγάλη η αγωνία του, επειδή αισθάνεται πως έχει μεγάλη ευθύνη και χρειάζεται κόπος, αγώνας και επαγρύπνηση για να χαράξει το δρόμο της ζωής του. Δεν είναι απλή η ζωή του ανθρώπου και απαιτεί πολύ πόνο, μόχθο και δάκρυα για να την γνωρίσει».⁷⁵

Ο ήρωας του Ντοστογιέφσκι

---

⁷² B.Pascal,(1986),*Στοχασμοί*, μτφ. Ματσούκα Ν., εκδ.Π.Πουρναρά, Θεσ/νικη, σ 283

⁷³ό.π,σ 280

⁷⁴ό.π,σ 310

⁷⁵ Π.Ξηρογιάννη, (2006), Blaise Pascal –*Η έννοια της αγωνίας*, εκδ.Έννοια,Αθήνα,σ21

«αναζητεί την πορεία του στενάζοντας»⁷⁶

ζώντας την θλίψη και τον πόνο· διακατέχεται από φιλοσοφικές όμως αναζητήσεις συμφωνών με τους παρακάτω στοχασμούς του Πασκάλ:

«Εξίσου καταδικάζω κι εκείνους που εγκωμιάζουν τον άνθρωπο κι εκείνους που τον κατηγορούν κι εκείνους που τον θέλουν να τον περιπαίζουν· και δεν μπορώ, παρά να επιδοκιμάσω εκείνους που τον γυρεύουν στενάζοντας».⁷⁷

Ο Ρώσος στοχαστής Ντοστογιέφσκι ιδιαίτερα στους *Αδελφούς Καραμαζώφ* περιγράφει τους χαρακτήρες των ηρώων του εντός των οποίων συνυπάρχει το καλό και το κακό και κανείς δεν είναι μόνο καλός ή κακός θεωρώντας εκείνος ότι η γνώση της αλήθειας δεν είναι επιθυμητή από όλους.

«Υπάρχουν διάφοροι βαθμοί μέσα σε αυτή την αποστροφή για την αλήθεια. Αλλά η αποστροφή είναι ως ένα βαθμό, γιατί είναι αχώριστη από την φιλαυτία».⁷⁸

Ολόκληρη η ύπαρξη του Πασκάλ και η ζωή είχε διαποτιστεί από την αγωνία και τον πόνο και μόνο μέλημα του ήταν η αναζήτηση της αλήθειας. Είχε την ανάγκη να αντιληφθεί την αιτία κάθε ιδιαίτερου φαινομένου, το αίτιο όλων των αιτίων, τον Θεό. Επεθύμησε να ζήσει ζωή θυσίας, αντιστάθηκε σε κάθε τι εύκολο. Αυτούς τους στοχασμούς του Πασκάλ υιοθέτησε και ο Ντοστογιέφσκι.

Για τον Πασκάλ η κατάσταση στην οποία οφείλει να βρίσκεται ο αληθινός χριστιανός είναι:

---

⁷⁶ό.π,σ21 .

⁷⁷ B.Pascal,(1986),*Στοχασμοί*, μ.τ.φ. Ματσούκα Ν., εκδ.Π.Πουρναρά, Θεσ/νικη, σ 322

⁷⁸ό.π, σ 117

«Στην αγωνία και στον πόνο, στερημένος απ' όλα τα καλά, λευτερωμένος απ' όλα τα πάθη που τον βασανίζουν σ' όλη τη ζωή του, δίχως φιλοδοξίες, δίχως φιλαργυρία, περιμένοντας ολοένα το θάνατο».⁷⁹

«Ο Πασκάλ ~έβλεπε την άβυσσο κάτω απ' τα πόδια του, ήταν το βάραθρο που τόσο τον τρόμαζε».⁸⁰

Ο Κίρκεγκωρ υπήρξε ο πρώτος υπαρξιστής φιλόσοφος. Ήταν σύγχρονος του Ντοστογιέφσκι και επηρεασμένος από τον Πασκάλ αναφέρει ότι

«ο άνθρωπος οφείλει να διαλέξει ή τον κόσμο ή τον Θεό».⁸¹

Στο έργο του Δανού θεολόγου υπογραμμίζεται μια επιτακτική ανάγκη: για να γίνουν γόνιμοι οι καιροί, η εποχή πρέπει να σπάσει τα δεσμά της αυθεντίας και του δογματισμού και να γίνει σωκρατική, δηλαδή διαλεκτική. Η σωκρατική φιλοσοφική σκέψη επηρέασε βαθιά τις ιδέες και τα έργα του αλλά εξίσου βαθιά επηρεάστηκε και ο Ντοστογιέφσκι από τον Σωκράτη και την διαλεκτική του.

Άλλη έννοια την οποία πραγματεύεται ο Κίρκεγκωρ είναι

«Η αδυναμία υπέρβασης των δυσκολιών της ύπαρξης οδηγεί το υποκείμενο στην απελπισία. Η κατεξοχήν εγκόσμια αιτία της απελπισίας εμπεριέχει τον διαλεκτικό στοχασμό ανόδου εντός της γιατί ήδη ως απελπισία ανάγεται σε υπερβατικό φαινόμενο».⁸²

---

⁷⁹ Φ.Κόντογλου, (1986), *Βίος και Πολιτεία του Βλάσιου Πασκάλ*, εκδ. Αστήρ, Αθήνα, σ15

⁸⁰ Λ. Σεστόφ, (19.54), *Η νύχτα της Γεσθημανή*, (δοκίμιο για τη φιλοσοφία του Πασκάλ) εκδ. οίκος Γιώργ. Παπαδημητρίου, μτφ. Δικταίου, Αθήνα, σσ 47-48

⁸¹ Π. Ξηρογιάννη, (2006), *Blaise Pascal – Η έννοια της αγωνίας*, εκδ. Έννοια, Αθήνα, σ 31

⁸² Β. Γαϊτάνη, (1997), *Η Έννοια της απελπισίας στον Κίρκεγκωρ και στον Ντοστογιέφσκι*, εκδ. university studio press, Θεσσαλονίκη σ 141

Η απελπισία, ως αγωνία έλλειψης των βιοτικών συνθηκών, ανευρίσκεται σε λανθάνουσα κατάσταση.

«Το υπερβατικό εφορμώντας από την απελπισία για ένα συγκεκριμένο γεγονός, απελπίζεται για το Επίγειο στην ολότητά του και οδηγεί στην μεταφυσική αναγωγή της απελπισίας του αιωνίου».⁸³

Ο πρώτος ήρωας στο ντοστογιεφσκικό έργο ο οποίος θα εκφράσει την μεταφυσική αναγωγή της απελπισίας είναι ο μέθυσος πατέρας της έξοχης Σόνιας στο *Έγκλημα και Τιμωρία*. Ο ήρωας απελπίζεται μπροστά στην εξαθλίωση της καθημερινής βιοτικής ύπαρξής του και απογοητεύεται μπροστά στην αδυνατότητα προσπέλασής της. Η απόγνωση του πατέρα της Σόνιας, Μαρμελάντωφ,

«ότι δεν μπορεί να λύσει το βιοτικό του πρόβλημα τον οδηγεί με το να ανταπαντήσει στον κόσμο διαφεύγοντας στην εκδοχή του φανταστικού».⁸⁴

Ο ήρωας απεγνωσμένα ανταπαντά στη σύμβαση και το ψέμα του κόσμου και εκφράζει ταυτόχρονα έναν βαθύτατο πόνο ενάντια στην αδικία του κόσμου. Κατά βάθος προσεγγίζει ο Μαρμελάντωφ την απόγνωση του Ρασκόλνικοφ να αναγάγει σε μεταφυσική απελπισία την ανυπαρξία της δικαιοσύνης. Πίνει γιατί γνωρίζει

«πως τίποτα δεν είναι δίκαιο εγκόσμια!».⁸⁵

Γι' αυτόν ακριβώς τον λόγο δείχνει στον Θεό το πάθος του συμμετέχοντας στη δίκαιη τιμωρία του εαυτού του και επίσης έτσι

---

⁸³ ό.π, σσ141-142,

⁸⁴ Β. Γαϊτάνη, (1997), *Η Έννοια της απελπισίας στον Κίρκεγκωρ και στον Ντοστογιέφσκι*, εκδ.university studio press ,Θεσσαλονίκη σ144

⁸⁵ ό.π,σ144

είναι πιο αληθινός από αυτούς οι οποίοι πρόδωσαν την αναπαράσταση της θυσίας.

«Ο Μαρμελάντωφ εκφράζει με μια βαθύτατη πίκρα, στον Ρασκόλνικοφ την έκφραση της αντίφασης ανάμεσα στην εμμένεια της περατότητας και την ανάγκη της ελευθερίας».⁸⁶

Παρά την οινοποσία του, ο Μαρμελάντωφ γνωρίζει με συνειδητό τρόπο το μεγαλείο της άμετρης αγάπης του Θεού και λέγει στον Ρασκόλνικοφ:

«Και τότε εγώ μόνος μου θάρθω να με σταυρώσεις, διότι δεν είναι η ευτυχία που διψώ, μα η θλίψη και τα δάκρυα».⁸⁷

Μόνο ο πάσχων άνθρωπος μπορεί για τον Κίρκεγκωρ, να ενταχθεί στον χώρο του ατομικού.

«Η πάσχουσα συνείδηση της παρουσίας ανταποκρίνεται στην αιώνια υπόσταση του ενσαρκώσιμου μέσα στην προσκαιρότητα και ταυτόχρονα συνθλίβει την προσκαιρότητα».⁸⁸

Η λύτρωση για τον Ντοστογιέφσκι είναι η συμμετοχή στο ενσαρκωμένο πάθος της ελευθερίας ενώ για τον Κίρκεγκωρ η αποφασιστική διάσταση της λύτρωσης, είναι:

«το ότι για τον Θεό όλα είναι δυνατά μέσα στην πίστη, κάτι που μεταβάλλει την δυνατότητα, σε μια διάσταση διεμβολισμού της ενσαρκω-μένης αιωνιότητας στο πεπερασμένο».⁸⁹

---

⁸⁶ ό.π,σ146

⁸⁷ Β. Γαϊτάνη, (1997), *Η Έννοια της απελπισίας στον Κίρκεγκωρ και στον Ντοστογιέφσκι*, εκδ.university studio press ,Θεσσαλονίκη,σ157

⁸⁸ ό.π,σ 43

⁸⁹ ό.π,σ 73

Με την βοήθεια της πίστης ο άνθρωπος επιτυγχάνει την υπέρβαση του τραγικού και ενώνεται με το Θείο, το Θεό ο οποίος αποτελεί την απόλυτη αλήθεια. Το αντίθετο της υπέρβασης είναι η Εμμέθεια και με αυτήν ο άνθρωπος μένει καθηλωμένος μέσα στον εαυτό του. Ο άνθρωπος αναζητεί να ταυτιστεί με το απόλυτο και εκμηδενίζει την ελευθερία του για να το προσεγγίσει. Επομένως από μάζα γίνεται άτομο και πρόσωπο. Ως πρόσωπο έχει θέληση και πάθος να αφομοιώσει την αντικειμενική αλήθεια. Η αντικειμενική αλήθεια γίνεται βίωμα και αυτό επιτυγχάνεται μέσα από την επικοινωνία του ανθρώπου με τους άλλους, αλλά και με το Θείο.

Ο Χάιντεγκερ αποτελεί και αυτός τον φιλόσοφο ο οποίος αγωνιούσε γνησίως εντός των πλαισίων της χρονικότητας. Αντίκριζε το μηδέν και την άβυσσο, τα οποία ίστανται προ της ανθρώπινης υπάρξεως και αγωνιζόταν να την οδηγήσει στην αγωνία ως αυθεντική μέριμνα. Η αγωνία κατά τον Χάιντεγκερ δεν μπορεί να οδηγήσει την ύπαρξη στην αποκάλυψη του Επέκεινα. Ο Χάιντεγκερ θεωρεί τον εαυτό του φιλόσοφο του Όντος. Με το Ον (Είναι) δεν εννοεί τα όντα, αλλά το Είναι αυτό καθεαυτόν. Διερευνά, όπως ο Καντ, ποιες είναι οι δυνατότητες της ανθρώπινης ύπαρξης στο σύνολό της. Θεμελιώδης κατηγορία ύπαρξης για το Χάιντεγκερ είναι η «εγκοσμιότητα», δηλαδή η ύπαρξη εντός του κόσμου. Κόσμος δεν υπάρχει δίχως τον άνθρωπο και άνθρωπος δίχως τον κόσμο δε νοείται.

Ο Χάιντεγκερ επισημαίνει ότι το «είναι» του ανθρώπου αποτελεί η μέριμνα προς τον κόσμο και προς τον άνθρωπο. Με την πρώτη μέριμνα ο άνθρωπος έρχεται σε κοινωνία με τα όντα, με τη δεύτερη

έρχεται σε κοινωνία με τον άλλο άνθρωπο. Ο άνθρωπος είναι «ερριμένος εν τω κόσμω»· ωστόσο, καλείται να υπερβεί τη μόνωσή του και να επικοινωνήσει με τον κόσμο. Η ανθρώπινη ύπαρξη, από τη φύση της είναι αυθεντική. Ο Δημιουργός είναι Εκείνος που τον «έρριψε εντός του κόσμου» και ο άνθρωπος καλείται να προσδιορίσει την ύπαρξή του γνωρίζοντας ότι «είναι προς θάνατον». Έρχεται, όμως, η στιγμή του θανάτου και τότε αναπόφευκτα ο άνθρωπος αντιλαμβάνεται ότι «υπάρχω» αυθεντικά σημαίνει «υπάρχω προς θάνατο». Ζει μαζί με τους άλλους ανθρώπους γνωρίζοντας ότι μέσω εκείνων γνωρίζει και το «Εγώ» του και βρίσκει λύση στα αγωνιώδη ερωτήματά του!⁹⁰

Το Ον, ο Θεός, το Επέκεινα, δεν αποκαλύπτεται εντός του κόσμου. Ο άνθρωπος ως «ενθάδε Είναι», ως «Dasein», συνειδητοποιεί άμεσα ότι «υπάρχει», «Είναι», σε ένα συγκεκριμένο χώρο-χρονικό σημείο. Γι' αυτό το ανθρωπολογικό «Είναι» είναι και «ύπαρξη». Το «Dasein» είναι ένα ανθρωπολογικό υπαρκτικό «Είναι» προς τον Θάνατο. «Dasein καλείται το συγκρατείσθαι, το παραμένειν εντός του Μηδενός εν-αγωνία».⁹¹

Ο Ντοστογιέφσκι έζησε μια ζωή τραγική, την οποία μόνο λίγοι άνθρωποι σ' αυτόν τον κόσμο ζουν, όπως ο Νίτσε. Οι δύο στοχαστές έζησαν εκτός κανόνος και έδωσαν διαφορετικό νόημα στην εποχή τους. Προέρχονται από έναν άλλο, άγνωστο κόσμο μαρτυρίου και πόνου. Διότι ποτέ δεν συμβαίνει να ζει σε αδιάκοπο μαρτύριο ένας άνθρωπος εφόσον τα δύσκολα πράγματα εναλλάσσονται μ' άλλα εύκολα και το μόχθο ακολουθεί η γαλήνη κι η ξεκούραση. Για την ανθρώπινη ύπαρξη εντός του φιλοσοφικού στοχασμού του Νίτσε, του

⁹⁰ Π.Ξηρογιάννη, (2006), *Blaise Pascal –Η έννοια της αγωνίας*, εκδ. Έννοια, Αθήνα, σ195

⁹¹ Ν Νησιώτη, (1956), *Υπαρξισμός και Χριστιανική πίστις*, εκδ. Μήνυμα, Αθήνα, σ125

Πασκάλ και του Ντοστογιέφσκι, δεν υπάρχει τίποτα εύκολο, όλα είναι δύσκολα· καμιά γαλήνη, καμιά ξεκούραση· αιώνια ανησυχία μονάχα.»⁹²

Ωστόσο η θέληση της δύναμης και η εγρήγορση εντός του ανθρώπινου βίου αποτελούν τον κανόνα της ζωής. Σύμφωνα με τον Νίτσε, η βασική του αρχή ήταν ότι:

«κάθε ζώο αγωνίζεται ενστικτωδώς να βελτιστοποιήσει τις ευνοϊκές συνθήκες, στις οποίες θα αποδεσμεύσει τη δύναμή του και θα πετύχει τη μέγιστη αίσθηση της δύναμής του».⁹³

Η θέληση διαπερνά και τη φύση και τη ζωή,⁹⁴ είναι η τάση για διαιώνιση με σκοπό τη διαιώνιση μιας δραστηριότητας. Η θέληση για δύναμη είναι η φυσική, πνευματική επέκταση και εναντιώνεται σε οποιαδήποτε μορφή διατήρησης μιας κατάστασης. Διαιώνιση δηλαδή, σημαίνει εξάπλωση, η οποία όμως αποδυναμώνει. Η θέληση για δύναμη είναι ο ιδεατός τρόπος ζωής και η εστία της θέλησης για δύναμη είναι τα υποκείμενα.

Η ιδέα της θέλησης για δύναμη θεμελιώνοντας την νιτσεική ηθική σκέψη δημιουργεί διάφορες εγκόσμιες μορφές μεταξύ των οποίων επικρατέστερη είναι η μορφή του υπεράνθρωπου. Ο Νίτσε είναι υπερασπιστής της δυνατής θέλησης. Εκείνο, όμως, το οποίο είναι εμπόδιο και ανακόπτει την πορεία προς την κατάκτηση δύναμης είναι ο πόνος. Ωστόσο κατά τον Νίτσε η οδύνη είναι αναγκαία για την καλλιέργεια της ανθρώπινης αριστείας.

---

⁹² Π.Ξηρογιάννη, (2006), Blaise Pascal –*Η έννοια της αγωνίας*, εκδ. Έννοια, Αθήνα, σ.122

⁹³ B. Leiter, (2009), *Γενεαλογία ηθικής*, εκδ. Οκτώ, Αθήνα σ. 148.

⁹⁴ Γ.Δ.Νιάνιας, (1972), «Νίτσε και Υπαρξισμός», στο: *Εις μνήμην Παναγιώτου Α. Μιχελή*, Ελληνική Εταιρεία Αισθητικής, Αθήνα, σ. 508

«Ο μεγάλος πόνος είναι ελευθερωτής του πνεύματος αμφιβάλλω αν μας κάνει καλύτερους, μας βελτιώνει, ξέρω ότι μας κάνει βαθύτερους»⁹⁵

και όχι η ευτυχία, η οποία δεν αποτελεί εγγενώς πολύτιμο σκοπό. Κάτι ανώτερο από τον φιλοσοφικό στοχασμό του Νίτσε δίδασκαν οι πυθαγόρειοι:

«Δεν πρέπει να ξεχνούμε ότι τα βάσανα πολλές φορές βοηθούν τον καλό άνθρωπο να αναδείξει τις αρετές του. Οι ποικίλες και ενοχλητικές δοκιμασίες της ζωής δεν πρέπει να κάνουν κανένα από μας να δειλιάζει και όλοι μας θα πρέπει να είμαστε σταθερά προσκολλημένοι στην αρετή».⁹⁶

Εντός του στοχασμού του Νίτσε, ο άνθρωπος φτάνει στην ελευθερία μέσα από τη βούληση για δύναμη. Ο ίδιος έζησε τον πόνο σε όλη του τη ζωή, λόγω της ασθένειάς του, η οποία του στέρησε την ικανότητα να αγωνίζεται για δύναμη, γι' αυτόν τον λόγο, ευτυχία και δύναμη είναι έννοιες ταυτόσημες στη σκέψη του.⁹⁷ Εντός του έργου του *Πέραν του Καλού και του Κακού* εναντιώνεται στους φιλοσόφους, οι οποίοι έδιδαν αξία στην αλήθεια⁹⁸ χωρίς να λαμβάνουν υπόψη την αντικειμενικότητά της ή την ικανότητα του ανθρώπου να τη γνωρίσει⁹⁹:

---

⁹⁵ B.Leiter, (2009), *Γενεαλογία ηθικής*, εκδ. Οκτώ, Αθήνα σ. 154

⁹⁶ Π.Πανταζάκου, «Η Πυθαγορική εταιρεία, ο Θεός και το ήθος» από τα πρακτική ημερίδας Θ.Πελεgrίνη., επιστημ. υπευθ.,(2008), *Σύγχρονα ηθικά προβλήματα*, εκδ. Έλυτρον, Καλαμάτα, σ 29

⁹⁷ Θ.Πελεgrίνη, (1998), *Οι 5 εποχές της φιλοσοφίας*, έκδ. 2^η, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.

⁹⁸ B.Magnus and M.C.Higgins, (1996), «Nietzsche's works and their themes», στο: Magnus, B. and Higgins, M. C., (eds), *The Cambridge Companion to Nietzsche*, Cambridge University Press, Cambridge, P. 45.

⁹⁹ B.Leiter, (2009), *Γενεαλογία ηθικής*, εκδ. Οκτώ, Αθήνα σ. 49

«Η αλήθεια είναι ένας συμβιβασμός με τον καθημερινό αγώνα του ανθρώπου με την πραγματικότητα. Δεν αποκαλύπτεται, εφευρίσκει και δημιουργείται».¹⁰⁰

Ο Νίτσε υποστηρίζει πως η πορεία προς την αλήθεια διέρχεται μέσα από την αυτοκατανόηση.¹⁰¹

«Ο κόσμος είναι μια αιώνια δύναμη, ο οποίος αποτελείται από κοσμική ουσία, τίποτα δεν είναι πάνω και έξω από αυτόν και ο κόσμος αυτός αποτελεί τη μοναδικότητα του Είναι».¹⁰²

Ο Νίτσε εκκοσμικεύει τον Θεό, η εκκοσμίκευση όμως του Θεού είναι ταυτόχρονα και θεοποίηση του κόσμου, γιατί οι θείες ιδιότητες αποδίδονται στον κόσμο. Για τον Νίτσε:

«Αυτός ο κόσμος είναι η βούληση για δύναμη και τίποτε άλλο και με αυτό καταφέρνει την επανένωση των δύο μορφών ύπαρξης του πραγματικού του Είναι και του γίνεσθαι».¹⁰³

Μέσω της επανένωσης των δύο μορφών ύπαρξης ο άνθρωπος έχει τη δυνατότητα να φθάσει έμμεσα στον εαυτό του, δηλαδή να συλλάβει την υποκειμενικότητά του εντός της αντικειμενικότητας του κόσμου.

Ο Καζαντζάκης ως οδοιπόρος της Αβύσσου, ως οδοιπόρος του ανθρώπινου στοχασμού ανήκει σε ιδεολογίες αντικρουόμενες: Στον Υπαρξισμό, στον Ιδεαλισμό, στον Αθεϊσμό. Ως Νιτσεικός, ως Μηδενιστής Αρχαιοέλληνας, προσπάθησε να ανακαλύψει, να

---

¹⁰⁰P.Bien, (2001), *Καζαντζάκης Η πολιτική του πνεύματος*, μτφ. Δ., Α.Λαμπρινίδου, πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο, σ 31

¹⁰¹K.Jaspers, (1971), «Η ιστορική σημασία του Κίρκεγκωρ και του Νίτσε. Η προέλευση της παρούσας φιλοσοφικής κατάστασης», *Λωτός*, Αθήνα, σ22

¹⁰²Τ. Μπουγά, (1983-4), «Ο Nietzsche και η εκκοσμίκευση του κόσμου», *Φιλοσοφία*, 13-14, Αθήνα, σ399

¹⁰³ό.π, σ.400

συνθέσει και να αποσυνθέσει την ανθρώπινη μοίρα. Είχε δασκάλους και δεν το έκρυβε:

«Εκείνους που αφήκαν βαθύτερα τ' αγνάρια τους στην Ψυχή μου. Τους αθάνατους νεκρούς. Τις Μεγάλες Σειρήνες. Ο Βούδας, ο Λένιν, ο Όμηρος, ο Νίτσε, ο Ζορμπάς, ο Οδυσσέας. Αυτοί ήταν τα αποφασιστικά σκαλοπάτια στο ανηφόρισμά μου».¹⁰⁴

Ο Καζαντζάκης αναζητούσε την κάθαρση διότι ήταν σε μόνιμη διαμάχη με τον εαυτό του, τις ιδέες του, το περιβάλλον του προσπαθώντας να συλλάβει με τον Λόγο την Αθάνατη ουσία. Τον στοχαστή τον ενδιαφέρουν οι δυνατοί, οι διαρκώς έτοιμοι για δράση, η πράξη η ίδια. Όλοι οι ήρωές του ενεργούν, παλεύουν, προσπαθούν. Στους μύθους οι ήρωές του είναι ελεύθεροι, συμβολιστές, μεθυστικοί, πρωτόγονοι, εσωτερικοί, γήινοι, σταυρωμένοι, τραγικοί, υποχθόνιοι, πολεμιστές, προφήτες, δαιμονισμένοι, φιλόσοφοι, διχασμένοι, σύγχρονοι, Οδύσσειοι, θεολόγοι, παγκόσμιοι, ιστορικοί, δυτικοί, μυστικιστές, εξόριστοι και στοχαστές. Ο στοχαστής μετουσιώνει την πραγματικότητα.

«Οι λέξεις μας μυρίζουν ακόμα γη, χόρτο και ανθρώπινο ιδρώτα, η γλώσσα μας έχει μια έντονη μυρωδιά, είναι ζωντανή σαν ένα ζώο».¹⁰⁵

Ο στοχαστής πλάθει καινούργιες λέξεις. Οι λέξεις του Καζαντζάκη είναι αυτόνομα φιλοσοφήματα, κάθε λέξη είναι ενεργός, διάπυρος στοχασμός. Ο στοχαστής αποτελεί και ένα ποιητή φιλόσοφο αλλά και ένα υπαρξιστή φιλόσοφο.

¹⁰⁴ Ν.Καζαντζάκη,(2009), *Αναφορά στον Γκρέκο*, Εκδόσεις Καζαντζάκη, Αθήνα, σ 441

¹⁰⁵ Εφημερίδα Πατρής, Ηράκλειο αφιέρωμα Ν.Καζαντζάκη, 50 χρόνια από τον θάνατο του. Ν.Καζαντζάκης, επετειακό αφιέρωμα, Παρασκευή, 26 Οκτωβρίου 2007

Χαρακτηριστική είναι η φράση του Αλμπέρ Καμύ, ο οποίος πήρε το Νομπέλ το 1957, σε γράμμα του προς την Ελένη Ν. Καζαντζάκη:

«Και ακόμα δεν ξεχνώ πως τη μέρα που λυπόμουν να δεχθώ μια διάκριση, που ο Καζαντζάκης άξιζε εκατό φορές περισσότερο, επήρα από εκείνον το πιο γενναιόδωρο από όλα τηλεγράφημα».¹⁰⁶

---

¹⁰⁶Από «ΤΟ ΒΗΜΑ» 28 Απρ 2009 - Συντάκτης: Πάτροκλος Σταύρου (Από γράμμα του προς τον Παντελή Πρεβελάκη, 18.7 . 1946) .Ο Πάτροκλος Σταύρου είναι πρόεδρος του Ιδρύματος Μελετών «Νίκος και Ελένη Καζαντζάκη». Διετέλεσε υφυπουργός παρά τω Προέδρω της Κυπριακής Δημοκρατίας.

Κεφάλαιο 2

2.1 Το Υπόγειο

Ο ήρωας του *Υπογείου* του οποίου το όνομά του δεν είναι γνωστό, αποτελεί έναν από τους εκπροσώπους της γενιάς της εποχής του. Ο ήρωας αυτοσυστήνεται, εκθέτει τις αντιλήψεις του και πειράται να ερμηνεύσει τις αιτίες οι οποίες τον δημιούργησαν αλλά και το σκοπό της ύπαρξής του. Ο υπόγειος ήρωας δημιουργήθηκε την εποχή κατά την οποία η φεουδαρχία κατέρρεε από βαθιά σήψη όλων των ηθικών της αξιών, της δεκαετίας του 1840-50.

Ο ήρωας ο οποίος περιγράφεται από την μεγαλοφυΐα του Ντοστογιέφσκι, είναι ο εγωκεντρικός, ο μη συμμετέχων στην ενεργό ζωή, ο άεργος, το αληθινό παράσιτο της κοινωνίας. Ο αντίηρωας του Ντοστογιέφσκι είναι μια σύνθεση της ίδιας της προσωπικότητας του φιλοσόφου και δεικνύει την παρακμάζουσα ύπαρξη ενός ανθρώπου απομονωμένου από την ζέουσα κοινωνική ζωή και δράση, εγκλείστου εντός της ίδιας του της οικίας.

Ο ίδιος ο στοχαστής με τον ήρωα του *Υπογείου* αναδεικνύει τη διεστραμμένη και τραγική πλευρά του ανθρώπου εκείνου ο οποίος αυτοτιμωρείται, ο οποίος έχει επίγνωση του καλύτερου και του είναι αδύνατο να το πετύχει, έχοντας την πεποίθηση ότι η ανθρώπινη φύση είναι αυτή και επομένως δεν αξίζει να διορθωθεί. Ο σύγχρονος κριτικός Ν.Στράχωφ θεωρεί ότι ο άνθρωπος του *Υπογείου* αποτελεί το έσχατο όριο της ηθικής αποσύνθεσης και της ψυχικής αδυναμίας, ενώ διατηρεί καθαρό το μυαλό και τη συνείδησή του.

Η προσφορά του διανοητή, γράφει ο Στράχωφ ήταν ότι

κατορθώνοντας να δει την ψυχή του Υπογείου ήρωα, μπορεί, με την ίδια διορατικότητα, να ζωντανέψει παρόμοιες παραλλαγές αυτών των ηθικών κλονισμών, είδη ψυχικών πόνων, τα οποία γεννιούνται από την ηθική αστάθεια. Ο κριτικός Μιχαηλόφσκι¹⁰⁷ κατηγορεί τον Ντοστογιέφσκι, ότι δεν αποκαλύπτει τα αίτια της κακίας του *Υπόγειου* ανθρώπου. Έγραψε λοιπόν ο Μιχαηλόφσκι:

«Γι' αυτό το ζήτημα ο Ντοστογιέφσκι αφιερώνει γενικές φράσεις, χωρίς κανένα συγκεκριμένο περιεχόμενο, όπως *ο άνθρωπος του Υπογείου ζέκοψε από τη σφύζουσα ζωή και κόλλησε στη ζωή των βιβλίων*».

Ο συγγραφέας Στσεντρίν-ο οποίος εκπροσωπούσε το επαναστατικό δημοκρατικό στρατόπεδο- επιτέθηκε με δριμύτητα ενάντια στο *Υπόγειο*. Σε ένα λιβελό του με τίτλο: «Το πετροχελίδονο», τον Ντοστογιέφσκι τον αποκαλεί «τέταρτο πετροχελίδονο». Ο Στσεντρίν, αναπτύσσοντας το νέο έργο του θεωρεί ότι οι σημειώσεις γράφονται από κάποιο άρρωστο και κακό πετροχελίδονο. Ο Στσεντρίν είδε στον ήρωα του υπογείου τον ίδιο τον Ντοστογιέφσκι, δεν μπόρεσε ή δεν θέλησε να αναγνωρίσει την ουσία¹⁰⁸ εκείνου το οποίο αυτός ήθελε να εκφράσει. Ανεξάρτητα απ' όλη τη δηκτική κριτική, η κατάληξη νομίζει κανείς δίνει όλη την ατμόσφαιρα του βιβλίου, η οποία είναι γενικά το πολύ γνώριμο κλίμα εντός του οποίου κινείται ο συγγραφέας.

Ο κόσμος του Ντοστογιέφσκι δεν είναι μήτε «φανταστικός», εφιαλτικός, μήτε πραγματικός, αλλά μεταξύ τ' ονείρου και της

---

¹⁰⁷ Μιχαηλόφσκι, Νικολάι Κωνσταντίνοβιτς (1842 – Αγία Πετρούπολη 1904). Ρώσος στοχαστής, δοκιμογράφος και κριτικός λογοτεχνίας. Μέγας ιδεολόγος παρέμεινε προσκολλημένος σε μια θετικιστική και αγνωστικιστική φιλοσοφική αντίληψη.

¹⁰⁸ Φ. Ντοστογιέφσκι, (2010) *Φιοντόρ Ντοστογιέφσκι Υπόγειο*, μτφ. Μπακοπούλου,, Ίνδικτος, Αθήναι ,σ 14

πραγματικότητα. Εντός αυτού του κόσμου ο ήρωας, ο μυστηριώδης, ο παραδοξολόγος, με τα βαθιά νευροψυχικά πλέγματα, αναρωτιέται κάποιος αν υπήρξε ποτέ, αν τον είδε πουθενά, αλλά δεν μπορεί και να αρνηθεί την ύπαρξή του. Εντός της ψυχής του ήρωα πραγματώνεται ένας έντονος διάλογος μεταξύ όχι ενός αλλά πολλών ομιλητών, μια πάλη του ίδιου με το εγώ του και στηλιτεύονται καταστάσεις, αντιλήψεις, δόγματα, ήθη και έθιμα του καιρού του.

Πίσω από τον ήρωα στοχάζεται ο ίδιος, ο Ντοστογιέφσκι και ταυτίζεται πλήρως με αυτόν δεικνύοντας τον κίνδυνο τον οποίο κρύβει η μετατροπή της αυτοτέλειας του ατόμου σε στάση ζωής, σε συνειδητά επιλεγμένο τρόπο ζωής. Τον στοχασμό αυτό ολοκλήρωσε και εδραίωσε με την φιλοσοφία του ο Νίτσε. Ο Γκόρκι¹⁰⁹ πίστευε ότι στο *Υπόγειο* υπάρχει όλη η φιλοσοφία του Νίτσε.¹¹⁰

Ο Ντοστογιέφσκι στο πρώτο μέρος του διηγήματος *Υπόγειο* αναλύει ότι ο σοσιαλισμός δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί σύμφωνα με το κοινωνικό συμβόλαιο του ατόμου και της κοινωνίας ότι «ο καθένας είναι για όλους και όλοι για τον καθένα» γιατί ο άνθρωπος δεν θέλει να ζήσει με τους υπολογισμούς αυτούς διότι ένα τέτοιο συμβόλαιο είναι δέσμευση και είναι προτιμότερο να ζήσει μόνος του, γιατί αυτό σημαίνει πλήρη «ελευθερία».

Ο στοχαστής τονίζει τη σημασία της ελεύθερης βουλήσεως, η οποία αποτελεί και την κεντρική ιδέα αυτού του έργου του.

---

¹⁰⁹ Μαξίμ Γκόρκι, (1868 - 1936) συγγραφέας, ιδρυτής της σχολής του ρεαλισμού

¹¹⁰ Ο Φρειδερίκος Νίτσε (Friedrich Nietzsche) γεννήθηκε το 1844 στο Ρένκεν κοντά στη Λειψία και πέθανε στη Βαϊμάρη το 1900, ήταν δε από τους πιο σημαντικούς Γερμανούς φιλοσόφους αλλά και σπουδαίος φιλόλογος. Αναφέρεται δε συχνά ως ένας από τους πρώτους «υπαρξιστές» φιλοσόφους. Ο Φρειδερίκος Νίτσε του μηδενισμού και του υπεράνθρωπου.

«Η βούληση αυτή είναι η ελευθερία να κάνει ακριβώς κανείς εκείνο που εκλέγει και αν ακόμα αυτό σημαίνει να πράττει ενάντια στην ίδια του την ιδιοτέλεια».¹¹¹

Σε αυτή την κατηγορία ανθρώπων ανήκει ο άνθρωπος του *Υπογείου*. Η επιθυμία του να ζήσει, σύμφωνα με την βούλησή του τον φέρνει σε σύγκρουση με τη λογική και τους φυσικούς νόμους, που ως ένα πέτρινο τείχος ορθώνονται μπροστά του. Μολονότι ο Ντοστογιέφσκι διαπιστώνει τη βούληση ως τη συνολική δύναμη της ψυχής, περιλαμβάνοντας σε αυτή όχι μόνο το συνειδητό μέρος της ψυχής αλλά και το ασυνείδητο, ωστόσο διαχωρίζει τη βούληση από τη λογική.

Τα κίνητρα για τις αποφάσεις τις οποίες λαμβάνει η βούληση είναι για τον Ντοστογιέφσκι διαχωρισμένα και ανεξάρτητα από τη λογική. Η ελεύθερη βούλησή του τον προτρέπει, να εναντιωθεί όχι μονάχα στο πέτρινο τείχος των φυσικών νόμων, αλλά και στον πέτρινο του μεταφυσικού, πασχίζοντας να φτάσει ως τη θεότητα. Στην περίπτωση του ήρωά του θίγει ο Ντοστογιέφσκι ένα ζήτημα το οποίο θα γίνει σύνθηρες στα επόμενα έργα του: ο ανθρωπόθεος σε αντιπαράταξη με το Θεάνθρωπο. Ο άνθρωπος δηλαδή ο οποίος με την αθεΐα ανυψώνει τον εαυτό του μέχρι τη Θεϊκή Παρουσία, σε αντίθεση με το Θεό ο οποίος γίνεται άνθρωπος στη μορφή του Χριστού.

Η διερεύνηση της έννοιας της ελευθερίας του ανθρώπου, ο οποίος θέλει να υπερβεί τα επιτρεπτά όριά του, αρχίζει με τον υπόγειο ή τον υποχθόνιο άνθρωπο. Όπως αναλύει ο Μπερντιάγιεφ στο βιβλίο του *Πνεύμα και ελευθερία*, η πραγματική ελευθερία δεν είναι μονάχα η ελευθερία η δοσμένη από το Θεό, αλλά και η ελευθερία του ανθρώπου

---

¹¹¹ Richard Peace (ομότιμος καθηγητής) Cambridge University

σε σχέση με το Θεό. Για να υπάρξει πραγματική ελευθερία πρέπει να συμφιλιωθούν και οι δυο ελευθερίες, η πρώτη και η δεύτερη. Αυτή τη συμφιλίωση όμως μονάχα ο Χριστιανισμός, η θρησκεία της ελευθερίας, μπορεί να τη πετύχει.

Είναι η ελευθερία, η απολύτρωση την οποία έφερε ο Χριστός στον κόσμο, η Θεία Χάρη. Σύμφωνα με τον Μπερντιάγιεφ η χάρη του Χριστού, αυτή είναι η ελευθερία, η οποία δε μπορεί να καταστραφεί ούτε από το κακό, ούτε από τον εξαναγκασμό του καλού. Ο Χριστιανισμός είναι η ελεύθερη αγάπη προς τον Θεό και μόνο στη χάρη της ελεύθερης αυτής αγάπης υπάρχει η συμφιλίωση ανάμεσα στη θεία και την ανθρώπινη ελευθερία.

«Ο Θεός είναι παρών εις την ελευθερία και την αγάπην, εις την αλήθειαν, την δικαιοσύνην και την ωραιότητα».¹¹²

Στο πρόσωπο του Χριστού βρίσκει ο Μπερντιάγιεφ ότι έχει αποκαλυφθεί μια τρίτη ελευθερία που συμφιλιώνει τις δυο άλλες. Είναι η ελευθερία των δυο φύσεων της θείας και της ανθρώπινης. Η ελευθερία που πραγματοποιήθηκε με τη Θεία Χάρη. Από αυτή την πλευρά μέσα στη Θεία Χάρη η οποία εκπορεύεται από τον Υιό, ενεργεί όχι μονάχα μια θεία ενέργεια αλλά επίσης και μια ανθρώπινη ενέργεια. Η χάρη ενεργεί ως τρίτη ανώτερη ελευθερία.

Εντός του φιλοσοφικού κειμένου του *Υπογείου* αναπτύσσονται οι φιλοσοφικές ιδέες του Καντ,¹¹³ του Σοπενχάουερ,¹¹⁴ του Στίρνερ.¹¹⁵ Ο

---

¹¹²Ν. Μπερντιάγιεφ, (2000), *Θείον και ανθρώπινον* (η υπαρξιακή διαλεκτική των σχέσεων), μτφ Αντωνιάδη Π., εκδ.Π.Πουρναρά, Θεσ/νικη, σ 39

¹¹³ Ιδρυτής της κριτικής-υπερβατικής φιλοσοφίας, από τους μεγαλύτερους φιλοσόφους όλων των εποχών, άνοιξε νέους δρόμους στη φιλοσοφική σκέψη.

¹¹⁴ Αρτούρ Σοπενχάουερ (1788 – 1860) γερμανός φιλόσοφος, θεωρούμενος ως πεσιμιστής.

Ντοστογιέφσκι πιστεύει ότι ο απόλυτος ιδεαλισμός του Χέγκελ,¹¹⁶ ο ουτοπικός σοσιαλισμός και ο φιλοσοφικός υλισμός των διαφωτιστών οδηγούν στη μοιρολατρία ή καλύτερα στην άρνηση της ελευθερίας. Η κοσμοθεωρία του Ντοστογιέφσκι συνοψίζεται στο σημειωματάριό του:

«Υπάρχει κάτι πολύ πιο ψηλά από το Θεό. Αυτό το κάτι είναι η αυτοκυριαρχία, να είσαι κύριος του εαυτού σου, του εγώ σου. Είναι να θυσιάσεις αυτό το εγώ και να το προσφέρεις σε όλους. Σε αυτή την ιδέα υπάρχει κάτι το αναπόδραστα ωραίο, κάτι το ηδονικό, το αναπόφευκτο, ακόμη και το ανεξήγητο. Όλη η ιδιαιτερότητα του χριστιανισμού πάνω στο σοσιαλισμό είναι ότι:

«ο χριστιανός, τα δίνει όλα χωρίς να ζητήσει τίποτα για τον εαυτό του».¹¹⁷

Ο στοχαστής αναπλάθοντας πραγματικές ανθρώπινες καταστάσεις και χαρακτήρες δεικνύει ότι η τέχνη του δεν ήταν ποτέ κλεισμένη εντός γυάλινων πύργων αλλά μαχόμενη δεικνύοντας το παράλογο εντός του κόσμου όπως το έχουν επίσης προβάλλει μέσω του φιλοσοφικού τους έργου, ο Κάφκα,¹¹⁸ ο Καμύ¹¹⁹ και ο Ιονέσκο.¹²⁰

---

¹¹⁵ Ο Μαξ Στίρνερ γεννήθηκε το 1806 και δημοσίευσε το μοναδικό έργο του Ο μοναδικός και η ιδιοκτησία του το 1844, έτος κατά το οποίο γεννήθηκε ο Φρίντριχ Νίτσε. Ο Στίρνερ πέθανε το 1856 σε ηλικία 50 ετών.

¹¹⁶ Ο Γκέοργκ Χέγκελ (Στουτγκάρδη 27 Αυγούστου 1770 – Βερολίνο 13 Νοεμβρίου 1831) ή Έγκελος (όπως απαντάται κάποτε στην ελληνική βιβλιογραφία) υπήρξε σημαντικός Γερμανός φιλόσοφος και κύριος εκπρόσωπος του γερμανικού ιδεαλισμού. Επηρέασε βαθιά τη δυτική φιλοσοφία και έγινε γνωστός για τη διαλεκτική θεωρία του, ο φιλόσοφος της διαλεκτικής λογικής (θέση-αντίθεση-σύνθεση).

¹¹⁷ Φ.Ντοστογιέφσκι, (1992), *Το υπόγειο*, μτφ Κυτοπούλου Ν., εκδ. Ζαχαρόπουλου, Αθήνα, σ25

¹¹⁸ Ο Κάφκα (1883 - 1924) ήταν -για τους Δυτικούς- ο ακατανόητος και για την περίοδο που ζούσε, αλλά και επί δεκαετίες αργότερα, ως τα 1985, οπότε διαβάζεται πλέον σαν παγκόσμιος χρονικογράφος του τέλους του αιώνα μας.

«Οι άνθρωποι που έχουν γερά νεύρα δεν καταλαβαίνουν την γνωστή λεπτότητα των απολαύσεων. Οι κύριοι αυτοί ενώ σε ορισμένες περιπτώσεις μουγκρίζουν σαν ταύροι, με όλη την δύναμή τους και αυτό τους φέρνει μεγάλη τιμή, μπροστά στο ανέφικτο αμέσως συμβιβάζονται. Το ανέφικτο σημαίνει πέτρινος τοίχος. Πέτριχος τοίχος είναι οι νόμοι της φύσης, και τα μαθηματικά».¹²¹

Ακόμη ο Ντοστογιέφσκι εντός του *Υπογείου* θεωρεί την αγάπη ως την ύψιστη ηθική αξία την οποία όμως είναι αδύνατο να τη διαχωρίσει κάποιος από το μίσος και εκφράζεται στο έργο του με τα παρακάτω λόγια:

«Το κυριότερο πράγμα είναι να αγαπάς τους άλλους σαν τον εαυτό σου, αυτό είναι το παν, τίποτε άλλο δεν χρειάζεται. Επήγα τόσο μακριά ώστε να φθάσω στο βέβαιο συμπέρασμα πως κυριολεκτικά εντός του Υπογείου η αγάπη συνίσταται στο παράξενο δικαίωμα να τυραννάς εκείνον που αγαπάς. Στα ονειροπολήματά μου κάτω στο υπόγειο φανταζόμουν τον έρωτα σαν μια πάλη που αρχίζει από το μίσος και καταλήγει στην ηθική υποταγή».¹²²

Το παράξενο αυτό συμπέρασμα είναι για τον Ντοστογιέφσκι η καταπληκτική αλήθεια την οποία την διατυπώνει με το παράπονο:

---

¹¹⁹ Γάλλος φιλόσοφος, συγγραφέας και δημοσιογράφος, ο Αλμπέρ Καμύ, έφυγε από τη ζωή στις 4 Ιανουαρίου 1960. Γεννήθηκε στις 7 Νοεμβρίου του 1913 στην Αλγερία. Έγραψε για την αναζήτηση του νοήματος στη ζωή και για την ανάγκη της εξέγερσης και τιμήθηκε με το Βραβείο Νομπέλ Λογοτεχνίας το 1957.

¹²⁰ Ευγένιος Ιονέσκο (1909-1994), ο θεμελιωτής του Θεάτρου του Παραλόγου. Γεννήθηκε στη Ρουμανία από ρουμάνο πατέρα και γαλλίδα μητέρα και έζησε το μεγαλύτερο μέρος της ζωής του στη Γαλλία. Καθόριζε ως εξής την ταυτότητα του θεάτρου : «Τα πάντα είναι κωμικά, τίποτα δεν είναι τραγικό, όλα είναι πραγματικά και μη, δυνατά και αδύνατα, σοβαρά και γελοία». **Λογική είναι η τρέλα των δυνατών**, έλεγε ο ίδιος.

¹²¹ Φ.Ντοστογιέφσκι,(1992), *Το υπόγειο*, μτφ Κυτοπούλου Ν., εκδ. Ζαχαρόπουλου, Αθήνα,σ27

¹²² Φ.Ντοστογιέφσκι,(1992), *Το υπόγειο*, μτφ Κυτοπούλου Ν., εκδ.Ζαχαρόπουλου, Αθήνα,σ30

«Στο μίσος μου για τους ανθρώπους της γης μας υπάρχει πάντοτε μια νοσταλγική αγωνία: γιατί να μην μπορώ να τους μισώ χωρίς να τους αγαπώ; Και στην αγάπη μου γι' αυτούς μέσα ήταν μια νοσταλγική θλίψη: γιατί να μην μπορώ να τους αγαπώ χωρίς να τους μισώ;».

«Μια φορά ή μάλλον δυο φορές θέλησα να αγαπήσω με το ζόρι. Υπόφερα κύριοι σας διαβεβαιώνω. Στο βάθος της ψυχής μου δεν πιστεύω ότι υποφέρω, αναδεύει κάπου εκεί βαθιά η ειρωνεία, κι όμως υποφέρω με πραγματικό, με αληθινό τρόπο. Ζηλεύω γίνομαι έξω φρενών και όλα αυτά από ανία. Η αδράνεια με συνέθλιβε. Γιατί ο άμεσος, ο νόμιμος, ο πραγματικός καρπός της συνείδησης είναι η αδράνεια». ¹²³

Συνεχίζει την άποψή του για την εκδίκηση γράφοντας:

«Ειπώθηκε ότι ο άνθρωπος εκδικείται γιατί βρίσκει σε αυτό δικαιοσύνη. Επομένως έχει καθησυχάσει από κάθε πλευρά και γι' αυτό εκδικείται ήρεμα και πετυχημένα, όντας πεπεισμένος ότι κάνει τίμια και δίκαιη δουλειά. Εγώ όμως δεν βλέπω εδώ δικαιοσύνη, δε βρίσκω και καμιά αρετή επομένως αν εκδικηθώ, θα το κάνω ίσως μόνο από κακία». ¹²⁴

Αυτό πρεσβεύει ο υπόγειος άνθρωπος ότι η εκδίκηση δεν είναι δικαιοσύνη. Η δικαιοσύνη δεν επιτυγχάνεται με την εκδίκηση.

«Τι να τα κάνουμε, τα εκατομμύρια γεγονότα, που δείχνουν πως οι άνθρωποι συνειδητά, δηλαδή καταλαβαίνοντας πολύ καλά τα πραγματικά ατομικά τους οφέλη, τα αφήνουν σε δεύτερη μοίρα και ρίχνονται σε άλλο δρόμο, στον κίνδυνο, χωρίς να εξαναγκάζονται από κανέναν και από τίποτα σ' αυτό, αλλά θαρρείς μόνο και μόνο γιατί δεν επιθυμούσαν το δρόμο που τους υπέδειξαν και άνοιγαν με πείσμα

---

¹²³ό.π, σ32

¹²⁴ό.π, σ33

ετσιθελικά άλλο δύσκολο, ακατανόητο, αναζητώντας τον ψηλαφητά σχεδόν στα σκοτεινά. Επομένως αυτό το πείσμα και η αυθαιρεσία ήταν πιο ευχάριστο από κάθε ωφελιμότητα».¹²⁵

Ο Ντοστογιέφσκι δεν παραλείπει να δώσει τον ορισμό του ανθρώπου θέτοντας πλάϊ και την αδυναμία του, γράφοντας:

«Εκμηδενίστε τις επιθυμίες μου, εξαφανίστε τα ιδανικά μου, δείξτε μου κάτι πιο καλό και θα σας ακολουθήσω. Ίσως να πείτε πως δεν αξίζει τον κόπο να δεσμευτείτε. Σε τέτοια περίπτωση μπορώ και εγώ να σας απαντήσω με τον ίδιο τρόπο. Συζητάμε σοβαρά. Κι αν δε θέλετε να με τιμήσετε με την προσοχή σας, δεν πρόκειται να σας προσκυνήσω. Έχω το υπόγειο».¹²⁶

Αν το καλό και το κακό αποτελούν ένα μίγμα στην ανθρώπινη ύπαρξη, αυτό οφείλεται σε έναν και μόνο λόγο, κατά τον Ντοστογιέφσκι: στο ότι

«η πιο μεγάλη δύναμη που κυβερνά και κατευθύνει την ανθρώπινη ύπαρξη είναι η ελευθερία».¹²⁷

Όπως γράφει χαρακτηριστικά ο Μπερντιάγιεφ,

«Ο Ντοστογιέφσκι κατενόησε περισσότερο από κάθε άλλον ότι το κακό είναι παιδί της ελευθερίας. Γι αυτό ακριβώς η ελευθερία οδηγεί στον πόνο. Όπως επίσης, ο δρόμος του πόνου είναι ο δρόμος της ελευθερίας. Της ελευθερίας με την πραγματική έννοια την οποία έχει η λέξη αυτή ως λύτρωση, την ελευθερία όπως την εννοεί ο Ντοστογιέφσκι από χριστιανική πλευρά».¹²⁸

Ο δε Λέων Σεστώφ γράφει για το Υπόγειο:

¹²⁵Φ. Ντοστογιέφσκι,(1992), *Το υπόγειο*, μτφ Κυτοπούλου Ν., εκδ.Ζαχαρόπουλου, Αθήνα σ37

¹²⁶ ό.π, σ 57,

¹²⁷ ό.π, σ58

¹²⁸Μ. Μακράκη.,(1994), *Ντοστογιέφσκι Πάθος και Ελευθερία*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, σσ78-79

«Το Υπόγειο είναι ένα από τα πιο καταπληκτικά έργα όχι μονάχα της ρωσικής αλλά και της παγκόσμιας λογοτεχνίας. Διαβάζοντάς το νομίζεις πως δεν πατάς πια στέρεα στο χώμα, αλλά πέφτεις σε καμιά άπατη άβυσσο. Αισθάνεσαι την ευθυμία του πετάγματος, τον τρόμο και τη φρίκη του». ¹²⁹

---

¹²⁹Dostoyevsky Fyodor , (1979), *Το Υπόγειο*, μτφ Σημηριώτης Γ εκδ.Κοροντζή Δ, Αθήνα, σ 6

2.2 Ο φιλοσοφικός στοχασμός του υπόγειου ανθρώπου

Ο Υπόγειος άνθρωπος, ένας άνθρωπος φτωχός, στερημένος, περιθωριακός, ασθενής με άγνοια της ταυτότητάς του δεν διστάζει να εκθέσει τον κόσμο της διχασμένης του ψυχής και το μίσος του για τις κοινωνικές συμβάσεις, για την δραστήρια συμμετοχή στη ζωή:

«ο άνθρωπος της δράσης είναι αναγκαστικά ένα πνεύμα περιορισμένης αντίληψης»¹³⁰ δηλώνει και συνεχίζει:

«Λέγεται πως με την εργασία ο άνθρωπος γίνεται καλός και έντιμος».¹³¹

«Ο εξελιγμένος και έντιμος άνθρωπος δεν μπορεί να είναι κενόδοξος χωρίς να έχει απεριόριστες απαιτήσεις από τον εαυτό του και χωρίς να τον περιφρονεί καμιά φορά μέχρι μίσους».¹³²

Ζει απομονωμένος στο υπόγειό του που στην πραγματικότητα δεν είναι τίποτε άλλο παρά ο ανομολόγητος κόσμος της κάθε ανθρώπινης ύπαρξης. Του αρκεί να ζει μια άλλη φανταστική ζωή και να πράττει ό,τι θέλει ακόμη και αν αυτό τον καταδικάζει σε απάνθρωπη μοναξιά και θλίψη. Το μόνο το οποίο κερδίζει είναι ότι μπορεί να περιγελάσει τα πάντα. Του αρέσει να είναι απρόβλεπτος και η ελευθερία· να μη θέλει να είναι πάση θυσία ευτυχισμένος, αλλά να απολαμβάνει ακόμη και τον πόνο και την κακία. Να αισθάνεται άχρηστος, να είναι παθητικός, «περιττός άνθρωπος», σύμφωνα με ένα ακόμα δημοφιλή στην πλούσια ιδεολογική συζήτηση της εποχής όρο ο οποίος χρησιμοποιήθηκε ευρέως από έναν άλλο διανοητή της Ρωσίας, σύγχρονο του Ντοστογιέφσκι, τον Τουργκένιεφ.

¹³⁰ Φ.Ντοστογιέφσκι,(1992), *Το υπόγειο*, μτφ Ν Κυτοπούλου,Ζαχαρόπουλου, Αθήνα,σ 8

¹³¹ Φ. Ντοστογιέφσκι, (2003), *Σημειώσεις από το Υπόγειο*, μτφ.,Ε..Λαδιά, εκδ. Αρμός, Αθήνα σ 63

¹³² ό.π.,σ 67

«Να του αρέσει το ξέκομμα από τη ζωή, η ρήξη με την πραγματικότητα μια πληγή που υπήρχε καταφανέστατα στην ρωσική κοινωνία τότε».¹³³

Ο Τουργκένιεφ έδωσε παραδείγματα ανθρώπων οι οποίοι πάσχουν από αυτή την πληγή· όπως «Ένας περιττός άνθρωπος» και «Ο Άμλετ του Σιγκρόσκι ουγιέζντ».¹³⁴

Ο Φ.Ντοστογιέφσκι περιέγραψε με μεγαλύτερη ένταση τον *Υπόγειο* ήρωά του. Ο Ντοστογιέφσκι θέλοντας να τονίσει τα βαθιά ψυχολογικά αίτια του φαινομένου παρουσιάζει τον ήρωά του συνηθισμένο φτωχό αλλά μορφωμένο,οξυδερκή, δημόσιο υπάλληλο ο οποίος εξεγείρεται κατά των αμείλικτων νόμων της φύσης και της κοινωνίας εν αντιθέσει με τους άλλους συγγραφείς τους οποίους παρουσιάζουν να κατάγονται από «αριστοκρατική οικογένεια».¹³⁵

Τα χρόνια τα οποία ο στοχαστής είχε περάσει στα κάτεργα της Σιβηρίας και είχε συναναστραφεί με τους βαρυποινίτες κατάδικους, είχε μελετήσει αρκετά τον ψυχικό τους κόσμο και είχε κατανοήσει σημαντικά τον ανθρώπινο ψυχισμό.

«Είμαι περήφανος που πρώτος εγώ παρουσίασα τον πραγματικό άνθρωπο της ρωσικής πλειοψηφίας και πρώτος κατήγγειλα την τερατώδη και τραγική πλευρά του»,¹³⁶

θα γράψει το 1875 υπερασπιζόμενος αναδρομικά το έργο του ο Ντοστογιέφσκι.

---

¹³³ Φ.Ντοστογιέφσκι,(2010), *Φιοντόρ Ντοστογιέφσκι Υπόγειο*, μτφ. Ε. Μπακοπούλου ,Ινδικτος,

Αθήναι ,σ 9

¹³⁴ ό.π,σ 9

¹³⁵ ό.π,σ 9

¹³⁶ ό.π ,σ 10

Υπό μια οπτική γωνία ο ήρωας του Υπόγειου είναι ένας μηδενιστής, ένας περιθωριακός. Εκφράζει τον ιδεολογικό αρνητισμό του διανοητή ο οποίος είχε υποστεί ώσμωση με τους στοχασμούς του Νίτσε. Ο Υποχθόνιος αδυνατεί να βρει παρηγοριά, χαρά και γαλήνη, ούτε στις ωραίες ιδέες τις οποίες ασπάζεται, ούτε στον εσωτερικό του κόσμο.

«Δεν με ενδιαφέρει η ευτυχία διακηρύσσει. Είστε η μάζα και είμαι ο ένας. Αποκλείστε με, αντιπαθήστε με, εξευτελίστε με: τόσο το καλύτερο θα θεριέψει το μίσος μου. Αν η ευτυχία περνάει μέσα από την ωφελιμότητα, τότε καλύτερα δυστυχής».¹³⁷

Με αυτά τα λόγια εκφράζει την μνησικακία του ο υπόγειος άνθρωπος. Ο Μνησικάκος υπόγειος άνθρωπος έχει στρέψει την σκληρότητά του στον εαυτό του. Αναλογίζεται το πώς πράττει και γιατί, αναλογίζεται για το περιβάλλον και τον κόσμο. Ουσιαστικά όταν κατηγορεί ή πρόκειται να κατηγορήσει γενικεύει. Ωστόσο οφείλει να του αναγνωρίσει κάποιος πως ταλαιπωρεί αρκετά τη σκέψη του σε προβληματισμούς για τον εαυτό του και τον κόσμο κι αυτό δεν θα έπρεπε να λογίζεται ούτε ως αυτονόητο ούτε ως δεδομένο. Αλλά καταλήγει μονάχα σ' αρνητισμό.

Όταν αγαπά κανείς μπορεί να ζήσει και χωρίς την ευτυχία. Η ζωή και με δυστυχία ακόμα είναι όμορφη, είναι ευχάριστο να ζει κανείς, αδιάφορο το πώς. Σε όλες τις εποχές ο έντιμος άνθρωπος πρέπει να είναι δειλός και δουλοπρεπής.¹³⁸ Είναι νόμος της φύσης για όλους τους έντιμους της γης. Κι αν τύχει κάποιος από αυτούς να κάνει τον δυνατό σε κάτι, ας μην παρηγορείται και παρασύρεται από αυτό: Θα δειλιάσει

---

¹³⁷ Φ.Ντοστογιέφσκι,(2010), *Φιοντόρ Ντοστογιέφσκι Υπόγειο*, μτφ Ε.Μπακοπούλου, Ίνδικτος,

Αθήναι ,σ σ 10-11

¹³⁸ Φ. Ντοστογιέφσκι, (2003), *Σημειώσεις από το Υπόγειο*, μτφ.,Ε..Λαδιά, εκδ. Αρμός, Αθήνα σ 68

οπωσδήποτε μπροστά σε κάτι άλλο. Αυτή είναι η μόνη και αιώνια κατάληξη.¹³⁹

Όπου δεν υπάρχει αγάπη δεν υπάρχει και λογική.¹⁴⁰ Οι έντιμοι άνθρωποι ζουν καλά και μέσα στην φτώχεια.¹⁴¹ Η αγάπη είναι θεϊκό μυστικό και πρέπει να μένει κρυμμένη από τα ξένα μάτια, ό,τι κι αν συμβεί. Έτσι γίνεται πιο άγια και πιο καλή.¹⁴² Υπάρχει μια προσέγγιση στον χριστιανισμό και μάλιστα βιωματική προσέγγιση η οποία οδηγεί τελικά στην λύτρωση του υπόγειου ανθρώπου. Ο άνθρωπος οφείλει πρώτα να μάθει να ζει και ύστερα να κατακρίνει τους άλλους.¹⁴³ Το σύνηθες και έσχατο τέχνασμα των ντροπαλών και αγνών ανθρώπων είναι η μάσκα της ειρωνείας, όταν οι άλλοι διεισδύουν στην ψυχή τους με φορτικότητα, πως μέχρι την τελευταία στιγμή δεν παραδίδονται από υπερηφάνεια και φοβούνται να εκδηλώσουν τα αισθήματά τους.¹⁴⁴ Ο Υποχθόνιος ήρωας αισθάνεται την μεγαλοσύνη και την ανωτερότητα εντός του δωματίου του, μεταξύ οροφής και πατώματος. Συνειδητοποιεί όμως ότι αυτή η ανωτερότητα χρειάζεται και την αναγνώριση της ανθρωπότητας να υπάρξει, το βλέμμα του άλλου – αυτό είναι το δράμα του.

---

¹³⁹ ό.π σ 68

¹⁴⁰ό.π σ 142

¹⁴¹ό.π σ 143

¹⁴²ό.π,σ 144

¹⁴³ Φ. Ντοστογιέφσκι, (2003), *Σημειώσεις από το Υπόγειο*, μ.τφ.,Ε..Λαδιά, εκδ. Αρμός, Αθήνα, σ 146

¹⁴⁴ ό.π. σ 147

2.3 Ο υποχθόνιος ντοστογιέφσκις ανώνυμος ήρωας

Το διανοητικό οικοδόμημα του Ντοστογιέφσκι το οποίο αποτελεί τον ανώνυμο ήρωα του Υπογείου στηρίχθηκε σε μια αντιστροφή¹⁴⁵ της Δελφικής προστακτικής «γνώθι σαυτόν». Ολόκληρη η ζωή του ήρωα κατασπαταλήθηκε στους χώρους του πνευματικού του «υπογείου». Ο υποχθόνιος άνθρωπος του Ντοστογιέφσκι ενστερνίσθηκε και πραγματοποίησε το «γνώθι σαυτόν». Αργότερα όμως συνειδητοποιώντας το λάθος του το απέρριψε. Όταν γνώρισε τον πραγματικό εαυτό του τον περιφρόνησε και αυτό αποτελεί και τον πυρήνα της μεγάλης του δυστυχίας, όπως ισχυρίζεται ο ίδιος.

Με συναίσθηση της μοναδικότητάς του αναφωνεί από τα βάθη του Υπογείου

«εγώ είμαι ο ένας και αυτοί είναι η ολότητα».¹⁴⁶

Αυτοσυστήνεται με τα λόγια

«είμαι ένας άρρωστος άνθρωπος, ένας κακός, άχαρος άνθρωπος. Νομίζω ότι μου πονάει το σκώτι. Όμως δεν καταλαβαίνω τίποτα από την αρρώστα μου, κι αληθινά δεν ξέρω τι μου πονάει».¹⁴⁷

Ο φιλόσοφος των παράδοξων σημειώσεων του *Υπογείου* έρχεται θλιβερός, γεμάτος από αφορισμούς και πεποιθήσεις που αποτελούν απόσταγμα μιας εντελώς μοναχικής ζωής κλεισμένης στο υπόγειο.

Τον άνθρωπο του Υπογείου τον απασχολούν κυρίως η συνείδηση και η αυτογνωσία. Η ολότητα είναι ο αντίπαλός του και ενσαρκώνεται στον ισορροπημένο, ευπαρουσίαστο, θετικό άνθρωπο τον οποίο βασικά ζηλεύει. Τον ζηλεύει για όλα τα ασήμαντα καθημερινά πράγματα τα

---

¹⁴⁵Φ. Ντοστογιέφσκι, (2003), *Σημειώσεις από το Υπόγειο*, μτφ., Ε. Λαδιά, εκδ. Αρμός, Αθήνα, σ 197

¹⁴⁶ό.π σ 197

¹⁴⁷ό.π σ σ 197-198

οποία ζει, για την ευτυχία του και για την δράση του, τον ζηλεύει για όλες τις διανοητικές και ψυχολογικές διεξόδους τις οποίες δημιούργησε, το λεγόμενο «κρυστάλλινο παλάτι» όπως το ονομάζει στο Υπόγειο.

Το πνεύμα του υποχθόνιου ανθρώπου διαρκώς παλεύει με τον εαυτό του, αυτοαναλύεται και αυτοαναιρείται και είναι συνεχώς κουρασμένο· ταξιδεύει όπως τον καλό περιηγητή από σκέψη σε σκέψη και από ιδέα σε ιδέα. Η έλλειψη μιας σταθερής ιδέας, μιας απόλυτης τοποθέτησης συνεχώς τον βασανίζει. Από την άποψη αυτή της αυτοανάλυσης και αυτοαπόρριψης ο άνθρωπος του *Υπογείου* μοιάζει με αέναο πνεύμα, χωρίς συστήματα και κοσμοθεωρίες, αφού οτιδήποτε δέχεται δεν διαρκεί στην συνείδησή του παρά ελάχιστα. Επιπλέον είναι ο παραδοξολόγος μύστης, ο προφήτης ο οποίος μιλά «εξ Αποκαλύψεως» και στρέφεται ενάντια στον ορθό λόγο της ολότητας. Είναι ακόμη από τα μυαλά τα οποία παράγουν αλλά δεν ολοκληρώνουν, η σκέψη του είναι ταχύτατη η οποία αδρανοποιεί όμως το άτομο.

Ο Υπόγειος άνθρωπος φθονεί τον ισορροπημένο άνθρωπο ο οποίος είναι συμφιλιωμένος με τον εαυτό του και έχει δώσει στη συνείδησή του ορισμένες ιδιότητες, εκδικείται, γιατί πιστεύει πως η εκδίκηση είναι δικαιοσύνη ενώ για τον εαυτό του θα εξομολογηθεί

«Η μοχθηρία μου και πάλι εξαιτίας αυτών των καταραμένων νόμων της συνείδησης, υπόκειται σε χημική αποσύνθεση».¹⁴⁸

Στην εκδίκηση ο άνθρωπος του *Υπογείου* βασανίζεται πολύ γιατί δεν συμφιλιώνεται με το εύρος της συνείδησής του· δεν εξωτερικεύεται αλλά γίνεται το σαράκι της ψυχής του το οποίο τον

---

¹⁴⁸ Φ. Ντοστογιέφσκι, (2003), *Σημειώσεις από το Υπόγειο*, μτφ., Ε. Λαδιά, εκδ. Αρμός, Αθήνα, σ 204

κατατρώγει. Η κακία του τυραννά μόνο τον εαυτό του και τον οδηγεί να ζήσει ή στα βουνά ή στο υπόγειο αφού με την υπερευαισθησία του μετατρέπεται σε ψυχικό ράκος, όταν έρθει σ'επαφή με τον παραμικρό ανθρώπινο πόνο.

Ο άνθρωπος του Υπογείου βασανίζεται από την διανοητική του κακία με αποτέλεσμα να μην έχει θέση η εκδίκηση. Έτσι μη μπορώντας να εκδικηθεί, περιφρονεί τον εαυτό του και φθάνει στο αντίθετο άκρο. Εξαιτίας δε της εγκεφαλικής του κακίας οδηγείται από μια ασύνειδη τάση εξιλασμού και γίνεται μαζοχιστής. Αισθάνεται μια παράξενη ηδονή στις ταπεινώσεις και τις προσβολές τις οποίες του κάνουν, παρόλο που υποφέρει και στην πραγματικότητα δεν το ξεχνά ποτέ.

Στο βάθος περιφρονεί για όλα τον εαυτό του, δεν μπορεί να βγει έξω από αυτόν και να τον κρίνει γι'αυτό κάνει αυτοαναφορά. Επομένως τυπικά δεν γνώρισε ποτέ τον εαυτό του. Σε αυτό το σημείο βρίσκεται η μεγάλη διαμάχη, ανάμεσα σ'αυτόν και την τυπική λογική, η οποία είναι αντίθετη με την πίστη και την συνείδηση και η παρέκκλιση από τους νόμους της προκαλεί αντιφάσεις και αντινομίες.

Δεν θέλει «κρυστάλλινα παλάτια» όπως και ο Νίτσε-ένας άλλος μεγάλος περιφρονητής των καθιερωμένων εννοιών και αξιών- που δεν θέλει αναπαυτήριο¹⁴⁹ του νου. Μάλιστα όταν ο Νίτσε διάβασε το Υπόγειο αναφώνησε πως βρέθηκε επιτέλους ένα συγγενικό του πνεύμα.¹⁵⁰ Σχετικά με τις ομοιότητές του με τον Νίτσε, ο Λεων Σεστόφ έγραψε:

«Ο Ντοστογιέφσκι και ο Νίτσε δεν μιλούν για να διαδώσουν τις ιδέες τους και να διαφωτίσουν τους γύρω τους. Αναζητούν οι ίδιοι το

¹⁴⁹ B. Pascal, (1999), *Στοχασμοί*, μτφ Ν.Ματσούκα, εκδ.Πουρναρά, Θεσ/νικη,σ322

¹⁵⁰Φ. Ντοστογιέφσκι, (2003), *Σημειώσεις από το Υπόγειο*, μτφ,Ε. Λαδιά, εκδ. Αρμός, Αθήνα σ 206

φως, δεν πιστεύουν ότι αυτό το οποίο σε εκείνους φαίνεται φως είναι πραγματικό φως και όχι απατηλή ανταύγεια, και ακόμη χειρότερα, η παραίσθηση της διαταραγμένης φαντασίας τους. Εκείνοι καλούν τον αναγνώστη ως μάρτυρα, θέλουν να αποσπάσουν απ' αυτό το δικαίωμα να σκέφτονται διαφορετικά και το δικαίωμα να υπάρχουν. Ο ίδιος μάλιστα ό Νίτσε είχε πει: Ο Ντοστογιέφσκι είναι ο μόνος ψυχολόγος από τον οποίο μπορώ να μάθω κάτι· την γνωριμία μου μαζί του μπορώ να την κατατάξω στις καλύτερες επιτυχίες της ζωής μου».¹⁵¹

Έναντι της ολότητας ο Ντοστογιέφσκι αντιπαραθέτει το δυνατό σοφιστικό μυαλό του και τον εαυτό του ως εκπρόσωπο μιας σειράς τραγικών ανθρώπων οι οποίοι οικειοθελώς τάχτηκαν στο περιθώριο της ζωής. Αντιμάχεται «το ευκλείδειο πνεύμα», την λογική της ολότητας, της οποίας περιφρονεί τα αξιώματα παραδεχόμενος ότι δύο επί δύο δεν κάνει τέσσερα αλλά πιθανόν να κάνει και πέντε με άλλα λόγια εισχωρεί βαθύτερα στον ίδιο χώρο μη παραδεχόμενος τον ορισμό του αξιώματος. Ο άνθρωπος είναι πολύ πιο πολύπλοκος, οι διαδρομές του μυαλού και των επιθυμιών του ανεξερεύνητες, αλλά καταλυτικές στη διαμόρφωσή του. Αν κάποτε η επιθυμία συνωμοτήσει απολύτως με τη λογική, τότε θα αρχίσει να σκέφτεται κάποιος,¹⁵² αλλά δεν θα το επιθυμεί ισχυρίζεται ο παραδοξολόγος υπόγειος άνθρωπος.

Η αλήθεια γι' αυτόν δεν κρύβεται στην πρόταση αυτή καθ' αυτή αλλά στην διάθεση του υποκειμένου να την δεχθεί. Γι' αυτόν το αξίωμα είναι το φράγμα, ο πέτρινος τοίχος μπροστά στον οποίο στέκει το ανθρώπινο μυαλό, χωρίς κάποια ελπίδα. Όχι πως δεν σοφίζεται δικά

---

¹⁵¹Φ.Ντοστογιέφσκι, (2010), *Φιοντόρ Ντοστογιέφσκι Υπόγειο*, μτφ Ε.Μπακοπούλου, Ίνδικτος, Αθήναι, σ 9

¹⁵²ό.π.,σ14

του αξιώματα, για να ανακουφιστεί, έστω και περιστασιακά, ψυχολογικά· ρίχνει όμως τόσο πολύ το κέντρο βάρους στην διάθεση του υποκειμένου να δεχθεί κάτι ή όχι ως αληθινό, ώστε τα αξιώματά του δεν έχουν διάρκεια. Με αυτό τον τρόπο δημιουργείται η ψυχολογική σκέψη η οποία είναι ένα κράμα ψυχής και μυαλού η οποία αμφισβητεί τα αξιώματα του θετικού ισορροπημένου ανθρώπου και εφευρίσκει δικά της αλλά η αμφιταλάντευσή της τα αποδεικνύει γερά ως χάρτινους πύργους.

Όμως δεν συμβιβάζεται μόνο και μόνο επειδή δεν τον φτάνουν οι δυνάμεις του μπροστά στον πέτρινο τοίχο. Σαρκάζει την ολότητα με αφορισμούς και επιμένει ότι η συνείδηση, η διάθεση του υποκειμένου έχει περισσότερα δικαιώματα· προσκρούει στην κατάφαση ή στην άρνηση της ολότητας δημιουργώντας ένα τεράστιο ψυχολογικό χάσμα. Γιατί οι ήρωες του Ντοστογιέφσκι δεν σκέπτονται ούτε σύμφωνα με το συναίσθημα ούτε σύμφωνα με την λογική, αλλά στοχάζονται σύμφωνα με την ψυχολογία. Εκείνο το οποίο τελικά γεννάται από την ψυχολογική σκέψη όμως είναι το παράλογο.

Ο ήρωας του Υπογείου βρίσκεται εντός ενός πελάγους αντιφάσεων και αρνήσεων, καθώς εξετάζει την συνείδησή του με επιστημονική ψυχραιμία. Έχει επίγνωση της αδυναμίας του, της απροσπέλαστης και αναπόδραστης μοίρας του αλλά συνεχίζει με αυτοσαρκασμό την διερεύνηση ενός ατέρμονου λαβυρίνθου. Η ενδοσκόπηση όμως και η αυτοανάλυση περικλείουν πόνο και από τον πόνο δημιουργείται μια παράδοξη ηδονή στον ντοστογιεφσκικό ήρωα- το εωσφορικό πλάσμα που αυτοπυρπολείται- το οποίο μόνο του καίει τα φτερά του.¹⁵³

«Αισθάνομαι αυτή την ηδονή διότι συνειδητοποιούσα έντονα την

¹⁵³Φ. Ντοστογιέφσκι, (2003), *Σημειώσεις από το Υπόγειο*, μτφ.,Ε..Λαδιά, εκδ. Αρμός, Αθήνα σ 202

ταπεινώσή μου· διότι και μόνος σου νιώθεις πως έφτασες στο απροχώρητο· γνωρίζεις πως αυτό είναι κακό και πως συνάμα δεν γίνεται διαφορετικά».¹⁵⁴

Εκείνο επίσης το οποίο υπάρχει στους ήρωες του Ντοστογιέφσκι είναι η διανοητική τους ανασφάλεια, η οποία υπάρχει παντού έχοντας ως συνέπεια να μην υπάρχει κανένα στήριγμα για ανάπαυση και ενώ φαίνεται αρχικά ότι δέχονται την αλήθεια αμφισβητούν το κύρος της μετά από λίγο. Η αμφισβήτηση, η αμφιβολία, η άρνηση, η πικρή ειρωνεία που αισθάνονται τους περιπλέκουν ψυχικά. Η έλλειψη μιάς απόλυτης αλήθειας τους απασχολεί και τους προβληματίζει με αποτέλεσμα να οδηγούνται τελικά στην αντίφαση.

«Σας ορκίζομαι, κύριοι, πως η υπερβολική συνείδηση είναι αρρώστια, πραγματική, απόλυτη αρρώστια»¹⁵⁵

θα εξομολογηθεί στους φανταστικούς του αναγνώστες. Η έννοια η οποία κυριαρχεί σχεδόν σε όλα τα έργα του και μάλιστα στους κυριότερους ήρωές του είναι η έννοια της ελευθερίας. Η ελευθερία έχει μεγαλύτερο μέγεθος από τον άνθρωπο της ολότητας και η φυλακή του μεγαλύτερο χώρο. Χωρίς ελευθερία δεν μπορεί να υπάρξει άνθρωπος. Η κατάκτηση της ελευθερίας ωστόσο δεν είναι το πιο εύκολο πράγμα του κόσμου, δεν αρκεί μόνο ο ορθός λόγος για να επιτευχθεί ο στόχος, χρειάζεται να διανύσει τον δρόμο της οδύνης¹⁵⁶ και του πόνου, της θλίψης και της μοναξιάς. Το *Υπόγειο* ενθαρρύνει

---

¹⁵⁴ ό.π,σ 202

¹⁵⁵ ό.π ,σ 2003

¹⁵⁶ Φ.Ντοστογιέφσκι, (2010), *Φιοντόρ Ντοστογιέφσκι Υπόγειο*, μτφ Ε.Μπακοπούλου, Ίνδικτος,

Αθήναι, σ16

τον άνθρωπο να υπερβεί τον εαυτό του με βασικό στόχο την απόλυτη ελευθερία του.

Ο υπόγειος ήρωας υποδεικνύει και αναδεικνύει τον αχανή κόσμο της ασύντακτης εσωτερικότητάς του. Χρειάζεται σθένος για να συνδιαλλαγεί κανείς με τα βασανιστικά ερωτήματα τα οποία θέτει ο ρώσος στοχαστής κάτι το οποίο κάνει με επίγνωση και ευρηματικότητα.

Το *Υπόγειο* αφορά κάθε άνθρωπο προσωπικά. Ο Ντοστογιέφσκι ασχολήθηκε επίμονα με το Εγώ και την ελευθερία του ατόμου. Χωρίς ελευθερία δεν μπορεί να υπάρξει άνθρωπος.

2.4 Γενική αποτίμηση του Υπογείου

Για κανένα άλλο έργο του Ρώσου στοχαστή, δεν έγινε τόσος λόγος από την παγκόσμια κριτική όσο για το *Υπόγειο*. Διότι είναι το μοναδικό έργο το οποίο περικλείει τη φρικιαστική ανησυχία, την αγωνία, της ψυχής του Ντοστογιέφσκι, για το σκοπό της ζωής. Επίσης για πρώτη φορά ο στοχαστής θέτει ολοκληρωμένα σημαντικά φιλοσοφικά ζητήματα. Ζητήματα τα οποία θα αναφερθούν ξανά στα έργα του τα οποία έπονται. Σημαντικοί επίσης μελετητές των έργων του, όπως ο Β.Β Ραζάνοφ θεωρούν τις σημειώσεις του *Υπογείου* ως τον ακρογωνιαίο λίθο του έργου του.

Ο Ρώσος φιλόσοφος και κριτικογράφος του Ντοστογιέφσκι και του Τολστόϊ Λέων Σεστώφ, αναλύει στις «Αποκαλύψεις του Θανάτου» αυτό το έργο. Ο Σεστώφ γράφει:

«Το *Υπόγειο* είναι από τα πιο καταπληκτικά έργα, όχι μονάχα της Ρωσικής αλλά και της παγκόσμιας φιλολογίας. Αισθάνεσαι την επιθυμία του πετάγματος, τον τρόμο και τη φρίκη του κενού. Πραγματικά, ευθύς εξ αρχής πρέπει να σταματήσεις και να πάρεις αναπνοή. Σε κάθε κεφάλαιο το οποίο τελειώνει λες: αφήστε με να πάρω αναπνοή. Μαζί με τον αναγνώστη νομίζεις πως του Ντοστογιέφσκι του ίδιου του κόβεται η αναπνοή από την μανιώδη και άγρια ορμή των «καινούριων» σκέψεων, οι οποίες ξεπετιούνται από τα κατάβραθα του απόκρυφου εγώ του».¹⁵⁷

Το *Υπόγειο* εγκαινιάζει την πνευματική διαλεκτική του Ντοστογιέφσκι. Η ανθρώπινη ύπαρξη περισσότερο από άλλοτε, είναι το κέντρο του έργου του και το ανθρώπινο πεπρωμένο είναι το θέμα το

¹⁵⁷ Ν. Μπερτιάεφ, (1921), *Το πνεύμα του Ντοστογιέφσκι*, μτφ.Κ.Μαρκέτη, Ο Κεραμεύς, Αθήνα, σ25

οποίο προκαλεί αποκλειστικά¹⁵⁸ το ενδιαφέρον του.

Το μεγάλο όμως μειονέκτημα της πνευματικής διαλεκτικής είναι ότι διχάζει το άτομο και το παγιδεύει σε έναν «άλλο κόσμο» και το καθιστά μοναχικό και ανίκανο να ζήσει την πραγματικότητα των πολλών. Έτσι η «πραγματική» ζωή απωθεί και φοβίζει, υπερνικάται από την σκέψη, η οποία είναι η μοναδική δράση του ατόμου, η δράση του στοχασμού. Ο ήρωας του *Υπογείου* και στην περίπτωση του γλεντιού με τους παλιούς συμμαθητές του, και στην περίπτωση με τον υπηρέτη του Απόλλωνα -όπου χάνονται τα όρια μεταξύ αφέντη και υπηρέτη- αλλά και ακόμη πιο χαρακτηριστικά στην γνωριμία του με την νεαρή (πόρνη) Λίζα, ο ήρωας, ο αντιήρωας, όπως τον αποκαλεί ο Ντοστογιέφσκι, αποδεικνύεται ανίκανος να ενταχθεί στην πραγματικότητα των πολλών. Τα χαρακτηριστικά τα οποία τον συνοδεύουν είναι η θλίψη και ο αυτοσαρκασμός.

Ο ήρωας θίγεται από την προσβολή των παλιών συμμαθητών του- προσβολή την οποία προκάλεσε η δική του μαζοχιστική διάθεση – πηγαίνει σ' ένα «σπίτι», όπου συναντά την Λίζα. Της αναφέρει όλα τα διδάγματα και τα «πιστεύω» της ολότητας για θέματα όπως ο γάμος, η οικογένεια, τα παιδιά. Την μαθαίνει να ελπίζει σ' ένα καλύτερο και τιμιότερο αύριο. Την ώρα κατά την οποία της μιλά σκέφτεται: «και ξαφνικά κάτι άστραψε μέσα μου» και «εμφανίστηκε κάποιος σκοπός». Ο απόηχος ενός ξεθυμασμένου, νεανικού και αποτυχημένου σκοπού έφθασε· δεν ήταν όμως το κατάλληλο έναυσμα, δεν ήταν αρκετό για να αλλάξει. Το μεγάλο διάστημα στο υπόγειό του είχε αναπτύξει και παγιώσει άλλες ιδέες. Δεν ήταν έτοιμος να ζήσει την πραγματικότητα, δεν χαράμιζε την μοναξιά του την οποία με τόσο μεγάλο αγώνα είχε

---

¹⁵⁸ό.π,σ26

συνηθίσει. Σε αυτό τον χώρο του υπογείου ο ήρωας έχει όλα τα εφόδια. Κάτω εδώ ατονούν εύκολα οι επιθυμίες, οι γνώμες και τα διδάγματα της ολότητας. Ο υπόγειος άνθρωπος θα εκμυστηρευτεί:

«Πρώτα-πρώτα ήμουν ανίκανος να αγαπήσω επειδή για μένα αγάπη σημαίνει τυραννία και ηθική κυριαρχία».

Στην πρώτη του συνάντηση με την Λίζα ο υπόγειος άνθρωπος φαίνεται ισορροπημένος, όπως θα τον ήθελε η ολότητα, ενώ στην δεύτερη είναι τελείως ανασφαλής. Αναγκάζοντάς την να φύγει διερωτάται; «Τι είναι προτιμότερο, η ευτελής ευτυχία ή τα μαρτύρια;»

Βέβαια όταν η Λίζα έφυγε προσβεβλημένη, εκείνος έτρεξε στο δρόμο πίσω της. Μα ξαφνικά αναλογίσθηκε, λες και τον χτύπησε μια αστραπή αυτογνωσίας.

«Πού πήγε; Και γιατί τρέχω πίσω της, να κλάψω με λυγμούς από μεταμέλεια, να της φιλήσω τα πόδια, να εκλιπαρήσω για συγγνώμη! Αυτό βέβαια ήθελα· το στήθος μου γινόταν κομμάτια και ποτέ, μα ποτέ δεν θα ξαναθυμηθώ αυτή την στιγμή με αδιαφορία».

Έτσι επέστρεψε στο υπόγειό του έχοντας παραδεχθεί την πίεση της πραγματικής ζωής, η οποία τον δυσκόλευε να αναπνεύσει. Έχασε βέβαια την πραγματική ζωή, αλλά έγινε ο παραδοξολόγος μύστης, ο προφήτης ο οποίος προαναγγέλλει ένα νέο είδος ανθρώπου, ο οποίος δεν στηρίζεται στη λογική, ούτε στο συναίσθημα αλλά του ανθρώπου με τον ψυχολογικό στοχασμό, ο οποίος είναι ο φορέας μιάς υπερλογικής και μιας καινούργιας γλώσσας. Ο φιλόσοφος της αρχαιότητας Πλωτίνος εκφέρει την ίδια σκέψη. Διαβεβαιώνει πως «ο άνθρωπος της δράσης»¹⁵⁹ είναι πάντα μέτριος, και πως δράση δε θα πει τίποτε άλλο, παρά περιορισμός της ελευθερίας. Εκείνος ο

¹⁵⁹ Fyodor Dostoyevsky, (1979), *Το Υπόγειο*, μτφ Σημηριώτη Γ εκδ. Κοροντζή Δ, Αθήνα, σ 2

οποίος δεν μπορεί ή ο οποίος δεν θέλει να «σκέφτεται», να «μελετά», αυτός μόνο δρα.

Ο Ντοστογιέφσκι από την αρχαιοελληνική παράδοση προβάλλει, στο έργο του το *Υπόγειο*, την αλληγορία του Σπηλαίου¹⁶⁰ του Πλάτωνος,¹⁶¹ δεικνύοντας ότι ανοίγονται τα πνευματικά του μάτια κι ο άνθρωπος δεν βλέπει πια μπροστά του μόνο σκιές και φαντάσματα εκεί που «όλοι οι άλλοι» βλέπουν την πραγματικότητα. Μισοβλέπει την αληθινή, τη μόνη πραγματικότητα, εκεί όπου «όλοι οι άλλοι» δεν ξέρουν αν υπάρχει καν. Ο Ντοστογιέφσκι στη θέση του Σπηλαίου αντιπαραβάλλει το υπόγειο. Ο κόσμος των ιδεών του όπως τον αντιλαμβάνεται ο Ντοστογιέφσκι, είναι ολότελα πρωτότυπος και διαφορετικός από τον κόσμο του Πλάτωνος.¹⁶² Οι ιδέες του δεν είναι το πρότυπο του όντος, πρωταρχικές ουσίες, μα είναι το πεπρωμένο του ζωντανού όντος, η πύρινη ενέργεια η οποία τον οδηγεί. Σε ένα πλατύ πεδίο, όπως είναι ο κόσμος του Πλάτωνος, ο Ντοστογιέφσκι αναγνώρισε στις ιδέες μια ξεχωριστή αξία. Μελετώντας κάποιος τον στοχασμό του Ντοστογιέφσκι αντιλαμβάνεται τη σφαίρα των ιδεών¹⁶³ που είναι σ' αυτόν τόσο πλατιά και πρωτότυπη.

Χρειάζεται υπερφυσική πραγματικά προσπάθεια για να τολμήσει ένας άνθρωπος να φέρει τον εαυτό του σε αντίθεση με το σύμπαν, με τη φύση, με το νόμο της άκρας πιθανότητας:

---

¹⁶⁰ό.π, σ 2

¹⁶¹ Πλάτωνος, (2002), *Πολιτεία*, μτφ. Ν.Μ. Σκουτερόπουλου, Πόλις, Αθήνα, ΠΛ Πολ 514a–521b: (Η αλληγορία του σπηλαίου). Η ερμηνεία της αλληγορίας: η παιδεία στροφή της ψυχής προς την ιδέα του αγαθού

¹⁶² Ν.Μπερτιάφ, (1921), *Το πνεύμα του Ντοστογιέφσκι*, μτφ.Κ.Μαρκέτη, Ο Κεραμεύς, Αθήνα, σ 8

¹⁶³ό.π, σ 9

«η ολότητα δε θέλει ν' ασχοληθεί με το εγώ μου, μα δε θέλω και εγώ να ανήκω στην ολότητα».¹⁶⁴

Ο Ντοστογιέφσκι αισθάνεται μάλιστα κάποια ηδονή περιγράφοντας τις ακατάπαυστες ήττες του και τις δυστυχίες του. Κανένας πριν και ύστερα απ' αυτόν δε περιέγραψε ποτέ την απελπιστική αυτή πληθώρα όλων των εξευτελισμών και των πόνων της κατασυντετριμμένης ψυχής.

Προσβάλλουν τον άνθρωπο του Υπογείου, τον διώχνουν, τον ξυλοκοπούν. Κι αυτός αναζητεί την ευκαιρία να ξαναπονέσει περισσότερο. Και πραγματικά, όσο περισσότερο τον ταπεινώνουν, τον κατασυντρίβουν, τόσο περισσότερο πλησιάζει υτός το σκοπό του: να δραπετεύσει δηλαδή από το *Υπόγειο*, και από το κράτος των υγιών και ισορροπημένων ανθρώπων.

«Είμαι ο ένας κι είστε η ολότητα»,¹⁶⁵

λέγει ο Ντοστογιέφσκι.

«Ε, λοιπόν, δεν πρέπει να σας φανεί παράξενη η αντίθεση αυτή του ενός προς το σύνολο του κόσμου μολονότι φαίνεται παράλογη, είναι όμως ολιγότερο παράλογη από την αποθέωση αυτή την οποία προσδοκά η «ολότητα» και από το περιβάλλον αυτό της δικαιοσύνης, μέσα στο οποίο κατόρθωσαν να εξελιχθούν η επιστήμη και η «δικαιοσύνη»».¹⁶⁶

Ο Μπερντιάγιεφ, στο έργο του: *Η κοσμοαντίληψη του Ντοστογιέφσκι* αναφέρει

---

¹⁶⁴ ό.π, σ 2

¹⁶⁵ ό.π σ 3

¹⁶⁶ό.π σ 3

«Θα αρνηθεί το κρυστάλλινο παλάτι, την επερχόμενη αρμονία, η οποία βασίζεται στην εξαφάνιση της ανθρώπινης προσωπικότητας. Αλλά θα οδηγήσει τον άνθρωπο μέσα από τους μακρινούς δρόμους της αυθαιρεσίας και του στασιασμού για να ανακαλύψει ότι η αυθαιρεσία εξοντώνει την ελευθερία και ο στασιασμός εξοστρακίζει τον άνθρωπο. Ο δρόμος της ελευθερίας οδηγεί ή στον ανθρωποθεισμό,¹⁶⁷ και στον δρόμο αυτό ο άνθρωπος συναντάει το τέλος του και το χαμό του ή στον Θεανθρωπισμό,¹⁶⁸ και στο δρόμο αυτό βρίσκει την σωτηρία του και την τελική επιβεβαίωση της εικόνας του. Η ιδεολογική διαλεκτική του υπόγειου ανθρώπου είναι το σημείο εκκίνησης ιδεολογικής διαλεκτικής του ίδιου του Ντοστογιέφσκι».¹⁶⁹

Ο στοχαστής δεν απεικόνισε την ψυχική αλλά την πνευματική πραγματικότητα. Απεικόνισε την πρωταρχική κατάσταση του ανθρωπίνου πνεύματος, τα χθόνια βάθη του, εκεί

«όπου ο Θεός παλεύει με τις δυνάμεις του κακού και όπου παίζεται η ανθρώπινη μοίρα».¹⁷⁰

Ο Ντοστογιέφσκι θεωρεί ότι το κακό γεννιέται στη διάνοια του ανθρώπου με την κακή χρήση της ελευθερίας του. Όταν όμως ακολουθήσει ο πόνος, ως αποτέλεσμα του κακού τότε ο άνθρωπος έχει τη δυνατότητα ν'αναπλάσει την ελευθερία του με την εκλογή του καλού, αφού η προσωπικότητα του ανθρώπου διαμορφώνεται με την

---

¹⁶⁷ Ανθρωπόθεος: ο άνθρωπος ο οποίος μετά την αθεΐα ανυψώνεται στο θρόνο του Θεού

¹⁶⁸ Θεάνθρωπος: Ο Θεός γίνεται άνθρωπος στη μορφή του Χριστού.

¹⁶⁹ Φ.Ντοστογιέφσκι,(2010) ,*Φιοντόρ Ντοστογιέφσκι Υπόγειο*, μτφ Ε.Μπακοπούλου ,Ινδικτος,

Αθήναι ,σ 18

¹⁷⁰ *Ό.π.*,σ 18

εκλογή και την πραγμάτωση του αγαθού στη ζωή του, με την αγάπη του Θεού, ο οποίος είναι το απόλυτο αγαθό.

Ο δε κριτικός και στενός φίλος του Ντοστογιέφσκι Ν.Στράχωφ υπογραμμίζει ότι με την ίδια διεισδυτικότητα την οποία ο Ντοστογιέφσκι κατάφερε

«να ατενίσει στην ψυχή του υπόγειου ανθρώπου, με την ίδια διεισδυτικότητα γνωρίζει να απεικονίζει και τις παντοειδείς εκδοχές των ηθικών ταλαντεύσεων, όλες τις μορφές οδύνης τις οποίες γεννά η ηθική αστάθεια».¹⁷¹

Μόνον εκείνος ο οποίος δεν θα αναγνωρίζει ούτε κατ' ελάχιστο τον εαυτό του στη σκληρότητα αλλά και στην οδύνη του μπερδεμένου αντιήρωα, θα δυσκολευτεί να τον καταλάβει και θα διαφωνήσει με την παραπάνω εκτίμηση του Ν.Στράχωφ.

---

¹⁷¹ Φ.Ντοστογιέφσκι,(2010),*Φιοντόρ Ντοστογιέφσκι Υπόγειο*, μ.τ.φ Ε.Μπακοπούλου ,Ίνδικτος, Αθήναι,σ19

Κεφάλαιο 3

3.1 Φιλοσοφικές έννοιες στο έργο του Ντοστογιέφσκι

Ο Ντοστογιέφσκι γνώριζε πως να αναγνωρίζει το καλό πέρα από το κακό μέσα στη μοίρα.¹⁷² Ένα καλό το οποίο δεν εκδικείται κι ένα κακό το οποίο δεν το διαπράττουν μόνο οι κακοί.¹⁷³ Οι ηθικές αντιφάσεις και πράξεις γεννιούνται και ωριμάζουν μέσα στον άνθρωπο. Η αίσθηση του πεπρωμένου αλλά και της σύγκρουσης με αυτό χαρακτηρίζουν από την αρχή το έργο του Ντοστογιέφσκι. Το ίδιο ισχύει με την συνύπαρξη του Καλού και του κακού μέσα στην ψυχή. Ακόμη η ηθική ελευθερία ανταγωνίζεται τον πατέρα Θεό. Οι ήρωές του πιστεύουν ότι δεν είναι η μοίρα η οποία κερδίζει στο τέλος, αλλά οι άνθρωποι μολονότι πολλοί εξακολουθούν να υποστηρίζουν την άποψη του J.Lange ότι

«το έγκλημα είναι το πεπρωμένο».¹⁷⁴

Ο καθένας είναι σκλάβος της δικής του ελευθερίας, των προσωπικών του επιλογών και όχι της καθολικής λογικής. Ο άνθρωπος βρίσκεται στο εσωτερικό του είναι αλλά ζει σε πολλούς κόσμους ταυτόχρονα. Γι' αυτό ίσως πολλές φορές ο άνθρωπος παίρνει αποστάσεις από τον εαυτό του, έρχεται σε ρήξη μαζί του, αυτοαλλοτριώνεται.¹⁷⁵ Η ελευθερία δύσκολα οριοθετείται, δυσκολότερα συμβιβάζεται με την ασφάλεια και συχνά η βούληση για δύναμη συνδυάζεται με την δύναμη για ελευθερία, η οποία

---

¹⁷² Ed.Berry Burgum, (1982), *Μυθιστόρημα και κοινωνία,θεωρία* μτφ Νέλλη - Ολγα Γκανά, Αθήνα, σ75

¹⁷³ Γ.Πανούση,.(2012), *Ο Εγκληματίας στο έργο του Ντοστογιέφσκι-Υπο-χθόνιος ή υπεράνθρωπος:* Νομ.Βιβλιοθήκη,Αθήνα,σ 19

¹⁷⁴ό.π,σ 20

¹⁷⁵ Κ. Μιχαηλίδη,(1984), *Οικείωση και αλλοτριώση,Αστήρ*, Αθήνα, σ 9

μετουσιώνεται σε βία στην οποία κυριαρχεί το ανεξέλεγκτο δαιμόνιο της ελευθερίας το οποίο κρύβεται πίσω από τη συνείδηση της ανωτερότητας.¹⁷⁶ Ο κάθε άνθρωπος δίνει νόημα στην ύπαρξή του μέσα από τις πράξεις του, αφού ο κόσμος δεν έχει τελικό σκοπό. Έχει τη μοίρα στα χέρια του και η αλήθεια επιβεβαιώνεται μέσα του, «δεσμεύεται από τις πεποιθήσεις του».¹⁷⁷

Η αγωνία ως έλλειψη νοήματος αλλά και ως είναι της λύτρωσης μοιάζει με την ντοστογιεφσκική Θεοδικία.¹⁷⁸ και το σισύφειο παραλογισμό του Καμύ¹⁷⁹ και δίνει στην ελευθερία χαρακτηριστικά ιλίγγου.¹⁸⁰ Πρόκειται για οριακές καταστάσεις όπου η ίδια η συνείδηση μετατρέπεται σε αγωνία και η αγωνία τροφοδοτεί μια στρεσογόνο εγκληματική προδιάθεση.¹⁸¹ Μελετώντας επισταμένως το έργο του Ντοστογιέφσκι ανακαλύπτει κανείς ότι το νόημα της ζωής αποτελεί κεντρικό ζήτημα στο έργο του και αντιμετωπίζεται με ακραίες λύσεις. Πολλές φορές το νόημα της ζωής αναζητείται στο κινητοποιούν παράλογο.¹⁸² Η απουσία του μεγάλου νοήματος δεν στερεί βέβαια τη Ζωή από οποιοδήποτε νόημα. Το κενό δεν

---

¹⁷⁶ Γ. Πανούση, (2012), *Ο Εγκληματίας στο έργο του Ντοστογιέφσκι-Υπο-χθόνιος ή υπερ-υπεράνθρωπος*: Νομ.Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σ 21

¹⁷⁷ ό.π., σ 23

¹⁷⁸ Περί του πώς συμβιβάζεται η ύπαρξη του κακού στον κόσμο με την πανσοφία, παναγαθότητα, παντο-δυναμία και δικαιοσύνη του Θεού. Προσδιορίζοντας έτσι τον όρο Θεοδικία να σημαίνει δικαιοσύνη του Θεού.

¹⁷⁹ Β. Γαϊτάνη, (1987), *Η έννοια της αγωνίας σε εκφάνσεις της φιλοσοφίας του Υπαρξισμού*, Αθήνα, σ 20

¹⁸⁰ ό.π., σ,37

¹⁸¹ Γ. Πανούση, (2012), *Ο Εγκληματίας στο έργο του Ντοστογιέφσκι-Υπο-χθόνιος ή υπεράνθρωπος*: Νομ.Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σ 25

¹⁸² Ε. Ποταμιάνου-Παλλαντίου, (1996), *Η μυθολογική του Albert Camus*, σ 214

ισοδυναμεί με το τίποτα.¹⁸³ Βασανίζεται από θρησκευτική ανησυχία, αναζητεί την σωτηρία, διψά τον εξαγνισμό, υποφέρει για τον κόσμο.¹⁸⁴ Έτσι ο δρόμος της θλίψης τον οποίο ακολουθούσε η Ρωσική φιλολογία έπρεπε να καταλήξει¹⁸⁵ στον Ντοστογιέφσκι.

Σύμφωνα με τον Ιουστίνο Πόποβιτς ο Ντοστογιέφσκι είναι συναΐδιος στην ενασχόλησή του με το πρόβλημα του πάσχειν,¹⁸⁶ γιατί δεν αρκείται στην επιφανειακή σχετική ανθρώπινή του λύση, αλλά επιποθεί την απόλυτη, αιώνια και θεϊκή επίλυσή του. Ο ίδιος έχει ζήσει και βιωματικά γνωρίζει τον άνθρωπο σε όλες του τις διαστάσεις. Γι' αυτόν ο Θεάνθρωπος είναι το νόημα και ο σκοπός του ανθρώπου και της ιστορίας. Ο Πανάνθρωπός¹⁸⁷ του είναι ο ιστορικός Θεάνθρωπος Ιησούς ο Ναζωραίος.

Ο στοχαστής θέτει τα ζητήματα τόσο δυναμικά και ριζοκίνδυνα ώστε να «πυρέσσουν»¹⁸⁸ από αυτά και η διάνοια, και η ψυχή, και η καρδιά του ανθρώπου, όπως τα έθεσαν μόνο ο Ιώβ, ο Σολομών, ο απόστολος Παύλος και ο Σαίξπηρ. Επομένως και ο Ντοστογιέφσκι συγκαταλέγεται στους κορυφαίους διανοητές. Όλα δε τα φιλοσοφικά ζητήματα σύμφωνα με το Ντοστογιέφσκι συγκεφαλαιώνονται σε δύο

---

¹⁸³ Λ. Χαζίρογλου, (2010), *Η έννοια του κενού ως μια έννοια του εν δυνάμει*, Τετράδια Ψυχιατρικής 112 Οκτ.- Νοεμβρ-Δεκ., σ 107

¹⁸⁴ Ν.Μπερτιάεφ, (1921), *Το πνεύμα του Ντοστογιέφσκι*, μτφ.Κ.Μαρκέτη, Ο Κεραμεύς, Αθήνα, σ27

¹⁸⁵ ό.π ,σ27

¹⁸⁶ Συλλογικός Τόμος, (1998) *Σπουδή στο Ντοστογιέφσκι*, εκδ. Παρουσία, Σειρά: *Ανιχνεύσεις* Αθήνα, σ11

¹⁸⁷ ό.π σ12

¹⁸⁸ ό.π, σ12

αιώνια¹⁸⁹ ζητήματα: στο ζήτημα της ύπαρξης του Θεού και της αθανασίας της ψυχής.

Ένα φως αρχίζει να λάμπει ενώ τα σκοτάδια της Ρωσικής ζωής πυκνώνουν μέσα του· ένα ρήγμα προκαλείται στον παλιό κόσμο, απ' όπου ξεπηδά το καινούργιο¹⁹⁰ φως. Η τραγωδία του Ντοστογιέφσκι, όπως κάθε αληθινή τραγωδία, αποτελεί την κάθαρση και την λύτρωση.¹⁹¹ Η πορεία της θλίψης την οποία ακολούθησε η ρωσική φιλολογία κατέληξε στον Ντοστογιέφσκι ο οποίος δεν διαχωρίζει την πίστη στον άνθρωπο από την πίστη στο Χριστό, τον Θεάνθρωπο.

---

¹⁸⁹ ό.π, σ12

¹⁹⁰Ν.Μπερτιάεφ, (1921), *Το πνεύμα του Ντοστογιέφσκι*, μτφ.Κ.Μαρκέτη, Ο Κεραμεύς, Αθήναι, σ27

¹⁹¹ό.π, σ27

3.2 Αγωνία στο ντοστογιέφσκι Χριστιανισμό

Από την άποψη του χριστιανισμού ο Ντοστογιέφσκι διαθέτει δύναμη εσωτερικής αναγέννησης η οποία του επιτρέπει να διακρίνει πού είναι ο Χριστός και πού είναι η αλήθεια. Η ορθοδοξία του Ντοστογιέφσκι- ολοκληρωτικός ανθρωπισμός¹⁹²- συγκροτείται από τον Μέγα Ιεροεξεταστή, ως πρόδρομο του αντίχριστου και τον στάρετς Ζωσιμά, ως πρόδρομο του Χριστού, στο τελευταίο έργο του Αδελφοί Καραμαζώφ.

Ο άνθρωπος ως έλλογον ον και ως σκεύος ψυχής επιδιώκει υπέρβαση των ορίων και σύνδεση της υπέρβασης με την ελευθερία και την αγωνία.¹⁹³ Η πίστη, η σωτηρία, ο πόνος και ο θάνατος συνυπάρχουν στο χριστιανισμό¹⁹⁴ και μερικές φορές συγκρούονται με την αυτοσυνείδηση αλλά και με την ελευθερία κυρίως από τον ίδιο τον εαυτό. Το άγχος σχετίζεται με τη συνειδητοποίηση των πραγματικών ορίων, αλλά και με την αγωνιώδη δυνατότητα του «μπορώ».

Η αγωνία σχετίζεται με την απομάκρυνση από τη χριστιανική ηθική και η αμαρτία με την απομάκρυνση από το σκοπό του ανθρώπου. Επίσης η φιλοσοφία της απόγνωσης σχετίζεται και με τη μοίρα του ανθρώπου να λαμβάνει μόνος του τις αποφάσεις.¹⁹⁵ και συνδέεται με την αποσταθεροποίηση ή και την απώλεια των «θεμελιωδών αληθειών» που καθιστά τον άνθρωπο έρμαιο της μοίρας του.

Αν για τον Ντοστογιέφσκι ο κόσμος είναι παράλογος ή κακός ίσως αυτό εξηγεί γιατί ο καθένας αναζητεί ένα δικό του Θεό. Εξάλλου η

---

¹⁹² Μ.Αλεξανδρόπουλου, (1966), *Ντοστογιέφσκι . Ιδέες και σκέψεις*, Εποχές 42/, σ 320

¹⁹³ Κ.Μιχαηλίδη,(1974) , *Οικείωση και αλλοτρίωση*, σ 157

¹⁹⁴ ό.π, σ 32

¹⁹⁵ Α.Σαφ,(1983), *Φιλοσοφία του ανθρώπου, Μαρξισμός και υπαρξισμός*, εκδ. Θεμέλιο, Αθήνα,. σ 30

γνώση του Θεού είναι ο τελικός σκοπός του ανθρώπου. Μέσα από τις ενέργειες αποκαλύπτεται η ψυχή επειδή η μοίρα της ψυχής εξαρτάται από τη σχέση της ύπαρξης με το γίνεσθαι.¹⁹⁶ Από την ενότητα της ψυχής στη διάσπαση¹⁹⁷ και από την εξέγερση της ψυχής στο έγκλημα η απόσταση δεν είναι μεγάλη. Οι άγνωστοι λαβύρινθοι της ψυχής οι οποίοι οδηγούν στις όχθες του εγκλήματος φέρνουν συχνά σε σύγκρουση τη συναισθηματική λειτουργία της ψυχής, τη νοητική και τη βουλητική.

Η ζωή στο υπόγειο σηματοδοτεί και συμβολίζει μια ζωή κάτω από την επιφάνεια της γης αλλά και μια παράνομη ζωή.¹⁹⁸ Ίσως σημαίνει και τον υπόγειο κόσμο της ψυχής, το υποσυνείδητο και τον αγώνα του ανθρώπου να ξεφύγει από το σωσία του, τον διπλό εαυτό του.¹⁹⁹ Τα τραγικά γεγονότα και τα τραγικά πρόσωπα είναι αυτά τα οποία δίνουν περιεχόμενο και νόημα στους ηθικούς όρους²⁰⁰ και στην ηθική αξιολόγηση του φόνου.²⁰¹ Ο Ντοστογιέφσκι με την ηθική συντριβή του ήρωα και την αποκάλυψη του ηθικού νόμου πάσχιζε να θέσει το πρόβλημα της εποχής με διαφορετικούς όρους. Οι μηδενιστές έβλεπαν μόνο την εξωτερική πλευρά της εξέγερσης-επανάσταση, μεταβολή οικονομικών συνθηκών, ισότητα, δικαιοσύνη-ενώ εκείνος μετέφερε το πρόβλημα στην ηθική συνείδηση για να δείξει την άγνωστη διάσταση

¹⁹⁶Ε.Ποταμιάνου-Παλλάντιου, (1996), *Η μυθολογική του Albert Camus*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, σ17

¹⁹⁷Μ.Μακράκη, (1982), «Ο σοσιαλισμός του Ντοστογιέφσκι και η σοβιετική κριτική», Νέα Εστία, τ 1324, Αθήνα, σ.63

¹⁹⁸ ό.π ,σ 259, υποσημ.23

¹⁹⁹ Π.Ζιράρ,(2003), *Κριτικές από το υπόγειο*, μτφ Ν.Ζαρταμόπουλου, Εστία, Αθήνα,σ 20

²⁰⁰Θ.Πελεργίνη,(1986), *Η θεμελίωση του ηθικού βίου*, Καρδαμίτσα, σ 17

²⁰¹ ό.π, σσ 18-19

κάνοντάς το συνείδηση, πολιτικό πρόβλημα, ζήτημα θρησκείας. Στους δε αντιπάλους του Έθνους απαντούσε με μεταφυσικά επιχειρήματα.

Ο ντοστογιεφσκικός άνθρωπος, ως τραγικός ήρωας ο οποίος κινείται εντός ή εκτός του πεδίου της ηθικότητας, δεν μπορεί να καταφεύγει στο Δίκαιο και Αγαθό Ον, το θείο Νόμο ο οποίος τον απελευθερώνει.²⁰²

Ποιος είναι ο δολοφόνος ή ποιος είναι ο ένοχος²⁰³ συνδέεται με το αν το έγκλημα ως ενδιαμέση πράξη ανάμεσα στην ελεύθερη βούληση του ανθρώπου και την παγκόσμια αρμονία δίνει νόημα στη ζωή. Το υπαρξιακό κενό του ανθρώπου συνδέεται με την απώλεια νοήματος το οποίο οδηγεί σε ματαίωση της ίδιας της ζωής. Η αυθυπέρβαση από τα βιολογικά πλαίσια αναφοράς επιτρέπει στον άνθρωπο να πάψει να αισθάνεται υπαρξιακές ενοχές.²⁰⁴ Επομένως το έγκλημα διαταράσσει την ισορροπία του καθαρού, της αγάπης, της αλήθειας και της δικαιοσύνης, αλλά ταυτόχρονα ανοίγει το δρόμο και προς την σωτηρία και προς την κάθαρση.

«Η άπειρη καλοσύνη είναι αναπόσπαστο τμήμα της ουσίας του Θεού».²⁰⁵

Ακόμη

«Η δικαιοσύνη εμποδίζει τα εγκλήματα ενώ η αγάπη δημιουργεί αλληλοβοήθεια».²⁰⁶ Βέβαια και η αθεΐα και η πίστη περικλείουν

²⁰² Π. Στογιάννου, (1976), *Χριστός και Νόμος*, Πουρναρά, Θεσ/κη, σ 15

²⁰³ Α. Τρουαγιά, (χ.χ), *Ντοστογιέφσκι*, Η ζωή και το έργο του, Πελεκάνος, Αθήνα, σ 41

²⁰⁴ Γ. Πανούση, (2012), *Ο Εγκληματίας στο έργο του Ντοστογιέφσκι-Υπο-χθόνιος ή υπερ-άνθρωπος*: Νομ. Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σ 183

²⁰⁵ Θ. Πελεγρίνη, (1992), *Φιλοσοφία και Αμφισβήτηση-Για τον Θεό, την Γνώση και την Ηθική Πράξη*, Ελληνικά Γράμματα, β' έκδ, Αθήνα, σ 27

²⁰⁶ Θ. Πελεγρίνη, (1992), *Φιλοσοφία και Αμφισβήτηση-Για τον Θεό, την Γνώση και την Ηθική Πράξη*, Ελληνικά Γράμματα, β' έκδ Αθήνα, σ 27

αμφιβολία η οποία οδηγεί στο τι ελπίζει κάποιος είτε βρίσκεται μέσα στην αγκαλιά του Θεού είτε όχι.²⁰⁷Κι αυτό βέβαια συνιστά τον «σταυρό» του καθενός. Ο άνθρωπος μια φύση ευμετάβλητη, ασταθής και απρόβλεπτη δίνει τον δικό της ορισμό στην ελευθερία. Και αν μπορούν να συνυπάρχουν στο ίδιο άτομο ο αλτρουισμός, η ιδεολογία και το έγκλημα, το καλό και το κακό με σκοπό να γνωρίσει την ψυχή του ανθρώπου, και την αγάπη η οποία σώζει από την κόλαση πρέπει να καταβάλει προσπάθεια να γνωρίσει πρώτα τον εαυτό του. Τότε ο άνθρωπος αυτός πιστεύει πως η δικαίωση του καλού προκύπτει από την πίστη. Ίσως γι' αυτό φοβάται τόσο τη μη εκδηλωμένη πίστη, όσο και την έλλειψη πίστης. Αν

«ο κάθε άνθρωπος μπορεί να σώσει ολόκληρο τον κόσμο»²⁰⁸

ως υπεράνθρωπος, ως υπεράνω του Νόμου του Θεού-ο οποίος απαγορεύει τον φόνο- αυτό δεν σημαίνει ότι ο φόνος ακόμα και μιας «γιαγιάς τοκογλύφου», η οποία όμως και αυτή αποτελεί εικόνα του Θεού²⁰⁹ επιτρέπεται ή ότι η υπέρβαση των ορίων αλλά και η «εσωτερική διάσταση» και ο «συνειδησιακός εκμηδενισμός» δεν οδηγούν συχνά στην πτώση και στην αλλοτρίωση.

---

²⁰⁷ Μ.Μπούμπερ, (1987), *Το πρόβλημα του Ανθρώπου*, μ.τ.φ., Χ.Αποστολόπουλος, Γνώση, Αθήνα, σσ 16-17

²⁰⁸ Ν.Καζαντζάκη, (1974), *Ο Χριστός ξανασταυρώνεται*, εκδ. Ε.Καζαντζάκη, σ 323

²⁰⁹ Α Τρουαγιά, (χ.χ), *Ντοστογιέφσκι, Η ζωή και το έργο του*, Πελεκάνος, Αθήνα. σ 206.

3.3 Οι πνευματικές αναζητήσεις του ανθρώπου

Ο άνθρωπος ζει και στον κόσμο τον οποίο ο ίδιος δημιουργεί και όχι μόνο στον κόσμο τον οποίο βρίσκει.²¹⁰ Ζει αναζητώντας την επίγνωση εκείνου το οποίο είναι.²¹¹ Αυτό όμως προϋποθέτει ελευθερία, απελευθέρωση από ιδέες,πίστεις και πεποιθήσεις, «αυτεξούσια κίνηση της ζωής».²¹² Οι αλλεπάλληλες όμως απελευθερώσεις του ανθρώπου δεν επαναφέρουν πραγματικές αξίες αλλά καλλιεργούν ψευδοαυτονομίες.²¹³

Το ανώνυμο άτομο δεν είναι πλέον πλήρως ορθολογιστής. Κινητώντας την ελευθερία ίσως να χάνει την Αλήθεια. Η ανθρώπινη ύπαρξη μετεωρίζεται ανάμεσα στο Καλό και στο Κακό χωρίς όμως να μπορεί να απαντήσει σε κρίσιμα ερωτήματα. Ο κάθε άνθρωπος επιδιώκει μέσω του Θεού ν' αναγνωρίσει τον πραγματικό εαυτό του, ίσως επειδή ο δημιουργός του κόσμου δεν έδωσε ολόκληρο τον εαυτό του σε κανένα από τα πλάσματά²¹⁴ του. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί καθώς η μέθεξη στις ενέργειες του Θεού επιτρέπει τη μετάβαση από το πεπερασμένο στο αιώνιο.²¹⁵ Βέβαια η επίτευξη αυτή δεν είναι εύκολη,

---

²¹⁰ Κρινασμούρτι, (χ.χ) *Ελευθερία. Η αρχή και το τέλος*, Καστανιώτη, Αθήνα, ,σ5(πρόλογος Aldous Huxley)

²¹¹ ό.π.,σ18

²¹² Ρήση Μ. Ομολογητή, σε Χ. Γιανναρά,(2004) *Οντολογία της σχέσης*, , σ227

²¹³ Φρανσουά Έβαλντ,(1990), «Ατομικισμός:η μεγάλη επιστροφή», μτφ. Η.Π.Νικολούδης ,Ροές, Αθήνα,

σ 39,30,

²¹⁴ Π.Κανελλόπουλου, (1977), *Καζαντζάκης, Νέα Εστία*, Αθήνα, σ8

²¹⁵ Β.Γαϊτάνη,2001), *Επικοινωνία & Θεολογία*, Αθήνα,σ 167

προϋποθέτει άσκηση αρετών και κάθαρση της ψυχής από τα πάθη της ύλης και τα διανοήματα.²¹⁶

Η αποκάλυψη του Θεού δεν είναι εύκολο, απαιτούνται πολλές θυσίες δάκρυα και μετάνοια προς επίτευξή της και δεν σχετίζεται με εξωτερικά γεγονότα, είναι φως εσωτερικό. Κάτι ανάλογο ισχύει και για την ελευθερία, η οποία επίσης προϋποθέτει εισδοχή στον πνευματικό κόσμο. Ακόμη η σχέση με τον Θεό δεν είναι και δεν πρέπει να είναι σχέση φόβου και υποταγής, αλλά εμπιστοσύνης²¹⁷ και αγάπης. Πάνω σε αυτό το μοτίβο διαπλάθει τους ήρωές του ο Ντοστογιέφσκι. Οι ήρωες εγκληματίες του δεν παύουν να διερωτώνται ο ηθικός Θεός, εκκοσμικευμένος και εσωτερικός, λυτρώνει μόνο τους πιστούς ή τους απίστους; Το χωρίς Θεό Σύμπαν πόσο συμβατό μπορεί να είναι με την χριστή ύπαρξη του ανθρώπου; Η προσδοκία άλλης ζωής συνιστά άρνηση της πραγματικότητας;²¹⁸ Σε τέτοιου είδους ερωτήματα πρέπει να απαντήσουν. Οι ήρωες του Ντοστογιέφσκι θεωρούν ότι το έγκλημα τους καθιστά ισόθεους αφού υπερβαίνουν το Νόμο του Θεού που το απαγορεύει. Ο θάνατος ως ανεξιχνίαστος νόμος του Θεού ενυπάρχει και στο φόνο ο οποίος για πολλούς συνιστά το μόνο τρόπο για να διεισδύσουν στο υπερέραν.²¹⁹ Ίσως ο δράστης γοητεύεται από τα έσχατα όρια του Κακού και τυφλώνεται σε σχέση με το αποτέλεσμα του εγκλήματός του. Κάποιος βέβαια μπορεί να ισχυριστεί ότι και ο Μερζκόβσκη ότι:

---

²¹⁶ Ι. Σύρου, (1976), *Ασκητικά*, εκδ. Β. Ρηγόπουλου, Θεσ/κη, σ19

²¹⁷ Μιχαηλίδη, (1986), *Με Θεό ή δίχως Θεό; Βασιλειάδα*, σ σ 18-20

²¹⁸ Κ.Ι. Μακρή-Γ.Π. Μαρκουλίδη, (1983), *Παράθυρα προς την αυτογνωσία*, Παπαζήση, Αθήνα, σ 13

²¹⁹ W.JSchellhng, (1997), *Έρευνες για την ουσία της ανθρώπινης ελευθερίας*, μτφ Χ., Μαρσέλλου Ινδίκτος, Αθήνα, σσ60-62

«ο πόνος, η φθορά κι ο θάνατος ορίζουν το κακό».²²⁰

Το «κακόν» εξαγνίζεται δια του πόνου λέει ο Ντιμίτρι Καραμαζώφ και «η συγχώρηση αίρει τις μεταξύ μας ενοχές». Ο πόνος ηθικοποιεί ενώ η χαρά διαφθείρει. Η χαρά μέσω του πόνου, ο πόνος ως όχημα μετάνοιας και λύτρωσης, η προσωπική κόλαση και η αναζήτηση της κάθαρσης, το έγκλημα και η τιμωρία είναι μοιραία επακόλουθες έννοιες. Ακατανόητη πτώση και ανθρώπινα μεγαλεία συνυπάρχουν αφού συχνά ο φόνος έχει δύο θύματα. Η ηδονή ή και η ομορφιά του πόνου, ίσως λόγω επιρροής από τον Νίτσε, η ζωοποιός νέκρωση μέσω του πόνου του θανάτου συνδέονται ευθέως με την αμαρτία και το Κακό. Από την άλλη πλευρά το Κακό συνδέεται με την ελευθερία επιλογών. Συνεπώς οι έννοιες ελευθερία-πόνος-λύτρωση συγκροτούν ένα αλληλοτροφοδοτούμενο και αλληλο-αναιρούμενο σύστημα δια του Κακού και ολοκληρώνεται με την επίτευξη του Καλού το οποίο είναι η μέγιστη ελευθερία.²²¹ Η πραγματική ελευθερία προέρχεται από την ελεύθερη δωρεά του Θεού που είναι η θεία χάρη και από την ελεύθερη συγκατάθεση του ανθρώπου.

---

²²⁰ Ν. Μερεζκόβσκη, (1981), Οι αιώνιοι συνοδοιπόροι, Ευθύνη, Αθήνα, σ 97

²²¹ Γ.Πανούση,(2012), *Ο Εγκληματίας στο έργο του Ντοστογιέφσκι-Υπο-χθόνιος ή υπερ-άνθρωπος* :Νομ.Βιβλιοθήκη,Αθήνα, σελ15

3.4 Ο Ντοστογιέφσκι και η φιλοσοφική έννοια του Μηδενισμού

Η αρνητική λύση των αιώνιων ζητημάτων απρέπτως οδηγεί σε αρνητικές λύσεις και όλων των άλλων ζητημάτων. Η πεποίθηση ότι δεν υπάρχει Θεός και Αθανασία ψυχής, εκδηλώνεται πάντοτε ως μηδενισμός. Μηδενισμός δε είναι ο εφηρμοσμένος αθεϊσμός. Από την φιλοσοφία του αθεϊσμού απορρέει η ηθική του μηδενισμού. Αυτό ο Ντοστογιέφσκι το αποδεικνύει δια μεγαλοφυών ψυχολογικών αναλύσεων και αδιαφιλονίκητων²²² αποδείξεων. Αριστοτεχνικά αποδεικνύει ότι ο μηδενισμός αποτελεί αναπόφευκτη συνέπεια του αθεϊσμού εάν δεν υπάρχει Θεός και Αθανασία της ψυχής τότε δεν υπάρχουν ούτε αρετή ούτε έγκλημα, άρα όλα επιτρέπονται.

Ο Ντοστογιέφσκι, ο αμειλικτότερος του Καντίου αναλυτής του ανθρωπίνου νου και τολμηρότερος²²³ του Νίτσε αναλυτής της ανθρώπινης βουλήσεως, ανακαλύπτει, ότι ο άνθρωπος, με την υπάρχουσα ψυχική δομή του είναι προορισμένος να απασχολείται συνεχώς και ενδομύχως, συνειδητά και ασυνείδητα, με το ζήτημα του Θεού. Αναφλέγει μέχρι πυρκαγιάς τις ψυχές των ηρώων του και αυτές κατακαίονται μέσα στα αιώνια ζητήματα και δοκιμάζονται όπως ο Ιώβ. Για τους ήρωες του Ντοστογιέφσκι ο Θεός δεν είναι μόνο ιδέα, αλλά πάθος. Για «φθισικούς» νόας ο Θεός δύναται να αποβεί αναιμική ιδέα, για τους ήρωες όμως του Ντοστογιέφσκι ο Θεός είναι ψυχοσωματικό πάθος²²⁴ διότι ή μάχονται κατά του Θεού μέχρι αίματος ή αφοσιούνται σε Αυτόν μέχρι αίματος.

---

²²² Συλλογικός Τόμος, (1998), *Σπουδή στο Ντοστογιέφσκι*, εκδ. Παρουσία, Σειρά: Ανιχνεύσεις Αθήνα, σ13

²²³ό.π σ14

²²⁴ ό.π, σ15

Στα έργα του Νίτσε υπάρχει ρητορισμός, στην φιλοσοφία των αντιηρώων του Ντοστογιέφσκι, η μυστική φρίκη της ζωής, ανακάλυψε το τελειότερο ύφος της, την καταλληλότερη έκβασή της. Οι αντιήρωες βασανιζόμενοι με το φρικιαστικό ζήτημα του πάσχειν,²²⁵ συντριβόμενοι από το ανατριχιαστικό μυστήριο της ζωής, συνθλιβόμενοι από την χωρίς νόημα αναγκαιότητα των φυσικών νόμων, λησμονούν όλες τις γνώσεις, περιφρονούν όλους τους καλούς τρόπους, καταπατούν όλους τους νόμους και ορμούν με πάθος στα πόδια της ταλαιπωρημένης ανθρωπότη-τας,²²⁶ προσκυνούντες τα πάθη της. Ανατρέπουν όλες τις αξίες και παραβιάζουν όλα τα όρια τα οποία είχαν τεθεί από τους ανθρώπους, από την ίδια την φύση και από τον Θεό. Σε αυτούς επιτελείται επαναξιολόγηση όλων των αξιών.

Πέρα από αυτά ο Ντοστογιέφσκι καταρρίπτοντας την ηθική, η οποία διακρίνει τους ανθρώπους σε καλούς και κακούς, κλονίζει την υπεροψία του ουμανισμού, ο οποίος πιστεύει ότι με την ηθική μπορεί να εξαλείψει το κακό από τον κόσμο. Με τον τρόπο αυτόν ο Ντοστογιέφσκι θεολογεί πατερικά:

«Η σωτηρία του ανθρώπου δεν μπορεί να προέλθει από τον ίδιο τον άνθρωπο, αλλά μόνον από τον Θεό».

Επιπλέον αναγνωρίζοντας σε κάθε άνθρωπο τη συνύπαρξη του καλού με το κακό, ο Ντοστογιέφσκι καλεί όλους να αποφεύγουν την κατάκριση των άλλων ανθρώπων και να επικεντρώνουν το ενδιαφέρον και τη φροντίδα τους στις δικές τους αμαρτίες. Έτσι αποκτούν συγχρόνως τη μετάνοια και την αγάπη. Ο Ντοστογιέφσκι κινείται έτσι

---

²²⁵ ό.π, σ16

²²⁶ Συλλογικός τόμος, (1998), Σπουδή στο Ντοστογιέφσκι, εκδ. Παρουσία, σειρά: Ανιχνεύσεις Αθήνα, σ16

στο πνεύμα του ευαγγελίου αλλά και των νηπτικών πατέρων²²⁷ («δος μοι, Κύριε, το οράν τα εμού πταίσματα και μη κατακρίνει των αδελφών μου²²⁸»).

Σπουδαιότερο βέβαια είναι, το μίγμα καλού και κακού, το οποίο χαρακτηρίζει την ανθρώπινη φύση και δεν οδηγεί απαραίτητα στον μηδενισμό. Ο Άλλος είναι αυτός ο οποίος δίνει την υπέρβαση του μηδενισμού και του οποίου δεν μπορεί να αμφισβητηθεί η ύπαρξη.

Αυτή η ύπαρξη του Άλλου, η οποία δίνει νόημα στην ύπαρξη, δεν είναι ούτε οι αρετές ούτε οι κακίες του Άλλου, δηλαδή η ηθική -είναι αυτή και μόνο η ύπαρξή του. Ηθικά, ο Άλλος είναι ένα παράλογο, ένα μίγμα αντιθέσεων καλού και κακού. Θα ήταν γελοίο να τον προσεγγίσει ως ηθική υπόσταση. Μόνον η ύπαρξή του, γυμνή από κάθε ηθική ιδιότητα, δίνει νόημα και στην άλλη ύπαρξη. Αν αξίζει να υπάρχει, να μην αυτοκτονήσει, να μη γελοιοποιηθεί, είναι γιατί υπάρχει ο Άλλος.

Για τον Ντοστογιέφσκι ο Άλλος, δεν είναι απλώς μια υπόσταση, ένα ον. Είναι μια ύπαρξη η οποία υποφέρει. Αυτό είναι το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό του ντοστογιεφσκικού υπαρξισμού. Η υπέρβαση του μηδενισμού, αυτό το οποίο δίνει νόημα στην ύπαρξη είναι για τον Ντοστογιέφσκι η αποδοχή της οδύνης. Για τον στοχαστή υπάρχει μία και μόνη επιλογή αντί της αυτοκτονίας για τον άνθρωπο. Την εκφράζει

---

²²⁷ Νηπτικοί Πατέρες (δηλαδή δάσκαλοι της νήψης, της ορθόδοξης «ασκητικής επιστήμης» –αν και όλοι οι Πατέρες είναι και νηπτικοί): Μακάριος ο Αιγύπτιος (4ος αι.), Ιωάννης ο Σιναΐτης (Κλίμαξ, 6ος αι.), Συμεών Νέος Θεολόγος (10ος-11ος αι.)

²²⁸ Ευχή Αγίου Εφραίμ του Σύρου (306-373) ο αποκαλούμενος και «Όσιος», ήταν ένας από τους πρώτους εκκλησιαστικούς συγγραφείς. Η ευχή λέγεται δύο φορές στο τέλος κάθε ακολουθίας της Μεγάλης Σαρακοστής από τη Δευτέρα ως την Παρασκευή.

ο Ιβάν Καραμαζώφ, με το δίλημμα: ή τον σταυρό ή την αγχόνη
«Αύριο», λέει,

«Όχι το σταυρό μα όχι το ικρίωμα., δεν θα κρεμαστώ. Δεν θα
μπορούσα ποτέ να αυτοκτονήσω».²²⁹

---

²²⁹ΦΝτοστογιέφσκι, (1990), *ΑδελφοίΚαραμαζώφ*, τομ.2, ^{ος} μτφ.Α.Αλεξάνδρου, εκδ.Γκοβόστη, Αθήνα

3.5 Η Ελευθερία για τον Ντοστογιέφσκι

Τα μυρμήγκια έχουν ένα οικοδόμημα καταπληκτικό στο είδος του: τη μυρμηγκοφωλιά. Τα αξιοσέβαστα μυρμήγκια άρχισαν από τη μυρμηγκοφωλιά και θα τελειώσουν ασφαλώς εκεί, πράγμα που τους περιποιεί μεγάλη τιμή για την επιμονή τους και το θετικό τους πνεύμα. Ο άνθρωπος όμως... Όπως ο παίκτης του σκακιού αγαπά μόνο το παίξιμο και όχι το σκοπό του παιχνιδιού... Ενδιαφέρεται μόνο για την ίδια τη ζωή και όχι για το σκοπό της.²³⁰

Τα παραπάνω λόγια αποκαλύπτουν κάτι σημαντικό: τη διαφορά μεταξύ Οντολογίας και Ηθικής. Αν η λέξη ζωή αντικατασταθεί με εκείνη του είναι, της ύπαρξης, τότε το να ενδιαφέρεται κάποιος για το είναι, και όχι για το σκοπό του είναι, ισοδυναμεί με το **να θεωρεί το είναι ως το ύψιστο και έσχατο αγαθό**, και όχι ως μέσο για κάποιον ηθικό σκοπό. Αν τοποθετήσει το θέμα αυτό στα πλαίσια της θεολογίας, το καίριο ερώτημα του σκοπού της θείας ενανθρωπίσεως είναι αν ο Χριστός ήλθε για να κάνει καλύτερους ανθρώπους, ηθικούς κ.τ.λ. ή για να υπάρχει.

Όλη η δυτική παράδοση θεωρεί την Ενανθρώπιση ως τρόπο ηθικής τελείωσης του ανθρώπου, ενώ οι Πατέρες της Εκκλησίας εστιάζουν τον σκοπό της ενανθρωπίσεως στην υπέρβαση του θανάτου ως απειλής για το είναι του ανθρώπου. Η ελευθερία για τον Ντοστογιέφσκι είναι οντολογικό και όχι ηθικό ζήτημα: ο άνθρωπος δεν ενδιαφέρεται για το πώς θα χρησιμοποιήσει την ύπαρξή του ή πώς θα τη βελτιώσει, αλλά γι' αυτή την ίδια την ύπαρξή του.

Ο στοχασμός του Ντοστογιέφσκι αναφέρεται στο οντολογικό και όχι στο ηθικό επίπεδο. Ο άνθρωπος δεν θέλει να θυσιάσει **το είναι** για

²³⁰ . Ντοστογιέφσκι, (2003), *Σημειώσεις από το Υπόγειο*, μτφ. Ε. Λαδιά, εκδ. Αρμός, Αθήνα, σ 52

το εὐ εἶναι. Και ο Χριστός δίνοντάς του ελευθερία, και όχι ψωμί ή δύναμη ή καλοπέραση, σκανδαλίζοντας έτσι τον Μέγα Ιεροεξεταστή στη γνωστή σκηνή των *Αδελφών Καραμαζώφ*, σέβεται την Θεόσδοτη αυτή επιθυμία του ανθρώπου. Αλλά και στους Πατέρες της Εκκλησίας,²³¹ σκοπός της υπάρξης δεν είναι απλώς το εἶναι, αλλά το *εὐ εἶναι*. Η ελευθερία συνίσταται στην απόρριψη ή την αποδοχή του εἶναι της υπάρξης.

Αλλά αν τελικά ο άνθρωπος ασκώντας την ελευθερία του επιλέξει το εἶναι αντί του μη εἶναι, δηλαδή της αυτοκτονίας και του μηδενός, αυτό το οποίο επιλέγει για τον Ντοστογιέφσκι δεν είναι παρά το εἶναι του έσχατου παραλογισμού, δηλαδή την οδύνη και το πάθος.

Για ν' αποφύγει, λοιπόν, κανείς το «τίποτε», το μηδέν, το μη εἶναι, την αυτοκτονία, πρέπει να επιλέξει το εἶναι ως πόνο. Η αλήθεια είναι ότι όλη η υπάρξη είναι διαποτισμένη από τον πόνο. Ο Ντοστογιέφσκι δίνει την εντύπωση ότι είναι μαζοχιστής. Οι έννοιες του καλού και του κακού δεν έχουν θέση γιατί αυτό το οποίο ενδιαφέρει τον στοχαστή είναι το αληθινό, όχι το ηθικό.

Αυτό το οποίο προβληματίζει έντονα τον Ντοστογιέφσκι είναι η υπάρξη του πόνου, και μάλιστα του άδικου πόνου, όπως τον βλέπει στα μικρά παιδιά τα οποία κλαίνε και βασανίζονται χωρίς σημαντική αιτία. Αυτόν τον πόνο καλείται ο άνθρωπος να αγκαλιάσει και να κάνει δικό του, αν δεν θέλει να επιλέξει το μη εἶναι, το μηδέν. Αλλά, όταν ο άνθρωπος επιλέξει το εἶναι ως πόνο, δεν κάνει μια αναγκαστική επιλογή. Τότε, και μόνον τότε, ασκεί αληθινά την ελευθερία του. Και τότε, και μόνον τότε, η ελευθερία ταυτίζεται όχι με το μηδέν, αλλά με την αγάπη. **Ο Ντοστογιέφσκι γίνεται έτσι ο θεολόγος της αγάπης.**

---

²³¹Άγιος Μάξιμος ο ομολογητής (580-662)

Σύμφωνα με τα λόγια του Γέροντα Ζωσιμά, αληθινή αγάπη είναι το

«να κάνεις τον εαυτό σου υπεύθυνο για όλα τα ανθρώπινα όντα και για τον κόσμο ολόκληρο».²³²

Δεν χρειάζεται πολλή προσπάθεια για να ανακαλύψει κανείς στις ιδέες αυτές του Ντοστογιέφσκι τη μορφή του Χριστού. Ο Ντοστογιέφσκι θεολογεί χωρίς να το λέγει. Και θεολογεί Ορθοδόξως, σύμφωνα με την παράδοση των μαρτύρων και των οσίων. Ο στοχαστής είναι μεθυσμένος από τις ιδέες του, γιατί στο έργο του οι ιδέες μεθούν χωρίς ποτέ να αμβλύνεται²³³ η φινέτσα του πνεύματος. Ολόκληρο το έργο του είναι η λύση ενός μεγάλου προβλήματος ιδεών.

---

²³² Φ.Ντοστογιέφσκι.,(1990), *ΑδελφοίΚαραμαζώφ*,τομ.2,^ομτφ. Α. Αλεξάνδρου. εκδ.Γκοβόστη Αθήνα,σ253

²³³ Ν .Μπερτιάεφ,(1921), *Το πνεύμα του Ντοστογιέφσκι*,μτφ.Κ.Μαρκέτη,Ο Κεραμεύς,Αθήναι, σ32

3.6 Το Έσχατο μεταφυσικό Αγαθό για τον Ντοστογιέφσκι

Για τον Ντοστογιέφσκι η οδύνη και το πάθος έχουν μεταφυσικό περιεχόμενο, υπάρχει μια «μεταφυσική της οδύνης». Ο Ρασκόλνικοφ στο *Έγκλημα και Τιμωρία* γονατίζει μπροστά στη Σόνια και της φιλάει τα πόδια λέγοντας:

*«Γονάτισα όχι μπροστά σου, αλλά μπροστά σε όλη την ανθρωπότητα που υποφέρει».*²³⁴

Και ο Ζωσιμάς εξηγεί το ότι γονάτισε μπροστά στον Ντιμίτρι Καραμα-ζώφ, με τα λόγια:

*«Γονάτισα χθες μπροστά στα όσα πρόκειται να υποφέρει (ο Ντιμίτρι)».*²³⁵

Αυτή η «μεταφυσική της οδύνης» δημιουργεί στον Ντοστογιέφσκι την αίσθηση ότι ο Σταυρός είναι το έσχατο, το ύψιστο αγαθό διακατέχεται από μια «ηθική του Σταυρού», στην οποία η οδύνη εσχατολογοποιείται, γίνεται η ίδια μέρος της Βασιλείας του Θεού η ακόμα και της ίδιας της ζωής της Αγίας Τριάδος. Ενώ ο Σταυρός και η οδύνη είναι για τον Ντοστογιέφσκι η μόνη, αληθινή και αδιαμφισβήτητη πραγματικότητα μέσα στην ανθρώπινη ύπαρξη, το μόνο αντίδοτο στη γελοιότητα της ηθικής που αγνοεί το παράλογο της συνύπαρξης μέσα στον ίδιο άνθρωπο του καλού και του κακού, εντούτοις δεν είναι για τον Ρώσο διανοητή το έσχατο μεταφυσικό αγαθό.

Το έσχατο μεταφυσικό αγαθό είναι γι' αυτόν **η υπέρβαση της οδύνης**, όχι η οδύνη αυτή καθεαυτήν. Ο Σταυρός είναι η μόνη αληθινή

---

²³⁴Φ Ντοστογιέφσκι,(1990), *Έγκλημα και Τιμωρία* ,τομ.2,⁹⁵ μτφ. Α Αλεξάνδρου, εκδ.Γκοβόστη, Αθήνα,

σ 538

²³⁵ό.π,σ253

πραγματικότητα στην ύπαρξη, αλλά όχι και η έσχατη. Στο τέλος του τμήματος που επιγράφεται: «Οι δοκιμασίες μιας ψυχής» στους *Αδελφούς Καραμαζώφ*, ο Ντιμίτρι βλέπει ένα τρομερό όνειρο. Στα κατάλοιπα ενός καμένου χωριού μια χωρική γυναίκα προσπαθεί να ξεφύγει και να σωθεί, και δίπλα της ένα βρέφος το οποίο υποφέρει από την πείνα προσπαθεί να θηλάσει από το ξερό στήθος της μητέρας του. Τότε ο Ντιμίτρι, γράφει ο Ντοστογιέφσκι,

«αισθάνθηκε ένα αίσθημα οίκτου, που ποτέ άλλοτε δεν το είχε νιώσει, να ανεβαίνει στην καρδιά του, να θέλει να κλάψει, να κάνει κάτι για όλους αυτούς, έτσι ώστε το βρέφος να μην κλαίει πια, η μαύρη και κάτισχνη μάνα του να μη δακρύζει, να μην υπάρχουν πια απ' εδώ και πέρα δάκρυα».²³⁶

Έτσι ο Ντοστογιέφσκι οραματίζεται το έσχατο αγαθό πέρα από την οδύνη.

Ο Σταυρός πρέπει να ξεπεραστεί από την Ανάσταση. Δεν έχει θέση στη Βασιλεία τού Θεού ο πόνος. Η αγάπη αγκαλιάζει την οδύνη, όχι για να της δώσει μεταφυσικό περιεχόμενο, αλλά για να τη μετατρέψει σε χαρά. Ο Ντοστογιέφσκι δεν το λέγει, αλλά το υπονοεί: η Θεία ευχαριστία είναι πρόγευση της χαράς, όχι της λύπης -ούτε καν της χαρμολύπης.

Αναφέρθηκε ότι οι ήρωες τού Ντοστογιέφσκι είναι μίγμα καλού και κακού και ότι μάταια θα αναζητήσει κανείς ανάμεσά τους τον ηθικά τέλειο. Η οδύνη είναι η μόνη αλήθεια η οποία με την αποδοχή της, ιδιαίτερα στο πρόσωπο τού Άλλου, υπερβαίνει το μηδενισμό και αποδεικνύει ότι αξίζει η ανθρώπινη ύπαρξη. Βασικά εκείνο που δίνει νόημα στην ύπαρξη είναι η Ανάσταση.

---

²³⁶ Φ Ντοστογιέφσκι.,(1990), *ΑδελφοίΚαραμαζώφ*,τομ.2^{ος},μτφ. Α. Αλεξάνδρου, εκδ.Γκοβόστη, Αθήνα, σ315

«Ωστε στ' αλήθεια λέει η θρησκεία πως όλοι μας θα σηκωθούμε από τους νεκρούς και θα ξαναζήσουμε και θα ξαναδούμε πάλι ο ένας τον άλλο;

Το δίχως άλλο θ' αναστηθούμε. Και χαρούμενα, εύθυμα θα διηγηθούμε ο ένας στον άλλο όσα γίνανε».²³⁷

Απάντησε ο Αλιόσα.

Η Ανάσταση, το τραπέζι της ευχαριστίας, η κοινωνία της αγάπης - να το ύψιστο αγαθό για τον Ντοστογιέφσκι. Αυτό είναι το αποκορύφωμα του τελευταίου, του πιο μεγάλου έργου του, το πρόβλημα της ελευθερίας.

---

²³⁷Ό.π.,σ317

Κεφάλαιο 4

4.1 Έγκλημα και Τιμωρία

Στις δεκαετίες 1860 και 1870 ο Ντοστογιέφσκι έγραψε τα μεγαλύτερα έργα του. Στο *Έγκλημα και Τιμωρία*²³⁸ παρουσιάζει τη πενία και την ηθική πορεία των κατώτερων κοινωνικών στρωμάτων, τις αντιθέσεις της μεγάλης πόλης. Με τη μορφή του δολοφόνου φοιτητή Ρασκόλνικοφ ο Ντοστογιέφσκι επισημαίνει τη ματαιότητα της ατομικής διαμαρτυρίας ενάντια στα κοινωνικά δεινά, αλλά οι απόψεις του συγγενεύουν με τις απόψεις των επαναστατικών δημοκρατών της 7^{ης} δεκαετίας.

Ξεκινώντας από ένα έγκλημα για το οποίο υπεύθυνη είναι η ίδια η κοινωνία, ο Ντοστογιέφσκι, στο ρόλο του θύτη ο οποίος είναι συγχρόνως και θύμα, προβάλλει την υπαρξιακή του αγωνία μπροστά σε έναν κόσμο ζοφερό. Με το *Έγκλημα και Τιμωρία* ο στοχαστής θέτει ενώπιον του καθενός το υπαρξιακό πρόβλημα: Ο φοιτητής Ρασκόλνικοφ ο οποίος έγινε δολοφόνος διαμαρτυρόμενος για την κοινωνική αδικία και καταγγέλλ-λοντάς την, προβληματίζεται αν είναι ο ίδιος εγκληματίας, τη στιγμή που όσοι κάνουν τους πολέμους ευθύνονται με εκατομμύρια θανάτους σε ολόκληρο τον κόσμο. Η ψυχολογική ανάλυση του ήρωα από το Ρώσο στοχαστή δίνει στο έργο βάθος και ο προβληματισμός του το καθιστά διαχρονικό. Ο κεντρικός φιλοσοφικός άξονας του ρώσου διανοητή, είναι η έννοια της ελευθερίας σε σχέση με την ταύτιση νόμου και ηθικής.

«Συχνά η εκτέλεση της πράξης είναι αριστοτεχνική, εφευρετική αλλά οι ενέργειες αρχίζουν στραβά, δεν μπαίνουν σε καλούπι-

---

²³⁸ Γράφτηκε το 1866

εξαρτώνται από διάφορες νοσηρές εντυπώσεις. Απαράλλακτα όπως συμβαίνει στα όνειρα».²³⁹

Φωτίζοντας τα κομβικά σημεία τα οποία απαρτίζουν τη φιλοσοφική θεώρηση του Ντοστογιέφσκι, την έννοια της ελευθερίας και του κακού, θα διέλθει από τη φιλοσοφία του στοχαστή στην πράξη του ήρωα Ρασκόλνικοφ. Από την αρχή ο διανοητής τοποθετεί τον Ρασκόλνικοφ ανάμεσα σε οριακές εκδοχές. Όπως δείχνει και το όνομά του,²⁴⁰ πρόκειται για έναν χαρακτήρα σχισματικό, με δύο αντιφατικές όψεις ως να πρόκειται για δύο προσωπικότητες οι οποίες κατοικούν σ' ένα σώμα. Ο Ρασκόλνικοφ ως φοιτητής νομικής θεωρεί αναγκαία την υποταγή σε ένα σύνολο.

Ο Ντοστογιέφσκι είχε το πάθος της αλήθειας:

«Μου αρέσει να βλέπω ανθρώπους να βρίσκονται σε πλάνη. Η πλάνη είναι το μοναδικό προνόμιο του ανθρώπου που τον ξεχωρίζει από όλους τους οργανισμούς. Με την πλάνη φτάνει κανείς στην αλήθεια!»²⁴¹

Είχε τη δύναμη να διεισδύσει στην ανθρώπινη συμπεριφορά και να αποκαλύψει με τον πιο δραματικό και συγχρόνως πειστικό τρόπο ότι αυτό το οποίο η Ηθική παρουσιάζει ως «ηθικό» δεν είναι ποτέ αμιγώς «καλό», και ότι ο άνθρωπος ποτέ δεν μπορεί να εξαλείψει το κακό με την Ηθική, αφού κανένας απολύτως δεν μπορεί να είναι αμιγώς καλός.

---

²³⁹Φ.Ντοστογιέφσκι(1988), *Έγκλημα και Τιμωρία*, μτφ.Σαραντόπουλος.Α., Ζαχαρόπουλου, Αθήνα, σ269

²⁴⁰ Raskol στα ρωσικά σημαίνει σχίσμα

²⁴¹Φ.Ντοστογιέφσκι ,(1988), *Έγκλημα και Τιμωρία*, μτφ Α.Σαραντόπουλου, Ζαχαρόπουλου, Αθήνα, σ239

«Ω, ταπεινοί χαρακτήρες! Η αγάπη τους μοιάζει με μίσος. Ω,πόσο τους μισώ όλους τους!»²⁴²

Επιπλέον, σε όλο του το έργο δεν έπαυσε να διακηρύττει ότι αυτό το οποίο μετράει στην ανθρώπινη ύπαρξη και συμπεριφορά δεν είναι η ηθική, αλλά η ελευθερία, και **πως μόνον ό,τι είναι ελεύθερο είναι αληθινά καλό**. Η έννοια της Ηθικής στηρίζεται στη διάκριση μεταξύ καλού και κακού ήδη από την εποχή του Σωκράτη, ο οποίος θεωρείται ιδρυτής της. Όπως ορίζεται σε όλα τα σύγχρονα λεξικά, *«η γενική μελέτη του καλού και η γενική μελέτη της ορθής πράξεως αποτελούν το κύριο έργο της ηθικής»*. Χωρίς τη διάκριση καλού και κακού η έννοια της ηθικής καταρρέει.

Η διάκριση καλού και κακού παίρνει συνήθως δύο μορφές. Η πρώτη μορφή είναι ο χαρακτηρισμός των πράξεων ή των αισθημάτων, κινήτρων, διαθέσεων κ.λπ. ως καλών ή κακών. Με αυτό τον τρόπο προκύπτουν οι γενικές αρχές της ηθικής, ανάλογα πάντοτε με τις πολιτισμικές, θρησκευτικές και φιλοσοφικές προϋποθέσεις κάθε εποχής και κάθε κοινωνίας. Η δεύτερη μορφή είναι ο χαρακτηρισμός των προσώπων ως καλών ή κακών. Αυτή η μορφή διάκρισης μεταξύ καλών και κακών ανθρώπων οδήγησε στην εμφάνιση της έννοιας του χαρακτήρος. Ο «χαρακτήρας» είναι το υποκείμενο της ηθικής.

«Όλοι οι άνθρωποι διαιρούνται σε **συνήθεις** και **ασυνήθεις**. Οι συνήθεις οφείλουν να ζουν πειθαρχικά και δεν έχουν το δικαίωμα να παραβαίνουν τους νόμους, γιατί, βλέπετε είναι συνήθεις άνθρωποι. Απεναντίας, οι ασυνήθεις έχουν το δικαίωμα να κάνουν όλα τα

---

²⁴²ό.π, σ276

εγκλήματα και παραβαίνουν με οποιοδήποτε τρόπο τον νόμο, ακριβώς γιατί είναι ασυνήθεις».²⁴³

Οι συνήθεις είναι εκείνοι οι οποίοι συντηρούν, διασώζουν τον κόσμο και τον πολλαπλασιάζουν. Οι ασυνήθεις κινούν τον κόσμο και τον οδηγούν στον σκοπό του.

«Οι νομοθέτες και οι ταγοί της ανθρωπότητας όλοι έως τον τελευταίο ήταν εγκληματίες από το γεγονός και μόνο ότι δίνοντας ένα καινούργιο νόμο παραβιάζουν τους παλιούς τους οποίους τηρεί με ευλάβεια η κοινωνία, κληρονομικά από τους προγόνους οι πιο πολλοί από τους ευεργέτες και ταγούς αυτούς της ανθρωπότητας έγιναν αιτία να χυθούν ποτάμια αίμα».²⁴⁴

Στο έργο του Ντοστογιέφσκι *Έγκλημα και Τιμωρία* ο πυρήνας του έργου, είναι ο εσωτερικός κόσμος της ανθρώπινης ύπαρξης. Ο Ρασκόλνικοφ, από «υπεράνθρωπος» αισθάνεται παγιδευμένος. Η ανακριτική μέθοδος την οποία εφαρμόζει ο ανακριτής ανακρίνοντας τον Ρασκόλνικοφ είναι υπόδειγμα ανακριτικής τέχνης και επιστήμης.

Ο Ρασκόλνικοφ φοβάται μήπως ο ανακριτής Πορφύρης, ο οποίος τον υποπεύεται, ανακαλύψει το έγκλημά του και συλληφθεί και καταδικαστεί. Ο κίνδυνος ή μάλλον το προαίσθημά του παραμονεύει παντού και πάντοτε· η τραγική απόκτηση της προσωπικής ελευθερίας μέσα από μια ηθική ανελευθερία οδηγεί σε σύγκρουση με το Θεό. Ήδη ο Ρασκόλνικοφ είναι το πρώτο θύμα του εγκλήματός του. Η αυθυπέμβαση των ορίων δεν υπερνικά την συνείδηση, όσο και αν για πολλούς θεωρείται ψευδής, η αλλοτριωτική²⁴⁵ πράξη δεν εκπίπτει

---

²⁴³ Φ.Ντοστογιέφσκι, (1988), *Έγκλημα και Τιμωρία*, μτφ Α.Σαραντόπουλου, Ζαχαρόπουλου, Αθήνα, σ309

²⁴⁴ ό.π, σ 310

²⁴⁵ Josef Gabel, (1977), *Η ψευδής συνείδηση*, μτφ Ι. Ευσταθιάδου- Λάππα, Άκμων, Αθήνα, σ 23

αυτόματα από τον οντοποιητικό της χαρακτήρα. Πολλές φορές οι τύψεις ακυρώνουν τη φιλοσοφία του εγκληματία.²⁴⁶ Η αρνητική πράξη στιγματίζει αλλά και προβληματίζει το δράστη. Έτσι ο Ρασκόλνικοφ μαθαίνει και πιστεύει.

Ο Ντοστογιέφσκι πίστευε στην ηθική αναμόρφωση των εγκληματιών βασιζόμενος στην ζώσα ψυχή που υπερνικά τους όποιους βιολογικούς ντετερμινισμούς.²⁴⁷ Ο δάσκαλος και ο μαθητής παλεύουν για την ανθρωπότητα με την ανθρωπιά, δίχως ελπίδα, αλλά όχι απεγνωσμένα. Το έγκλημα δεν είναι η τιμωρία και η τιμωρία δεν είναι έγκλημα.. Μέσω της απλότητας και της λιτότητας δόθηκε η έμφαση στη μυστικιστικό στοχασμό του Ντοστογιέφσκι. Ο άνθρωπος δεν υπάρχει μόνο διότι σκέφτεται, αλλά επειδή υποφέρει. Η σχέση του Ρασκόλνικοφ με τη Σόνια είναι άκρως ενδεικτική, ακόμα και την ώρα της ομολογίας. Η Σόνια γνωρίζει πόσο υποφέρει ο Ρασκόλνικοφ και αυτή θα τον αγκαλιάσει. Ο Ρασκόλνικοφ επηρεασμένος από τη Σόνια, μια κοινή γυναίκα η οποία τον αγαπά και του συμπαραστέκεται, πηγαίνει μόνος του και παραδίδεται. Ομολογεί το έγκλημά του και ζητεί εξιλέωση γι' αυτό. Ως φοιτητής της Νομικής πιστεύει στην αποστολή του.

Η πενία τον εμποδίζει και τότε δημιουργεί τη θεωρία των εκλεκτών φύσεων. Στην ίδια πολυκατοικία μένουν δύο αδελφές τοκογλύφοι. Πρέπει αυτές οι γυναίκες να δολοφονηθούν, να αφαιρέσει από αυτές τα χρήματά τους και να τα διαθέσει για τις σπουδές του, για τη μεγάλη του αποστολή. Οι μεγάλοι άνδρες στην κοινωνία και στην ιστορία για να πετύχουν τους στόχους τους, πρέπει να παραμερίζουν κάθε

---

²⁴⁶ Marcelle Ehrhard, (1967), *Η ρώσικη λογοτεχνία*, μτφ Μπωντλαίρ» {Από την εφημερίδα Το Βήμα, 17 Νοεμβρίου 1967}, σ 65

²⁴⁷ Γ. Πανούση, (2012), *Ο Εγκληματίας στο έργο του Ντοστογιέφσκι-Υπο-χθόνιος ή υπερ-άνθρωπος* :Νομ.Βιβλιοθήκη,Αθήνα, σελ 52

εμπόδιο, κάθε φραγμό τον οποίο συναντούν ακόμα και τη ανθρώπινη ζωή. Η επιρροή του Νίτσε είναι ορατή. Ο Μέγας Ναπολέων είχε το δικαίωμα να γίνει «φονιάς» ανυπεράσπιστων ανθρώπων-σκέφτεται ο Ρασκόλνικοφ –προκειμένου η Ιστορία να κάνει βήματα μπροστά.

Εντός αυτής της κοσμοθεωρίας περί εκλεκτών φύσεων κυοφορείται το έγκλημα. Ο Ρασκόλνικοφ φονεύει την τοκογλύφο, για να αρχίσει να υλοποιεί τη μεγάλη του πορεία. Ακολουθούν όμως οι τύψεις-η ανθρώπινη συνείδηση και ο εσωτερικός έλεγχος-που τον κατακλύζουν. Γνωρίζει μια κοινή γυναίκα, τη μαρτυρική Σόνια της οποίας εντός της φωλιάζει μία συνείδηση λαμπερή και καθαρή. Της εκμυστηρεύεται το διπλό φόνο με την αλαζονεία ακόμα του υπεράνθρωπου. Η Σόνια τον επιπλήττει:

«Γονάτισε-τον προτρέπει-στην πλατεία της Μόσχας και ζήτα συγχώρεση από το Θεό γιατί αφάιρεςες Ανθρώπινη Ζωή».²⁴⁸

Η πόρνη γίνεται παιδαγωγός της ιερότητας της ανθρώπινης ύπαρξης, του αξιακού κόσμου του πολιτισμού. Συντρίβεται ο Ρασκόλνικοφ ομολογεί και καταδικάζεται σε επτά χρόνια εξορία στη Σιβηρία. Εκεί τον ακολουθεί η Σόνια η οποία από πόρνη μεταμορφώνεται σε Αγία. Στην Αρχή της ευτυχίας τους ήταν στιγμές που αντιμετώπιζαν και οι δύο τους τα επτά αυτά χρόνια σαν να ήταν επτά μονάχα ημέρες. Εδώ αρχίζει μια άλλη ιστορία-η ιστορία ενός ανθρώπου που ξαναγεννήθηκε και έγινε «καινούργιος Άνθρωπος».

Καταδικάζεται σε καταναγκαστικά έργα στη Σιβηρία όπου τον ακολουθεί η Σόνια και σιγά σιγά συνειδητοποιεί ότι δεν είναι μικρός θεός και αναζητεί τη σωτηρία στην πίστη. Η Σόνια δεν κοιτάζει μόνο τον εγκληματία, βλέπει και τον τιμωρημένο. Ο δράστης ίσταται

---

²⁴⁸ Φ Ντοστογιέφσκι, (1990), *Έγκλημα και Τιμωρία*, τομ.2,⁹⁵ μτφ.Α Αλεξάνδρου, εκδ. Γκοβόστη, Αθήνα, σ537

μεταξύ της γνώσεως και της αθωότητας. Ο ήρωας προβληματίζεται ως δίκαιος και εξετάζει τα όριά του, ενώ πιστεύει ότι μπορεί μόνος του να δημιουργήσει τον κόσμο του, ακόμα και τον εσωτερικό του. Ο δίκαιος μετά από το έγκλημά του, την υπέρβασή του, δεν μπορεί να λυτρωθεί παρά μόνο με τη γνώση και την αθωότητα. Τα δύο ζευγάρια λειτουργούν με ασύμμετρο τρόπο. Η αθώα διαβάζει τη βίβλο. Ο ανακριτής διαβάσει το κείμενο. Όμως και οι δύο διαβάζουν την ψυχή του Ρασκόλνικοφ. Ο ένας νοητικά και η άλλη συναισθηματικά. Και καταλήγουν στο ίδιο συμπέρασμα. Αυτός ο άνθρωπος πρέπει να σωθεί. Έτσι η τιμωρία δεν αποτελεί το τερματικό στοιχείο του έργου. Είναι η ενδιάμεση κατάσταση μεταξύ του προηγούμενου βίου του ανθρώπου και της μεταμέλειας έννοιες που και ο Καμύ πραγματεύτηκε εντός του φιλοσοφικού έργου του. Εντός του έργου του, *Ο Μύθος του Σισύφου*, ο Καμύ θέτει και απαντά στο ερώτημα πώς οφείλει να ζήσει η ανθρώπινη ύπαρξη, όταν δεν πιστεύει ούτε στο Θεό, ούτε στη λογική. Η χρήση του μύθου στο έργο του είναι αποτέλεσμα της επίδρασης την οποία είχε δεχθεί από τον πλατωνικό στοχασμό, η οποία διατηρεί μια συνεχή διαλεκτική σχέση με το μυθολογικό στοιχείο. Την ίδια επίδραση είχε και ο Ντοστογιέφσκι από την πλατωνική σκέψη.

Η σχέση αυτή θα λειτουργήσει στον Καμύ ως μια μόνιμη σχέση με το υπερβατικό. Είναι ένας τρόπος καλλιέργειας συμφιλιοτικού κλίματος ανάμεσα στο ορθολογικό και στο μη ορθολογικό και μιας προσπάθειας ή ενός αιτήματος επανάκαμψης προς την ορθολογικότητα, προκειμένου αυτή να ανακτήσει το χαμένο ανθρώπινο πρόσωπό της.²⁴⁹ Η πορεία της ανάκαμψης για το φιλόσοφο

²⁴⁹Ε.Ποταμιάνου -Παλλάντιου,(1996), *Η μυθολογική του Albert Camus*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα,σ 98

διέρχεται από το παράλογο.

Στο έργο του ο Ξένος μίλησε για μια παράλογη ελευθερία του ανθρώπου εντός ενός σκηνικού εγκλεισμού. Δεν εννοείται εδώ η συμβατή έννοια της ελευθερίας. Ο άνθρωπος είναι καταδικασμένος να ζει ελεύθερος. Καταδικασμένος, γιατί δε δημιούργησε δεν έπλασε μόνος του, τον εαυτό του κι ωστόσο ταυτόχρονα ελεύθερος, γιατί είναι υπεύθυνος για ό,τι κάνει.²⁵⁰ Η πιο οδυνηρή εμπειρία είναι το αίσθημα της εξορίας μέσα στο ίδιο του το σπίτι, όταν κάποιος είναι αποκομμένος από τ' αγαπημένα πρόσωπα και στερημένος από τις καθημερινές αγαπημένες συνήθειες είναι το παράλογο το ίδιο. Η εξορία αυτή γινόταν πολύ πιο βασανιστική όταν ερχόταν η συνειδητοποίηση: ο χρόνος, ούτε πίσω μπορούσε να γυρίσει, ούτε να επιταχυνθεί. Τότε

«αποδεχόμασταν τη φυλακή και συμβιβαζόμασταν με το χρόνο».²⁵¹

Το αναπόδραστο της μοίρας γινόταν τότε βίωμα για τον καθένα. Όταν δε, η στιγμή της λύτρωσης δεν ερχόταν και κανείς δεν ήξερε αν τελικά θα έρθει, παραιτήθηκαν όλοι.

Η μονότονη και επίμονη σκέψη για το πότε θα έρθει η λύτρωση τους είχε κουράσει, τότε ακριβώς έπαψαν να σκέφτονται ακόμα και αυτή.

«Εγκαταλειμμένοι σε ακυβέρνητες μέρες και σε στείρες αναμνήσεις, περιπλανώμενα φαντάσματα, που θα μπορούσαν ν' αποκτήσουν

---

²⁵⁰Ζ.Π Σάρτρ, (2009), *Ο υπαρξισμός είναι ένας ανθρωπισμός*, μτφ Κ..Σταματίου, εκδόσ. Αρσενίδη, Αθήνα, σσ 36-37

²⁵¹Α.Καμύ,(2001),*Η Πανούκλα*, μτφ Καρακίτσου-Ντούζε. Ν.–Κασαμπάλογλου-Ρομπλέν.,εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα,σ 86

δύναμη μόνο αν το έπαιρναν απόφαση να ριζώσουν στη γη της οδύνης τους».²⁵²

Στην αφήγηση σχετικά με τη σχέση δημιουργίας και παράλογου, αναφέρεται εξειδικευμένα στο παράλογο και τη μυθιστορηματική δημιουργία, κάνοντας αναφορά στον Ντοστογιέφσκι, οι ήρωες του οποίου διερωτώνται συνεχώς για το νόημα της ζωής. Ο ήρωας Κυρίλλωφ του Ντοστογιέφσκι, αποτολμά το απονενομημένο διάβημα, όχι κινούμενος από το αίσθημα της ήττας αλλά από μια εσωτερική επανάσταση. Ο Κυρίλλωφ προχωρεί στην αυτοκτονία σκεπτόμενος πως δεν υπάρχει Θεός, επομένως Θεός της ζωής του είναι ο ίδιος, την κάνει ό,τι θέλει, ακόμα και αν αυτό τον οδηγεί στο θάνατο για να το αποδείξει. Για τον Κυρίλλωφ όπως και για το Νίτσε το να φονεύσει το Θεό, συνεπάγεται να γίνει ο ίδιος Θεός. Εδώ όμως πρόκειται για ένα άλλο είδος παράλογου.

Αφού ο άνθρωπος συνειδητοποιεί, πως είναι τελείως ελεύθερος και δεν εξουσιάζεται από καμία υπέρτατη δύναμη η οποία του επιτάσσει τον τρόπο ζωής του, αναρωτιέται ποιός είναι ο λόγος της αυτοκτονίας. Πρόκειται για μια παιδαγωγική αυτοκτονία, κινούμενη από αγάπη για την ανθρωπότητα. Ο ίδιος λέει

«είμαι δυστυχισμένος, γιατί είμαι υποχρεωμένος να επιβεβαιώσω αδιάσειστα την ελευθερία μου».²⁵³

Στην αυτοκτονία δεν τον σπρώχνει η απελπισία του, αλλά η μεγάλη αγάπη για τον πλησίον του.

Ο Καμύ ζητεί από την παράλογη δημιουργία, ό,τι ακριβώς από το στοχασμό: την επανάσταση, την ελευθερία.. Το παράλογο είναι πάντα

---

²⁵²ό.π. σ 87

²⁵³ Α..Καμύ, (2005), *Ο Μύθος του Σισύφου: Δοκίμιο για το παράλογο*, μτφ Ν.Καρακίτσου- Ντούζε- Μ.Κασαμπαλόγλου-Ρομπλέν, εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα σ 148

στο επίκεντρο τόσο της φιλοσοφικής του συγγραφής όσο και της ζωής του Καμύ

«Αυτό που μένει είναι ένα πεπρωμένο που μόνο η έκβασή του είναι μοιραία. Εκτός από τούτη τη μοναδική μοίρα του θανάτου, όλα, χαρά ή ευτυχία είναι ελευθερία. Ένας κόσμος παραμένει του οποίου ο άνθρωπος είναι ο μοναδικός άρχοντας πρόκειται για τη μορφή, την κίνηση και το δράμα της γης όπου συνυπάρχουν μια δύσκολη σύνεση και ένα πάθος χωρίς επαύριον».²⁵⁴

Σε αυτό τον παράλογο κόσμο, το έργο, η δημιουργία είναι η μοναδική ευκαιρία για τον άνθρωπο να διατηρήσει τη συνείδησή του και ν' απαθανατίσει εκεί τις περιπέτειές του.²⁵⁵ Ο Καμύ γράφει:

«Καταλαβαίνω ότι μπορώ, χάρη στην επιστήμη, να συλλάβω και ν' απαριθμήσω τα φαινόμενα, δε μπορώ ωστόσο να προσεγγίσω τον κόσμο. Ακόμα και η λογική λοιπόν, με τον δικό της τρόπο μου λέει πως αυτός ο κόσμος είναι παράλογος».²⁵⁶

Η στεία λογική, ο απόλυτος ντετερμινισμός, αρνούνται την ουσιαστική αλήθεια του πνεύματος, ότι αυτό δηλαδή είναι δέσμιο.

«Ένα πλήθος από παράλογα υψώνεται και περικυκλώνει τον άνθρωπο ως την τελευταία του πνοή».²⁵⁷

Ο Καμύ, προβαίνει σε έναν απολογισμό όλων όσων προσπάθησαν επίπονα να ερμηνεύσουν τον κόσμο. Έχει ενστερνισθεί το στοχασμό του Ντεκάρτ, του Χέγκελ, του Νίτσε καθώς και εκείνους που αποκαλεί ως υπαρξιακούς, με πρώτο τον Χάιντεγκερ. Επίσης εκείνος γνωρίζει

---

²⁵⁴Α. Καμύ, (2005), *Ο Μύθος του Σισύφου: Δοκίμιο για το παράλογο*, μτφ Ν.Καρακίτσου-Ντούζε-Μ.Κασαμπάλογλου-Ρομπλέν, εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα, σσ 158-159

²⁵⁵ό.π. σ 130

²⁵⁶ό.π., σ 38

²⁵⁷ό.π.,σ 39

τους φιλοσόφους οι οποίοι αμφισβητούν την ύπαρξη ενός φιλοσοφικού συστήματος πέραν της επιστήμης, όπως ο Ράσελ, ο Κάρναπ και ο Βιτγκενστάιν. Θεωρεί ότι το ανθρώπινο πνεύμα καλεί, αναζητεί και τίθεται έναντι της παράλογης σιωπής του κόσμου. Η αλήθεια κρύβεται εντός της σιωπής του κόσμου και όσο η φύση στέκεται βουβή απέναντι στον άνθρωπο, τόσο περισσότερο προκαλεί τη δραματική έκκλησή του για την αλήθεια.

Οι πράξεις του ανθρώπου δε χαρακτηρίζονται παράλογες. Παράλογη είναι η σχέση της αλληλεπίδρασής τους.

«Το παράλογο είναι ουσιαστικά μια διάζευξη. Γεννιέται από την αντιπαράθεσή τους. Πρόκειται για μια αντιπαράθεση κι έναν αγώνα χωρίς ανάπαυλα».²⁵⁸

Η κατανόηση αυτού του γεμάτου παράδοξα κόσμου, όμως, επιχειρείται μέσα από ένα πνεύμα το οποίο τον περιορίζει στο ανθρώπινο, τον σημαδεύει με την σφραγίδα του και δεν ικανοποιείται αν δεν τον περιορίσει σε όρους σκέψης.²⁵⁹ Στη βάση αυτού του πνεύματος, ο Καμύ εντοπίζει μια θεμελιώδη αντίφαση η οποία υποσκάπτει τελικά τα θεμέλια της δυνατότητας για πραγματική γνώση. Πρόκειται για τη διαφορά η οποία υπάρχει ανάμεσα σε αυτό το οποίο πιστεύει κάποιος ότι γνωρίζει και σε εκείνο το οποίο πραγματικά γνωρίζει.²⁶⁰ Η αντίφαση αυτή του πνεύματος αντανακλά τον κόσμο των απαριθμήσεων τα φαινόμενα,

---

²⁵⁸ Α.Καμύ, (2005), *Ο Μύθος του Σισύφου: Δοκίμιο για το παράλογο*, μτφ Ν.Καρακίτσου- Ντούζε – Μ.Κασαμπάλογλου-Ρομπλέν, εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα, σ 50

²⁵⁹ ό.π.,σ34

²⁶⁰ ό.π.,σ35

«δε μπορώ ωστόσο να προσεγγίσω τον κόσμο. Ακόμα και η λογική λοιπόν, με τον δικό της τρόπο μου λέει πως αυτός ο κόσμος είναι παράλογος».²⁶¹

Η στείρα λογική, ο απόλυτος ντετερμινισμός, αρνούνται την ουσιαστική αλήθεια του πνεύματος, ότι αυτό δηλαδή είναι δέσμιο.

«Ένα πλήθος από παράλογα υψώνεται και περικυκλώνει τον άνθρωπο ως την τελευταία του πνοή».²⁶²

Εδώ πρέπει να αποσαφηνιστεί πως η έννοια του παραλόγου για τον Καμύ, έχει επίσης την έννοια και του αδυνάτου ή του αντιφατικού. Με αυτή την αποσαφήνιση γίνεται πλέον κατανοητό τι εννοεί λέγοντας:

«μπορώ πλέον να μιλήσω για παράλογες σχέσεις, παράλογους πολέμους ακόμα και για παράλογες ειρήνες».²⁶³

Σε τέτοιες σκέψεις έφτασε και το μυαλό των πιο ταπεινών ανθρώπων. Άλλοι διάλεξαν την αυτοκτονία, άλλοι την ελπίδα, άλλοι την αυτοκτονία της σκέψης τους.²⁶⁴ Πρόκειται εν τέλει

«για ένα απάνθρωπο παιχνίδι όπου το παράλογο, η ελπίδα και ο θάνατος ανταλλάσσουν τα επιχειρήματά τους».²⁶⁵

το παράλογο το οποίο χαρακτηρίζει αυτή τη

«καθημερινή ταραχή και τη ματαιότητα του πόνου».²⁶⁶

---

²⁶¹ ό.π., σ 38

²⁶²ό.π.,σ 39

²⁶³A. Καμύ,(2005), *Ο Μύθος του Σισύφου: Δοκίμιο για το παράλογο*, μτφ Ν.Καρακίτσου- Ντούζε Ν. – Μ.Κασαμπάλογλου-Ρομπλέν, εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα, σ 25

²⁶⁴ ό.π., σ 25

²⁶⁵ό.π. ,σ25

²⁶⁶ ό.π,σ20

Ειδικότερα, το παράλογο είναι εκείνο το στοιχείο το οποίο μεταφράζει την αδυναμία της ορθολογικής κατανόησης και δικαίωσης της ύπαρξης· μιας ύπαρξης η οποία περιβάλλεται από ένα σύμπαν αδιαπέραστο και αλλόκοτο όπου κυριαρχούν η αγωνία, ο θάνατος και η αδυναμία εξεύρεσης νοήματος. Η διάζευξη λοιπόν του ανθρώπου από τη ζωή του, η συνειδητοποίηση μακριά από ψευδαισθήσεις και αυταπάτες, της ματαιότητας του κόσμου, η οποία τον περιβάλλει και της ανοικειότητάς του με το περιβάλλον του, του δημιουργούν αίσθημα πνιγηρότητας, το αίσθημα του παραλόγου.

«Βλέπω ότι πολλοί άνθρωποι πεθαίνουν γιατί πιστεύουν πως τη ζωή δεν αξίζει τον κόπο να τη ζει κανείς. Παραδόξως βλέπω άλλους να σκοτώνονται για ιδέες ή αυταπάτες που τους παρέχουν ένα λόγο για να ζουν (αυτό που θεωρεί κανείς ένα λόγο για να ζήσει, αποτελεί συνάμα και έναν εξαιρετο λόγο για να πεθάνει)».²⁶⁷

Τον καιρό εκείνο ο Καμύ διαβάζει τη «Ναυτία» του Σαρτρ, η οποία του δημιουργεί αμφίθυμα συναισθήματα, γιατί τον εντυπωσιάζει η μυθιστορηματική πλοκή, όχι όμως και η φιλοσοφική υπόσταση του έργου. Χαρακτηριστικά αναφέρει:

«Το λάθος μιας συγκεκριμένης λογοτεχνίας, είναι να πιστεύει πως η ζωή είναι τραγική επειδή είναι άθλια η διαπίστωση του παραλογισμού της ζωής δεν είναι ένα τέλος αλλά μια αρχή».

Η έλλειψη ελπίδας δεν σημαίνει απελπισία. Η καταδίκη του ενόχου είναι η απελευθέρωση του δίκαιου. Αυτό δείχνει ο Ντοστογιέφσκι στο έργο του. Φωτισμένος και φωτεινός διασχίζει το σκοτάδι για να ξαναβρεί την ουσία της ανθρωπότητας, δηλαδή την ανθρωπιά του ανθρώπου. Η σωτηρία μέσω του πόνου την οποία πρέσβευε ο

---

²⁶⁷A.Καμύ, (2005), *Ο Μύθος του Σισύφου: Δοκίμιο για το παράλογο*, μτφ Ν.Καρακίτσου- Ντούζε- Μ.Κασαμπάλογλου-Ρομπλέν, εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα, σ18

Ντοστογιέφσκι και ενσάρκωνε ο Ρασκόλνικοφ συνιστά μέρος της ρωσικής λυτρωτικής αλήθειας. Κάτι το οποίο είναι αντίθετο σε αυτό το οποίο αναφέρεται στα Ηθικά Νικομάχεια²⁶⁸ ως παραδείγματα ανθρώπων²⁶⁹ που υποκύπτουν στον υπερβολικό πόνο-σωματικό ή ψυχικό –μετά από μια υπεράνθρωπη πάλη για αυτοκυριαρχία.

---

²⁶⁸ Ηθικά Νικομάχεια (7,8,1150b 6 κ. εξ.) αναφέρεται :Γ. Ξανθάκη-Καραμάνου,(1980) ,*Studies in Fourth-Century Tragedy*, Ακαδημία Αθηνών, Αθήνα σ191

²⁶⁹ Αυτά τα παραδείγματα είναι ο Κερκύων στην Αλόπη του Καρκίνου και ο Φιλοκτήτης στο ομώνυμο δράμα του Θεοδέκτη, μη μπορώντας να κυριαρχήσει στον πόνο από τον τραυματισμό του χεριού του, υποκύπτει και ζητεί να του κόψουν το χέρι.

4.2 Αδελφοί Καραμαζώφ

Το καλό και το κακό δεν αποσυνδέονται, δεν χωρίζουν, με τίποτε. Αυτό ισχύει για τον Ντοστογιέφσκι όχι μόνο στο επίπεδο των ηθικών αξιών, αλλά και των προσώπων. Όλοι οι ήρωες του Ντοστογιέφσκι είναι συγχρόνως καλοί και κακοί. Η έννοια του ηθικού «χαρακτήρος» είναι στον Ντοστογιέφσκι ανύπαρκτη. Δεν έχει παρά να σταθεί στο πιο σημαντικό και εκτενές έργο του, τους *Αδελφούς Καραμαζώφ*, το οποίο περικλείει μια μεγάλη ποικιλία χαρακτήρων από όλα τα κοινωνικά στρώματα και τους ψυχολογικούς τύπους: από το γέρο παραλυμένο πατέρα Καραμαζώφ, ως τον ασκητικό γιο του Αλιόσα, τον άλλο γιο Ιβάν τον εγκεφαλικό άθεο ως τον μοναχό Ζωσιμά, τη μαζοχίστρια Λιζαβέτα ως την σαρκική Γκρούσενκα.

Αφορμή για να ξετυλιχθεί το έργο είναι οι παράξενες συνθήκες της δολοφονίας του γερο- Καραμαζώφ, η οποία αποδεικνύει ότι ηθικά ένοχοι είναι σχεδόν όλοι οι γιοι του, όχι μόνο ο πραγματικός δολοφόνος, αλλά και εκείνοι, οι οποίοι, ενώ είναι *de facto* αθώοι, έχουν αφήσει την καρδιά τους να αναπτύξει εγκληματικές προθέσεις. Εντός του έργου σχεδόν κάθε κύριο πρόσωπο διαπράττει κάποιο έγκλημα, αν όχι στην πράξη, πάντως στη σκέψη. Ακόμα και ο Αλιόσα δεν είναι άμοιρος ενοχής, αφού δεν κατάφερε να αποτρέψει ή να προλάβει το έγκλημα.

Για τον Ντοστογιέφσκι το πρόβλημα δεν είναι ηθικό, αλλά βαθύτατα υπαρξιακό. Ο άνθρωπος, ο κάθε άνθρωπος, είναι ένα μίγμα πανουργίας και απλότητας, αγνότητας και φιληδονίας, καλοσύνης και κακότητας. Οι αδελφοί Καραμαζώφ είναι το σημαντικότερο και τελευταίο μυθιστόρημα του Φ. Μ. Ντοστογιέφσκι. Πλούσιο σε

διανοήματα, αποτυπώνει όλες τις ιδέες του μεγάλου Ρώσου συγγραφέα. Εξάλλου, είναι το έργο το οποίο πίστεψε όσο κανένα άλλο ο Ντοστογιέφσκι, ακουμπώντας σε αυτό όλες τις ελπίδες του. Η συγγραφή των *Αδελφών Καραμαζώφ* διήρκεσε κοντά δύο χρόνια. Ξεκίνησε τον Μάρτιο του 1878 και ολοκληρώθηκε τον Νοέμβριο του 1880.

Οι Αδελφοί Καραμαζώφ είναι ένα αριστούργημα ανάλογο της εξαιρετικής ικανότητάς του Ντοστογιέφσκι να διαβλέπει πίσω απ' τα γεγονότα, να μη αφήνει επιλογή για το αν θ' αγαπήσει ο αναγνώστης τους ήρωες οι οποίοι μικροί ή μεγάλοι παρουσιάζονται με τα προτερήματα και τα μειονεκτήματά τους, τον ευαίσθητο ψυχισμό τους και τις αγάλινωτες διαθέσεις τους. Το έργο κινείται γύρω από μία οικογένεια ή καλύτερα γύρω από τους χαρακτήρες της οικογένειας Καραμαζώφ και των σχέσεων οι οποίες αναπτύσσονται μεταξύ τους. Έτσι έχουμε τον πατέρα ο οποίος αντιπροσωπεύει την παρακμή και την διαφθορά:

«Το ξέρω πως καταφθάνει ο παράδεισος για μένα, πως θα φτάσει μόλις ομολογήσω. Δεκατέσσερα χρόνια βρίσκομαι στην κόλαση. Θέλω να περάσω από βασανιστήριο. Θα δεχθώ να μαρτυρήσω και θα αρχίσω να ζω. Με το ψέμα μπορείς να διαβείς όλον τον κόσμο, μα να γυρίσεις πίσω δεν μπορείς. Τώρα όχι μόνο τον πλησίον μου, αλλά ούτε τα παιδιά μου δεν τολμώ να αγαπήσω. Θεέ μου, είναι δυνατό να μη καταλάβουν τα παιδιά μου πόσο υπέφερα και να με καταδικάσουν; Ο Θεός δε βρίσκεται στη δύναμη, αλλά στην αλήθεια».²⁷⁰

Τον παρορμητικό Μίτια που ενεργεί, στην υπερβολή του, με το συναίσθημα:

²⁷⁰Φ Ντοστογιέφσκι, (1994), *Αδελφοί Καραμαζώφ*, τόμος II μτφ. Κ Σίνου, εκδ.Ζαχαρόπουλου, Αθήνα, σσ514-515

«Εκείνο που ο νους θεωρεί αίσχος, η καρδιά το θεωρεί σκέτη ομορφιά. Στα Σόδομα να βρίσκεται άραγε η ομορφιά; Πίστεψέ με ακριβώς στα Σόδομα βρίσκεται για τη μεγάλη πλειοψηφία των ανθρώπων, το ήξερες αυτό το μυστικό ή όχι; Το τρομερό είναι πως η ομορφιά δεν είναι μονάχα τρομερή, αλλά και μυστηριώδης. Εδώ παλεύει ο διάβολος με το Θεό και το πεδίο της μάχης είναι η καρδιά των ανθρώπων».²⁷¹

Τον ορθολογιστή Ιβαν ο οποίος δημοσιεύει θεολογικά άρθρα:

«Αν καταστρέψετε την πίστη της ανθρωπότητας στην αθανασία της, μέσα στον άνθρωπο θα στερέψει όχι μονάχα η αγάπη αλλά και κάθε δύναμη να συνεχίσει τη ζωή του στη γη. Και δεν είναι μόνο αυτό. Τότε δε θα υπάρχει πια τίποτα που να θεωρείται ανήθικο, τα πάντα θα είναι επιτρεπτά, ακόμα και η ανθρωποφαγία».²⁷²

Τέλος τον συναισθηματικό έως και ενοχικό Αλιόσα ο οποίος προσπαθεί να συνταιριάσει την οικογένειά του βάζοντας τον εαυτό του ανάμεσά τους.

«Κάτι είχε μέσα του που έλεγε και ενέπνεε στους άλλους (κι αυτό γινόταν σε όλη τη ζωή του και έπειτα), πως δε θέλει να σταθεί κριτής σε ανθρώπους, πως δε θα θελήσει ποτέ να κατακρίνει κανένα και δε θα το κάνει ποτέ».²⁷³

Οι αδελφοί Καραμαζώφ, δαιμονικοί γιοί ενός δαιμονικού πατέρα εκφράζουν στο σύνολό τους το πολύπτυχο της ανθρώπινης ψυχής καθώς καθένας από αυτούς εκπροσωπεί και μια από τις δυνάμεις ή τις ροπές οι οποίες την ορίζουν. Έτσι ο σκευωρός Ιβάν είναι η ψυχρή και

---

²⁷¹ό.π, σσ184-185

²⁷²ό.π, σ118

²⁷³Φ., Ντοστογιέφσκι, (1994), *Αδελφοί Καραμαζώφ*, τόμος Ι μτφ. Κ Σίνου, εκδ. Ζαχαρόπουλου, Αθήνα, σσ31-32

χωρίς ίχνος συναισθήματος λογική, ο φιλήδονος Ντιμίτρι (Μίτια), το χωρίς φραγμούς πάθος, ο θρησκόληπτος Αλιόσα, η χωρίς περίσκεψη παράδοση στην πιο απόλυτη μετα φυσική και ο τρομακτικός νόθος Σμιερντακόφ, όλες οι σκοτεινές και φρικαλέες ιδιότητες τις οποίες καθένας φέρει υποσυνείδητα.

Κάτω από αυτές τις συνθήκες ο φόνος του πατέρα Καραμαζώφ παίρνει διαστάσεις τελετουργικής πια εκτέλεσης κι αν τυπικά φονιάς είναι μόνο ο Ντιμίτρι το μαχαίρι, με το οποίο αυτός χτύπησε, είχε ακονιστεί από όλους τους. Για αυτό, ο βρόχος της κρεμάλας, ο οποίος τον υποδέχεται, θα πνίξει μαζί με αυτόν κι όλους τους υπολοίπους.

Αυτό το οποίο χαρακτηρίζει το έργο είναι ότι μπορεί να διαβαστεί σε πολλά επίπεδα. Έτσι υπάρχει επιφανειακά ένα μυστήριο, η δολοφονία του πατέρα Καραμαζώφ, η οποία με αστυνομική-δικαστική πλοκή προσπαθεί να λυθεί. Σε δεύτερο επίπεδο παρατηρεί κανείς τις μεταβολές στις κοινωνικές δομές της Ρωσίας, κατάργηση της δουλοπαροικίας, μεταβολές στην δικαιοσύνη, αμφισβήτηση της θρησκείας, οι οποίες διαδραματίζονται στα τέλη της ανατρεπτικής δεκαετίας του 1860.

Σε ένα παραπάνω επίπεδο παρακολουθεί ο αναγνώστης την ανάλυση των χαρακτήρων του έργου, κυρίως των τριών αδερφών, σε τέτοιο βαθμό πληρότητας ώστε να θεωρείται σταθμός στην σύγχρονη ψυχολογία. Η πνευματική πορεία την οποία χαράζει ο Ντοστογιέφσκι διασχίζει την άβυσσο των ανθρωπίνων παθών, ο δρόμος του προς το φως περνάει μέσα από το σκοτάδι όπου μέσα εκεί, την ώρα της πιο βαθιάς νύχτας προβάλλει η πρώτη αχτίδα του Θεού. Ο Ντιμίτρι λέει:

«Μα το πεπρωμένο θα συντελεστεί και ο άξιος θα πάρει τη θέση, ενώ

ο ανάξιος θα τρέξει να κρυφτεί στο στενοσόκακο για όλη του τη ζωή, στο βρομερό σοκάκι του, στο αγαπημένο σοκάκι, που τόσο του ταιριάζει και κει μέσα στη βρόμα και τη δυσωδία θα χαθεί θεληματικά και με ηδονή. Όλα έχουν φθαρεί».²⁷⁴

Ο Ντιμίτρι σε άλλο σημείο αναφέρει:

«Ήμουν ένας παλιάνθρωπος, κι όμως αγαπούσα τον Θεό. Το καλό και το κακό βρίσκονται σε μια τερατώδη συνύπαρξη μέσα στον άνθρωπο. Η ρόδα γυρίζει, τη μια μέρα είναι δικός μας ο κόσμος, την άλλη δεν είμαστε τίποτα».²⁷⁵

Η συναίσθηση της αμαρτωλότητας του ήρωα και η πίστη στην εξομολόγηση και στην μετάνοια οδηγούν στη σωτηρία. Η πίστη στην Δευτέρα Παρουσία διαπιστώνεται από τα λόγια του Ντιμίτρι:

«Κύριε δέξοι με,εν όλη τη ανομία μου, αλλά μη με κρίνεις. Άφησέ με να περάσω χωρίς τη δίκη Σου».²⁷⁶

Ο Ντοστογιέφσκι παίρνει τον άνθρωπο κατά την στιγμή μιας βαθιάς πνευματικής και θρησκευτικής κρίσης και κάνει πάνω στην ανθρώπινη φύση ουσιαστικές αποκαλύψεις:

«Στην περιοχή της πραγματικής ζωής, που όχι μονάχα έχει τα δικαιώματά της αλλά επιβάλλει και η ίδια μεγάλες υποχρεώσεις, σε αυτή την περιοχή, αν θέλουμε να είμαστε ανθρωπιστές, χριστιανοί επιτέλους, πρέπει και είμαστε υποχρεωμένοι να εφαρμόζουμε μονάχα εκείνες τις πεποιθήσεις, που έχουν δικαιωθεί από τη λογική και την πείρα, που πέρασαν από το χωνευτήρι της ανάλυσης, με άλλα λόγια να συμπεριφερό-μαστε λογικά κι όχι παράλογα, σαν σε όνειρο ή

---

²⁷⁴ Φ Ντοστογιέφσκι,(1994), *Αδελφοί Καραμαζώφ*, μτφ. Κ.Σίνου τόμος Ι, εκδ.Ζαχαρόπουλου, Αθήνα, σ201

²⁷⁵ ό.π, σ65

²⁷⁶ ό.π, 83

παραλήρημα, για να μη βλάψουμε τον άνθρωπο, για να μην κάνουμε τον άνθρωπο να υποφέρει και να τον καταστρέψουμε. Και τότε αυτή θα είναι η πραγματικά χριστιανική πράξη, όχι μονάχα η μυστικιστική, αλλά η λογική και η πραγματικά φιλόανθρωπη πράξη».²⁷⁷

Ο στοχαστής σημειώνει ένα απόλυτα νέο στάδιο στην ανθρωπολογική γνώση. Δεν είναι ούτε χριστιανός κατά την πατροπαράδοτη έννοια των πατέρων της Εκκλησίας αλλά ούτε και ουμανιστής.

«Μάθετε λοιπόν, πως δεν υπάρχει τίποτε ανώτερο, ισχυρότερο και υγιέστερο και πιο ωφέλιμο για την ερχόμενη ζωή από κάποια καλή ανάμνηση, προπαντός αν την έχεις αποκομίσει από την παιδική σου ηλικία, από το πατρικό σου σπίτι. Κι αν ακόμα μια μόνο απλή ανάμνηση μας μένει για πάντα φυλαγμένη μέσα στην καρδιά μας κι αυτή ακόμα μπορεί να μας σώσει κάποτε»,²⁷⁸

λέει ο Αλιόσα στην κηδεία του Ηλιούσα και συνεχίζει:

«Αχ! Παιδάκια μου, αχ! Καλοί μου φίλοι, μην τη φοβάστε τη ζωή! Πόσο όμορφη είναι η ζωή όταν κάνεις κάτι καλό και αληθινό!»²⁷⁹

Ο Μέγας Ιεροεξεταστής εντυπωσιάζεται από αυτή την αντιφατικότητα των ανθρώπων: διεφθαρμένοι άνθρωποι είναι συχνά καλοσυνάτοι, εγκληματίες είναι τρυφεροί και αισθηματικοί, πουριτανοί και ηθικιστές είναι σκληροί και άσπλαχνοι, όλοι είναι εξίσου ικανοί για το κακό και για το καλό. Εδώ βρίσκει κανείς την ιδεολογική του διαλεκτική, στο «θρύλο του μεγάλου Ιεροεξεταστή»,

---

²⁷⁷ Φ Ντοστογιέφσκι, (1994), *Αδελφοί Καραμαζώφ*, μτφ. Κ.Σίνου, τόμος II, εκδ. Ζαχαρόπουλου, Αθήνα, σσ 616-617

²⁷⁸ ό.π., σ 661

²⁷⁹ ό.π., σ 663

όπου διακηρύσσει τη πιο ελεύθερη θρησκεία,²⁸⁰ εκείνη η οποία εμφανίζεται στον κόσμο εμποτισμένη με την έννοια της ελευθερίας. Γιατί στις θρησκευτικές του αντιλήψεις, δεν νίκησε ποτέ πλέρια τις αντιφάσεις του».

Ο πατήρ Ζωσιμάς λέει:

«Υπάρχουν καλόγεροι που είναι ταπεινοί και πράοι και ποθούν την απομόνωση, για να μπορέσουν να προσευχηθούν με ζέση στην ησυχία τους. Αυτούς τους αναφέρουν λιγότερο, και φτάνουν στο σημείο να τους αποσιωπούν. Πόσο θα απορούσαν αν τους έλεγα πως αυτοί οι πράοι καλόγεροι, που λαχταρούν να προσεύχονται μέσα σε ησυχία, ίσως σώσουν για μια ακόμη φορά τη ρωσική γη!».²⁸¹

Ο Ιβάν Καραμαζώφ είναι διανοούμενος, διορατικός, αρνητής, κυνικός και έχει καταστροφικές τάσεις. Ζει μαζί με τους αδελφούς του Ντιμίτρι, Αλιόσα, Σμερντιακόφ. Ο Ντιμίτρι διεφθαρμένος και κτηνώδης κατηγορεί-ται για το φόνο του πατέρα του -τον οποίο έχει διαπράξει ο Σμερντιακόφ, πιστεύοντας ότι ικανοποίησε μυστική επιθυμία του Ιβάν- δεν υπερασπιζόταν τον εαυτό του και καταδικάζεται να πάει σε κάτεργο στη Σιβηρία.

Ο Ιβάν έχει αρνηθεί το Θεό, αισθάνεται υπεράνθρωπος, αρχίζει να έχει παραισθήσεις, να συνομιλεί με τον διάβολο. Στην ήρεμη πίστη του αδελφού του Αλιόσα ο Ιβάν αντιπαράθετει τη διαβολική επιχειρηματο-λογία του «Μεγάλου Ιεροεξεταστή» αυτού ο οποίος

²⁸⁰Ν. Μπερτιάεφ, (1921), *Το πνεύμα του Ντοστογιέφσκι*, μτφ.Κ.Μαρκέτη,Ο Κεραμεύς,Αθήνα,σ35

²⁸¹Φ Ντοστογιέφσκι,(1994), *Αδελφοί Καραμαζώφ*, μτφ. Κ.Σίνου ,τόμος I, εκδ.Ζαχαρόπουλου , Αθήνα, σ 522

συνομιλεί με το Χριστό, αρνούμενος όμως και τον Θεό και τον Άνθρωπο και κυρίως την ένωση θείας και ανθρώπινης ελευθερίας.²⁸²

Τα ερωτήματα της αλήθειας, της ευθύνης, της συνείδησης και της ελευθερίας τίθενται αμείλικτα. Ο Ιβάν Καραμαζώφ θέλει να ηρεμίσει και να ξεπεράσει το Θεό, αλλά ο Αλιόσα του μιλά και του εύχεται να «αναστηθεί» και να μην υποκύψει στο αιώνιο μίσος.²⁸³ Κοινός παρονομαστής των δύο μυθιστορημάτων, (*Εγκλημα και Τιμωρία* και *Αδελφοί Καραμαζώφ*) αλλά και των δύο ηρώων, είναι η αίσθηση της απόλυτης ελευθερίας, η υπέρβαση της ηθικής και των κανόνων, η νομιμοποίηση του εγκλήματος στη βάση του «Όλα επιτρέπονται» (αφού δεν υπάρχει ο Θεός), το δικαίωμα να είναι κριτής και δήμιος, η μοίρα και το πεπρωμένο, η προσωπική αξιολόγηση του καλού και του κακού, η θυσία μιας ζωής για να σωθούν πολλές, η ενοχή, η κάθαρση, η σωτηρία.

---

²⁸²Γ.Πανούση,(2012), *Ο Εγκληματίας στο έργο του Ντοστογιέφσκι-Υπο-χθόνιος ή υπερ-άνθρωπος*:Νομ.Βιβλιοθήκη,Αθήνα,σ IX

²⁸³ό.π.,σ IX

4.3 Έγκλημα και Εγκληματολογία

Το έγκλημα ως ένα είδος βιολογικής και κοινωνικής ανάδρασης δημιουργεί αγνότητα και νομιμότητα δια μέσου του ελέγχου και της παρέμβασης των ηθικών λειτουργιών και στη συνέχεια συμβαίνει το αντίστροφο. Η αγνότητα και νομιμότητα δημιουργεί νέο έγκλημα.²⁸⁴ Στην Εγκληματολογία πάντα υπάρχει το χειρότερο, το πιο αλλόκοτο, το πιο ακατανόητο. Τα σκοτεινά κίνητρα των εγκάτων της ψυχής, τα ιδιότυπα σήματα κινδύνου, τα εγκλήματα χωρίς λόγο, προβληματίζουν τους εγκληματολόγους.²⁸⁵

«Ο φόνος εμφανίζεται ως καρπός μιας θείας παρέμβασης και συνάμα ως αυθόρμητη αποχαλίνωση».²⁸⁶

Η σαγήνη του αποτρόπαιου, ο αρχέγονος τρόμος αλλά και η γοητεία του θηριώδους, ο φόνος ως έκφραση αγάπης ή πάθους συγκινούν. Αυτό όμως το οποίο ενδιαφέρει την Εγκληματολογία δεν είναι η «συγκυριακή αναγνώριση» από οποιοδήποτε ερέθισμα μνήμης αλλά η σημαντική ή καλλίτερα η σημειολογική αναγνώριση. Οφείλει ο ερωτηθείς να απαντήσει αν όντως γνωρίζει κάποιον.²⁸⁷ Κάτω από ορισμένες συνθήκες-συνθήκες ημίφωτος-συχνά νομίζει πως ορισμένα αντικείμενα είναι πρόσωπα, ενώ σπάνια πως ορισμένα πρόσωπα είναι αντικείμενα. Η εγκληματολογική νυκταλωπία μπορεί να αδικήσει αμετάκλητα τον ίδιο τον άνθρωπο, καθώς επιχειρεί να

---

²⁸⁴Γ.Πανούση, (2012), *Ο Εγκληματίας στο έργο του Ντοστογιέφσκι-Υπο-χθόνιος ή υπεράνθρωπος*: Νομ.Βιβλιοθήκη,Αθήνα, σ 3

²⁸⁵ό.π.,,σ 5

²⁸⁶R. Girard., (1991), *Το εξιλαστήριο θύμα- η βία και το ιερό*, μτφ. Παπαγιώργη Κ. εξάντας, Αθήνα,σ 220

²⁸⁷ό.π.,,σ 3

«αντικειμενοποιήσει» τα πάντα.²⁸⁸ Ίσως η εγκληματολογία να είναι μια φιλοσοφική διάκριση η οποία λειτουργεί υπέρ του νόμου και εναντίον της φύσεως ή το αντίθετο ή μήπως κινείται ενδιάμεσα αναζητώντας την κοινή συμφωνία των ανθρώπων;²⁸⁹

Όπως κάθε επιστήμη, έτσι και η Εγκληματολογία οδηγεί σε συνεχείς αναθεωρήσεις των γνώσεών για τον κόσμο και για τον άνθρωπο. Οι υποθέσεις ανακατασκευάζονται και οι ιδεολογίες καταπίπτουν. Η κρίσιμη καμπή στην Εγκληματολογία, όπου το νέο παραμερίζει το παλιό, συμπίπτει με μια ολιστική άποψη: Κάθε πτυχή της σύγχρονης ζωής και κάθε ανακάλυψη των επιστημών ανανεώνουν τα κύτταρα της Εγκληματολογίας. Δυστυχώς στην Εγκληματολογία κυριαρχούσε η επιστημονική δεισιδαιμονία.²⁹⁰ Οφείλε η επιστήμη της εγκληματολογίας να γνωρίζει ότι το έγκλημα δεν αιτιολογείται αλλά κατανοείται και βιώνεται.²⁹¹

Ο Ντοστογιέφσκι χρησιμοποιώντας τον φόνο σε όλες του τις διαστάσεις από ρεαλιστική περιγραφή μέχρι την αστυνομική έρευνα και την ηθική συντριβή είχε την μείζονα ευκαιρία να απαντήσει στα κηρύγματα των αντιπάλων του δείχνοντας το εσωτερικό δράμα της inteligenkentsia. Ο φόνος δεν έχει τίποτα το ορθόδοξο• δεν είναι φόνος από σκοπιμότητα, από εκδίκηση, μίσος ή έρωτα αλλά φόνος καθαρά ιδεολογικός. Εν αντιθέσει με τον Ντοστογιέφσκι οι έλληνες τραγικοί ασχολήθηκαν με τους εκ προμελέτης φόνους στενών συγγενών με

---

²⁸⁸ ό.π., σ IX

²⁸⁹ ό.π. σ 4

²⁹⁰ Κάθε άτομο φανταζόταν ότι ξέρει περισσότερα από όσα γνώριζε στην πραγματικότητα.

²⁹¹ Γ.Πανούση, (2012), *Ο Εγκληματίας στο έργο του Ντοστογιέφσκι-Υπο-χθόνιος ή υπερ-άνθρωπος*: Νομ.Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σ 5

βασικό κίνητρο την εκδίκηση. Παραδείγματα τέτοιων φόνων δραματοποιεί ο Ευριπίδης στο μύθο της Μήδειας και της Αλόπης.²⁹²

«Οι σύγχρονοι με τον Αριστοτέλη τραγικοί επιχείρησαν ορισμένες ενδιαφέρουσες αποκλίσεις από την δραματοποίηση των μεγάλων τραγικών. Στην Ρητορική(2.23,1400b9 κ.εξ.) ο Αριστοτέλης αναφέρει ότι ο Καρκίνος παρουσιάζει τη Μήδεια να κατηγορείται ότι φόνευσε τα παιδιά της- τα οποία φαίνεται ότι η ίδια είχε απομακρύνει για να τα γλυτώσει από κάποιο κίνδυνο που τα απειλούσε-και την Μήδεια ότι θα προτιμούσε να θανατώσει τον Ιάσονα παρά τα ίδια της τα παιδιά».²⁹³

Κάτι ανάλογο συμβαίνει και με τον μύθο της Αλόπης.

«Ενώ στον Ευριπίδη ο Κερκύων, ο πατέρας της Αλόπης, φονεύει την κόρη του, όταν μαθαίνει ότι τη βίασε ο Ποσειδών, στον Καρκίνο ο Κερκύων, μετά από ισχυρή πάλη να αυτοκυριαρχηθεί, καταβάλλεται από την υπέρμετρη θλίψη του και αυτοκτονεί.²⁹⁴

«Η αποδοκιμασία του τραγικού ποιητή του τετάρτου αιώνα, όπως τους παρουσίασε ο μεγάλος του προκάτοχος, απηχεί μια προσπάθεια, να τροποποιηθούν σε ημερότερη²⁹⁵ μορφή τα παλαιά τραγικά

---

²⁹² G. Xanthaki-Karamanou, (1980), *Studies in Fourth-Century Tragedy*, Ακαδημία Αθηνών, Αθήνα, σ191

²⁹³ G. Xanthaki-Karamanou, (1980), *Studies in Fourth-Century Tragedy*, Ακαδημία Αθηνών, Αθήνα, σ191

²⁹⁴ *Ό.π.*, σ191

²⁹⁵ Οι αποκλίσεις αυτές φαίνεται ότι αποσκοπούσαν να αποφύγουν την ιδέα του μιάσματος που περιείχαν οι εκούσιοι φόννοι και ιδίως οι φόννοι στενών συγγενών, πράγμα που συμφωνούσε με τις επιταγές των νόμων και της σύγχρονης φιλοσοφίας. (G. Xanthaki-Karamanou.,(1980), *Studies in Fourth-Century Tragedy*, Ακαδημία Αθηνών, Αθήνα,σ 192)

εγκλήματα, φαινόμενο²⁹⁶ το οποίο δεν είναι άσχετο με τις επιταγές της σύγχρονης ηθικής φιλοσοφίας και τις κοινωνικές συνθήκες της εποχής».²⁹⁷

Γενικά ήταν πολύ διαδεδομένη η αντίληψη ότι

«η θεία δικαιοσύνη απονέμεται πάντοτε μολονότι όχι αμέσως μετά τη διάπραξη του αδικήματος και οι άδικοι τελικά τιμωρούνται σ' αυτήν ή την άλλη ζωή. Οι απροσδόκητες εναλλαγές της τύχης και η αδυναμία του ανθρωπίνου λογικού να τις προβλέψει καθώς επίσης ότι η ανάγκη παριστάνεται ως μια ανώτερη δύναμη, η οποία, αντίθετα με τους θεούς, παραμένει ασυγκίνητη στις ικεσίες των ανθρώπων και δρα ανεξάρτητα από τις επιδιώξεις και αποφάσεις τους. Η πεποίθηση ότι ο χρόνος έχει την ικανότητα να φανερώνει την αλήθεια, να καταπραΰνει και να εξαφανίζει κάθε ισχυρό αίσθημα πόνου ή οργής»²⁹⁸

συναντάται σε όλες τις εποχές.

---

²⁹⁶ Συνέπεια της ευαισθησίας και του αισθήματος φιλανθρωπίας που επικρατούσε στο τέλος του πέμπτου και τον τέταρτο αιώνα. (ό.π,σ 196)

²⁹⁷ ό.π ,σ 191

²⁹⁸ ό.π ,σ200

4.4 Συναισθήματα του εγκληματία

Το έγκλημα αποτελεί για τον δράστη στιγμή ελευθερίας αφού υπερβαίνει κάθε όριο και προκαθορισμό. Επιπλέον παραμένει ένα φαινόμενο με φιλοσοφικό, ηθικό και δικαιοϊκό υπόβαθρο. Σε όποιο είδος και αν κατατάξουμε ένα έγκλημα, είτε ως παρέκκλιση, είτε ως βίαη και δόλια ενέργεια, είτε ως παράνομη πράξη τις περισσότερες φορές διαπράττεται από ένα δράστη ο οποίος δεν συνδέει το χθες με το αύριο, ο οποίος λειτουργεί εκτός ιστορικού χρόνου, που τελικά δεν είναι το όφελος το οποίο τον κινεί.

Οι ήρωες του Ντοστογιέφσκι παλεύουν με τους δαίμονές τους και θέλουν να φτάσουν στον Παράδεισο περνώντας από την κόλαση του εγκλήματος. Μέσα στους ήρωες του Ντοστογιέφσκι υπάρχει το τραγικό στοιχείο. Το έρεβος το οποίο αποκαλύπτεται ξαφνικά ή το βάθος της ανθρώπινης αθλιότητας ή τα λάθη τα οποία δεν διορθώνονται πλέον καθιστούν τους ηττημένους της ζωής άλλοτε δολοφόνους κι άλλοτε «άγιους».²⁹⁹ Στο έργο του Ντοστογιέφσκι³⁰⁰ συνυπάρχουν οι αντιθέσεις, η αντίφαση, η αίσθηση του άλυτου,³⁰¹ η ανάδειξη του ανθρωπίνου προσώπου ως στάση ψυχής. Στους ήρωές του υπάρχουν επίσης οι πάσχοντες οι οποίοι βασανίζονται με το Θεό-οι θεομάχοι και θεόφιλοι- οι αλάθητοι σοφοί οι οποίοι συγκροτούν τον προφητικό, διορατικό και πανανθρώπινο κόσμο του Ντοστογιέφσκι.³⁰² Η ψυχική συντριβή του ήρωα-εγκληματία και η δημόσια μετάνοια, η

²⁹⁹ Κ.Βαλέτα, (2009), *Ντοστογιέφσκι* (Βιογραφία-Η ζωή-Το έργο του), Αιολικά Γράμματα, Αθήνα, σ 17

³⁰⁰ Προλογικό σημείωμα Πρακόπουλου, (1998) «Σπουδή στο Ντοστογιέφσκι», Παρουσία, Αθήνα, σσ 7-9

³⁰¹ Α.Τρουαγιά, (χ.χ), *Ντοστογιέφσκι. Η ζωή και το έργο του*, Αθήνα, σ 231

³⁰² Γ. Πανούση, (2012), *Ο Εγκληματίας στο έργο του Ντοστογιέφσκι-Υπο-χθόνιος ή υπερ-άνθρωπος*: Νομ.Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σ 89

αναγνώριση της τιμωρίας του γεννούν συναισθήματα συμπόνοιας και ευσπλαχνίας στον αναγνώστη των έργων του Ντοστογιέφσκι και συγκροτούν ένα ηθικό ιδεώδες.³⁰³

Ακόμη συνυπάρχουν³⁰⁴ η συντριβή και η σωτηρία, το ταξίδι από την επιθυμία στη μετάνοια και από το έγκλημα στην εξομολόγηση το οποίο συνοδεύεται από πόνο ταπείνωσης. Ο εγκληματίας δεν συνοδεύεται από ανηθικότητα αλλά από αδυναμία. Ο «παράλογος» εγκληματίας δίνει προσωπικό χαρακτήρα στην πράξη του. Η αποτυχημένη προσωπική ζωή του δημιουργεί την ψυχολογική εγκληματικότητα και βέβαια συντελούν και οι υπάρχουσες κοινωνικές συνθήκες.³⁰⁵ Όμως καθοριστικός παράγοντας παραμένει το βίωμα και η έννοια της προσωπικής πράξης. Υπάρχουν εγκληματίες εγωιστές, κυνικοί αλλά και επικίνδυνοι οι οποίοι δεν έχουν κανένα αλτρουιστικό συναίσθημα αγαθότητας και κινούνται σε επίπεδο μη έλλογης αντικοινωνικότητας. Δεν συγκρατούνται από θρησκευτική πίστη εφόσον διαπράττουν ανομήματα χωρίς διαφορετική κοσμοενατένιση.³⁰⁶

Η «υπερπήδηση» των αρχών της κρατούσας ηθικής από τους ήρωες-εγκληματίες, άλλοτε τους φέρνει πιο κοντά στο «Φως» και άλλοτε στην «κατάπτωση». Το «γνώθι σαυτόν» του Σωκράτη ίσως να συνιστά υπαρξιακή αγωνία, η μοναξιά να βρίσκεται στον πυρήνα της υπαρξής του ανθρώπου, η μοναχικότητα να μην ταυτίζεται με τη φυγή

---

³⁰³ *ό.π.*,σ90

³⁰⁴ Γ.Ανδρεάδη, (2004), *Εγχειρίδιο Εγκληματολογίας*, Πολύτροπον,Αθήνα σ 16

³⁰⁵ Σ.Παπαστάμου,(1991), «Ψυχολογιοποίηση της εγκληματικότητας», σε « Αφιέρωμα στη μνήμη του Ηλία Δασκαλάκη» ,Πάντειο, Αθήνα ,σ 581

³⁰⁶ Β.Σαλαβιώφ, (1989), *Η ιδέα της Οικουμενικότητας στο έργο του Ντοστογιέφσκι*, μτφ Δ.Τριανταφυλλίδης, Πουρναρά, Θεσ/νικη, σσ 39-40

αλλά με την αναζήτηση του πραγματικού και ελεύθερου εαυτού,³⁰⁷ όμως η συνείδηση ως «γλίστρημα εκτός εαυτού»³⁰⁸ καθιστά το άτομο ξένο σε σχέση με τον εαυτό του ως να επιδιώκει να κρύψει τις αρνητικές πλευρές της ύπαρξής του. Ο Σαρτρ στο έργο του «Το Είναι και το Μηδέν» εκφράζει ότι η ηθική της ύπαρξης δεν έχει κανόνες αλλά μόνο αγωνία για την έλλειψη νοήματος».³⁰⁹

Το υπαρξιακό όριο του κάθε ανθρώπου ή η επιδίωξη του πεπρωμένου³¹⁰ του, συνδέεται με την αυτογνωσία και με τους όρους ελεύθερης συνύπαρξης με τους άλλους.³¹¹ Η υπέρβαση των ορίων της θέλησης συνα-ντά την αίσθηση της φυσικής ελευθερίας της συνείδησης. Η συνείδηση του υπάρχειν διέρχεται εντός των ορίων του καλού και του κακού, του πόνου και της λύτρωσης.³¹² Πρόκειται για μια τραγωδία των υποχθονίων.³¹³

Η πράξη εκτός ορίων συνοδεύεται από απελπισία. Ο άνθρωπος ο οποίος δρα πέρα από το Καλό και το Κακό, γνωρίζει ότι η πορεία της σωτηρίας του διέρχεται από την κόλαση.³¹⁴ Ο Δυσμός Ελευθερία-Αυθαι-ρεσία και Κακό, Ελευθερία—Θεός και Καλό ωθούν τον

---

³⁰⁷ Β.Χατζηβασιλείου, (1984), «Φρειδερίκος, Νίτσε: η ποίηση ως ρήξη και ως υπέρβαση», Διαβάζω 91, Αθήνα, σ 23

³⁰⁸ Ζ.Π.Σαρτρ, (χ.χ), *Καταστάσεις* τόμ. Β, μτφ. Κ.Σταματίου, Αρσενίδες, Αθήνα, σ 15

³⁰⁹ J.P.Sartre, (χ.χ), «*Το Είναι και το Μηδέν*», μτφ.Κ.Παπαγιώργη, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, σ 36

³¹⁰ Karl Lowith, (1991), *Οι πολιτικές συνέπειες του υπαρξισμού του Χάιντεγκερ*, μτφ. Στ Ροζάνης, Έρασμος, Αθήνα, σσ 13-14

³¹¹ Κ.Μιχαηλίδη, (1984), *Οικείωση και αλλοτρίωση*, Αστήρ, Αθήνα, σ 39

³¹² Μ.Μακράκη, (1994), *Ντοστογιέφσκι Πάθος και Ελευθερία*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, σ161 (υποσημ.2), σ162, (υποσημ.5), σ 173

³¹³ ό.π., σ210

³¹⁴ Γ.Πανούση, (2012), *Ο Εγκληματίας στο έργο του Ντοστογιέφσκι-Υπο-χθόνιος ή υπερ-άνθρωπος*: Νομ.Βιβλιοθήκη, Αθήνα σ 99

άνθρωπο στα ψυχικά του άκρα και εντέλει τον διασπούν. Εκείνο το οποίο αναγκάζει τον Ρασκόλνικοφ να θεμελιώσει το δικαίωμα στο έγκλημα είναι το δίλημμα: Έχουν την ίδια μοίρα σταυρωτής και σταυρωμένος, δράστης και θύμα, καλός και κακός, κοινός εγκληματίας και εξαιρετος άνθρωπος; Τα ηθικά όρια υπέρβασης της μοίρας παραβιάζονται από τους ήρωες του Ντοστογιέφσκι αφού τολμούν, να υποφέρουν, καθώς αναμετρώνται με το προσωπικό τους πεπρωμένο.³¹⁵

Χρησιμοποιώντας τον χαρακτηρισμό του Ηλ. Ηλιού (για τον Ν.Καζαντζάκη) «Ακροβάτης πάνω από το Χάος»³¹⁶ ο ντοστογιεφσκικός άνθρωπος ο οποίος «δεν δέχεται τα σύνορα», ο οποίος αγωνίζεται να δικαιολογήσει την ύπαρξή του δεν παύει να φοβάται και την απόλυτη ελευθερία γιατί κι αυτή συχνά καταλήγει σε βίαιες πράξεις. «Κατά-δικασμένοι» να είναι «ελεύθεροι», οι ήρωες του Ντοστογιέφσκι, διεισδύουν συνεχώς στην αυτογνωσία και στην ψυχολογία των πράξεών τους, ιδίως των εγκληματικών για να βρουν τα όριά τους.³¹⁷

Ο δολοφόνος ιδεολογικά πιστεύει ότι εξουσιάζει την άχρηστη ζωή του άλλου και με αυτό τον τρόπο αυτοαθρώνεται και βέβαια αυταπατάται,³¹⁸ ότι είχε την ελευθερία να το πράξει.. Ο ήρωας ο οποίος υπερβαίνει τους νόμους της φύσης ή τα μέτρα του ανθρώπου ή

---

³¹⁵ Ν.Μερεζκόβσκη, (2005), *Ντοστογιέφσκι. Ο προφήτης της ρώσικης επανάστασης*, μτφ. Σ.Πρωτόπαπα, Γκοβότσης, Αθήνα

³¹⁶ Η. Ηλιού, (1977), «Νίκος Καζαντζάκης. Ο Μεγάλος μας πεζογράφος,» Νίκος Καζαντζάκης [αφιέρωμα], Νέα Εστία 102 ,Αθήνα, σ 14

³¹⁷ Γ.Πανούση, (2012), *Ο Εγκληματίας στο έργο του Ντοστογιέφσκι-Υπο-χθόνιος ή υπερ-άνθρωπος*:Νομ.Βιβλιοθήκη,Αθήνα, σ 102

³¹⁸ Γ.Νικολόπουλου, (1999), Για ένα διάλογο της Εγκληματολογίας με τη λογοτεχνία: εικόνες φυλακής στον Ξένο του Α. Camus, σε «Εικόνες φυλακής», Πλέθρον, Αθήνα, σ 171

τους θεϊκούς ορισμούς κατέχεται από αίσθημα ελευθερίας επιλογών και ευθύνης.³¹⁹ Ο άνθρωπος του *Υπογείου* δεν αισθάνεται «ούτε καλός, ούτε κακός, ούτε τιποτένιος, ούτε τίμιος». Επιχειρεί μέσα από μια «υπαρξιακή αδιαφορία» και «αγω-νία» ν' ανοίξει δρόμους προς την ελευθερία. Μια ελευθερία όμως η οποία δεν μπορεί να αγνοήσει τα όρια των ηθικών κανόνων. Οι ηθικοί και ανήθικοι άνθρωποι αποδέχονται την αντικειμενική ύπαρξη των ηθικών αξιών έστω και αν πράττουν διαφορετικά κατά περίπτωση. Υπάρχουν όμως και οι αήθεις οι οποίοι πιστεύουν ότι δεν υπόκεινται σε ηθικούς κανόνες όταν ενεργούν. Ούτε όμως και αυτοί αποφεύγουν την τραγικό-τητα της προσωπικής υπευθυνότητας. Ακόμη κι όταν οι ηθικοί κανόνες, οι ηθικές αρχές και τα ηθικά ιδεώδη έχουν σχετικοποιηθεί δημιουργούνται αισθήματα άμυνας και συμπάθειας τα οποία αποσταθεροποιούν το άτομο.

Στο έργο του Ντοστογιέφσκι υπάρχει ένας ηθικός και φιλοσοφικός σχετικισμός χωρίς αποδόμηση. Η κάθε ανθρώπινη ζωή ανεξάρτητα της θέσης την οποία κατέχει στην κοινωνία, της μόρφωσης την οποία έχει και του τρόπου τον οποίο ζει έχει την αξία της. Δεν υπάρχει φόνος άνευ νοήματος. Πολλές φορές δεν μπορεί κάποιος να συνειδητοποιήσει τον ηθικό κώδικα του δράστη. Η άκρα συνείδηση του προσφέρει τη μεθυστική αίσθηση ότι οι νόμοι- ανθρώπινοι και θεϊκοί- δεν αποτελούν εμπόδιο για την κάθαρση. Ίσως το πέρασμα από τον αδύναμο στον ήρωα και από τον Άνθρωπο στον Υπεράνθρωπο να σχετίζεται με λειτουργία της ψυχής, όμως συχνά ο «λογικός» εγωισμός όπως του Ρασκόλνικοφ,³²⁰ καταλήγει σε παράλογη αυτοτοποθέτηση ορισμένων στους εξαιρετικούς ανθρώπους, οι οποίοι «δικαιούνται» να

³¹⁹ Α.Γεωργίου, (1987), *Το τέλειο Κράτος- Η νύκτα των ερπετών*, Γλάρος, Αθήνα, σ39

³²⁰ Ρασκόλ (εξ ου και Ρασκόλνικοφ) στα ρωσικά σημαίνει σχίσμα και κατά τον Μ.Μακράκη σημαίνει διάσπαση από τον εαυτό αλλά και από την κοινωνία.

υπερβαίνουν- δια της βίας- τα ηθικά όρια προς όφελος της ανθρωπότητας.

Η διάκριση ανάμεσα σε κοινούς και εξαιρετικούς ανθρώπους, σε υπάκουους και σε υπερασπιστές μιας ιδέας (έστω και μέσω του εγκλήματος) σε ανθρωπάκια και σε υπεράνθρωπους διατρέχει όλη τη φιλοσοφία του Ρασκόλνικοφ στο «Έγκλημα και Τιμωρία». Ακόμη ο ίδιος ήρωας διακατέχεται από διανοητικό εγωισμό ο οποίος τον οδηγεί σε υπεράνθρωπο κίνητρο και σε άρνηση του ίδιου του χαρακτήρα της πράξης του ως εγκλήματος.³²¹ Ο Ρασκόλνικοφ υποκαθιστά τον δολοφονημένο Θεό- άρα θεοποιείται³²² υποκύπτει στο «Κακό» όχι ως εξαιρετιωμένος αλλά ως ελεύθερα επιλέγων την πράξη του, ως αναδύων από τα βάθη της ψυχής του τον υποχθόνιο εαυτό του, ως δοκιμάζων τα όρια της ύπαρξής του.³²³

Για πολλούς ο Ρασκόλνικοφ φονεύει για τους δικούς του λόγους, κινούμενος πέρα του καλού και του κακού- άσχετα αν στη συνέχεια υπέπεσε στην παγίδα των τύψεων-είναι ένας μοναχικός ψυχοπαθής ο οποίος δεν συγκρατείται. Διακατέχεται από μια διπολική διαταραχή όπου η αστάθεια, η έκρηξη, η συναισθηματική απάθεια διαδέχονται την ηρεμία και την ασθενή βούληση. Επομένως ο Ρασκόλνικοφ φονεύει για ν' αποδείξει ότι κινείται σ' ένα πνευματικό πεδίο πέρα από το καλό και το κακό.³²⁴ Το θόλωμα του νου και της σκέψης του

---

³²¹ Γ.Πανούση, (2012), *Ο Εγκληματίας στο έργο του Ντοστογιέφσκι-Υπο-χθόνιος ή υπερ-άνθρωπος*:Νομ.Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σ 109

³²² Μ.Μακράκη, (1984), «Ο Σοσιαλισμός του Ντοστογιέφσκι και η σοβιετική κριτική», *Εστία*, ,Αθήνα σσ 63-64

³²³ ό.π ,σσ 120-121

³²⁴ Γ.Πανούσης,(2012), ,, *Ο Εγκληματίας στο έργο του Ντοστογιέφσκι-Υπο-χθόνιος ή υπερ-άνθρωπος*:Νομ.Βιβλιοθήκη,Αθήνα σ 110

Ρασκόλνικοφ, το οποίο τον οδήγησε σε ψυχαναγκαστικό φόνο νομιμοποιείται μέσω του λόγου του «ευγενούς σκοπού».

Οι ήρωες του Ντοστογιέφσκι υπερβαίνουν από κοσμολογική θεώρηση την τρέχουσα ηθική και τον υπάρχοντα νόμο και εγκληματούν για να «εκκαθαρίσουν» την ανθρωπότητα, κινούνται στο χώρο του απόλυτου. Η φιλοσοφία του εγκλήματος³²⁵ είναι αρκετά περίπλοκη για τον Ντοστο-γιέφσκι και επικεντρώνεται συχνά στο όριο του δυνατού ως προς τον καλό ή κακό άνθρωπο.³²⁶ Ο Ντοστογιέφσκι βλέπει το φόνο και ως λυτρωτική ψυχολογική διέξοδο.³²⁷ Ο Ρασκόλνικοφ μέσα από έναν ωφελμιστικό συλλογισμό γίνεται εγκληματίας, με βάση τον οποίο υπερβαίνει την ηθική και τα αισθήματά του.³²⁸ Η αρμονική συνύπαρξη με την κοινωνία καταρρέει αμέσως μετά το έγκλημά του.³²⁹ Η ελευθερία με πόνο, οδύνη αλλά και χωρίς συμπάθεια για το θύμα³³⁰ βαραίνει ως «ασήκωτη μοίρα» τους ήρωες του Ντοστογιέφσκι³³¹ τους ωθεί δε στο αδύνατο, το παράλογο και το τραγικό. Επιθυμούν να δρα η συνείδησή τους, να δέχονται τους κινδύνους, να παίρνουν τα ρίσκο και να δικάζουν τον εαυτό τους.

---

³²⁵ Μ.Μπράουν.(2008), *Ντοστογιέφσκι- Η ζωή μέσα από το έργο του*. Ν.Μ. Σκουτερόπουλος, Εκκρεμές, Αθήνα, σ115

³²⁶ ό.π., σ 169

³²⁷ ό.π 170

³²⁸ Joseph Frank, (1967), Ο κόσμος του Ρασκόλνικοφ. *Εποχές-45*, Αθήνα, σσ 50-51

³²⁹ Γ.Πανούση, (2012), *Ο Εγκληματίας στο έργο του Ντοστογιέφσκι-Υπο-χθόνιος ή υπερ-άνθρωπος*:Νομ.Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σ 111

³³⁰ Joseph Frank, (1967), Ο κόσμος του Ρασκόλνικοφ. *Εποχές-45*,σ230

³³¹Κ. Μιχαηλίδη,(1990), *Το ανθρώπινο πρόσωπο*, εκδ Αστέρως, Αθήνα, σ 84

Η αυτοδικαίωση του Ρασκόλνικοφ, η δικαιολογία της πράξης του ως «υπέρβασης» δεν σημαίνει ότι δεν αναζητεί τον εξαγνισμό. Ο δράστης είναι ένα κράμα δύναμης και ανωτερότητας, ευθραυστότητας και αδυναμίας.³³² Ο δράστης τιμωρεί αλλά και αυτοτιμωρείται, αγαπάει αλλά και μισεί, εκλογικεύει αλλά και παραληρεί, χειρίζεται την ελευθερία του αλλά και τη φοβάται. Και βέβαια σε όλη αυτή την διαδικασία είναι μόνος, είτε μετανόησε είτε όχι για τις πράξεις του. Ο Ρασκόλνικοφ απονέμει τη δική του δικαιοσύνη με τη δική του διάκριση Καλού-Κακού, με το φόνο ως δικαίωμα και τη συνείδηση σχισμένη στα δυο. Η άρνηση του εγώ του αποτελεί την αυτοτιμωρία του και την λύτρωση από το βάρος της ελευθερίας του.

Είναι ως να βρίσκονται η ψυχή και η λογική σε άλλο σώμα ή σε άλλη πορεία ή σε τελική ανάλυση σε διπλή κατεύθυνση. Βέβαια όταν υπάρχει ηθική αδιαφορία οδηγεί στην πνευματική κατάπτωση και φθάνει αρκετές φορές στα όρια του μηδενισμού. Στον *Σωσία* ο Ντοστογιέφσκι περιγράφει τον άνθρωπο ο οποίος δεν υπάρχει, το απροσωποποιημένο υποκείμενο, το χαμένο μέσα στους κυκεώνες της ηθικής.³³³

Οι ήρωες του Ντοστογιέφσκι ποιητική αδεία δεν ήταν συνηθισμένοι άνθρωποι, αναζητούσαν εναγωνίως τον άνθρωπο μέσα στον εγκληματία άνθρωπο. Επίσης διερευνούσαν εντός τους, αναζητώντας στο έγκλημα αλλά και στην αυτοκτονία το νόημα της ζωής. Οι μοναχικές ψυχές των ηρώων του γίνονται το κύριο υλικό για το ρώσο συγγραφέα, ο οποίος αγάπησε τους ήρωες υψηλού ηθικού

---

³³² Μ. Παρλαμά, (1997), «Άνθρωπος και Υπεράνθρωπος», Αφιέρωμα Ν. Καζαντζάκης (1883-1957), *Επτά-Καθημερινή* 2/11/97, Αθήνα, σ 5

³³³ Γ. Πανούση, (2012), *Ο Εγκληματίας στο έργο του Ντοστογιέφσκι-Υπο-χθόνιος ή υπερ-άνθρωπος*: Νομ. Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σ 107

φρονήματος αλλά αποκλήθηκε «μυθιστοριογράφος των τρελών» (romancier des fous).³³⁴

«Για να μάθουν οι άνθρωποι τι επιτρέπεται και τι όχι, τι είναι σωστό και τι λάθος, χρειάζεται μια θεϊκή εντολή, ένα θέσφατο. «Το νόημα των ηθικών αξιών», θα πει ο Βιτγκενστάιν κατά την πρώιμη περίοδο της δημιουργίας του «δεν εξαντλείται στα γεγονότα του κόσμου, αλλά αντίθετα τα υπερβαίνει». Εν τέλει ανάγεται στο Θεό ως την πηγή του αγαθού γι' αυτό και η πίστη στον Θεό δεν σημαίνει τίποτε άλλο παρά ότι κάποιος υπερβαίνει με τη βούλησή του τα όρια του κόσμου ή με τα λόγια του Ντοστογιέφσκι στον Ιβάν Καραμαζώφ “αν δεν υπάρχει Θεός όλα επιτρέπονται”». ³³⁵

Η ανυπαρξία του Θεού³³⁶ επιτρέπει στα ανώτερα όντα να ασκούν εξουσία Ζωής και Θανάτου και να τιμωρούν τα κατώτερα.

Οι ήρωες του Ντοστογιέφσκι, ταρασσουν τα λιμνάζοντα ύδατα καθώς αναζητούν τον Θεό εντός των με ανορθόδοξο τρόπο: δια της οδού της ακραίας αμαρτίας το οποίο είναι το χωρίς οίκτο έγκλημα. Δεν υπάρχουν εσωτερικά ηθικά κίνητρα, ούτε κανόνες και επομένως το χωρίς Θεό όλα επιτρέπονται συμπυκνώνει τον μηδενισμό του Ντοστογιέφσκι αλλά δεν εκμηδενίζει τη διάκριση του Καλού και Κακού ως υπαρξιακή επιλογή ή ηθική αξία. Το «χωρίς Θεό όλα επιτρέπονται» συνιστά την αφετηρία του αλλά και της αβεβαιότητας του Είναι, της καταδίκης στην ελευθερία. Το «κακό» είναι και αυτό παιδί της ελευθερίας, το έγκλημα είναι πολλές φορές αναπόφευκτο, ως πεπρωμένο ψυχικών διαδρομών.

³³⁴ D.Aruban, σ 48. Κατά τον Κόμη Melchoir de Vogue « Ο Σαίξπηρ των τρελών»

³³⁵ Π.Πανταζάκου, (2008), «Η Πυθαγορική εταιρεία, ο Θεός και το ήθος» από τα πρακτική ημερίδας Θ.Πελεγρίνη, επιστημ. υπευθ, Σύγχρονα ηθικά προβλήματα, Έλυτρον, Καλαμάτα, σ 37

³³⁶ Μ.Μακράκη, (1995), *Ο Ντοστογιέφσκι και η επανάσταση των νέων*, εκδ.Παρουσία, Αθήνα, σ 31

Πολλές φορές στην εγκληματολογία το ζητούμενο είναι ο ίδιος ο άνθρωπος ο οποίος επώδυνα αναζητεί τα όρια του εαυτού του και τα οποία υπερβαίνει μέσα από ενέργειες ετεροεπιθετικότητας ή αυτοκαταστροφής. «όχι θάθελα να ξέρω γιατί τους φαίνεται τόσο αποτρόπαιη η πράξη μου, έλεγε στον εαυτό του ο Ρασκόλνικοφ. Επειδή είναι κακούργημα; Τι πάει να πει κακούργημα; Η συνείδησή μου είναι ήσυχη».

Γενικά ο ανθρωποκτόνος μετά την πράξη του θέλει να συλληφθεί, να μιλήσει και ύστερα να πεθάνει. Το «ένστικτο του θανάτου» κυριαρχεί στο δράστη. Ο εγκληματίας γίνεται αντικείμενο για το ίδιο του το έγκλημα. Το πρώτο θύμα κάθε φόνου είναι πολλές φορές ο ίδιος ο δράστης του. Συχνά ο δολοφόνος αισθάνεται πανικό, έχει καταληφθεί από δυνάμεις πάθους τις οποίες δεν μπορεί να ελέγξει. Βιώνει μια ιδιότυπη προσωπική τραγωδία. Οι δράσεις και αντιδράσεις οι οποίες μάχονται μέσα του διαμορφώνουν την μοίρα του. Το μίσος και ο φθόνος, το παραλήρημα και η παράφορη εκδίκηση, ο θυμός και η ζήλια οδηγούν σε «σφαγές αθώων» και συχνά αγνώστων θυμάτων.

Κεφάλαιο 5

5.1 Αναφορές σε άλλα έργα του Φ. Ντοστογιέφσκι

Τα έργα του Φ. Ντοστογιέφσκι είναι όλα σχεδιασμένα γύρω από μια κεντρική μορφή που πιθανό τα δευτερεύοντα πρόσωπα να συμπίπτουν με αυτή ή το αντίθετο η μορφή να ακτινοβολεί πάνω στα δευτερεύοντα πρόσωπα. Αυτή η μορφή πάντα αντιπροσωπεύει ένα αίνιγμα το οποίο ο καθένας προσπαθεί να το ξεδιαλύνει. Παράδειγμα αποτελεί το έργο του ο *Έφηβος*-ένα από τα πιο αξιοσημείωτα και τα λιγότερο εκτιμημένα έργα του- όπου ολόκληρο το βιβλίο περιστρέφεται γύρω από την κεντρική μορφή-την εξαιρετικά ενδιαφέρουσα- του Βερσίλωφ. Σε αυτό το βιβλίο φαίνεται ότι δεν υπάρχει τίποτα έξω από αυτόν και από την συμπάθεια ή την αντιπάθεια την οποία μπορεί να προκαλέσει.

Τα άλλα δευτερεύοντα πρόσωπα δεν έχουν άλλο σκοπό, παρά να αποκαλύψουν το μυστικό του, του μυστικού της προσωπικότητάς του και του παράδοξου πεπρωμένο του. Κανένα από τα πρόσωπα αυτά δεν βρίσκει την ανάπαυση πριν διαλευκάνει αυτό το μυστήριο της φύσης του Βαρσίλωφ. Ο Βαρσίλωφ είναι η αληθινή, η μοναδική, η βαθιά ανθρώπινη φροντίδα της ζωής τους. Ο έφηβος, το φυσικό παιδί του Βερσίλωφ θα τρέχει από τον ένα στον άλλο για να γνωρίσει το μυστικό³³⁷ του Βερσίλωφ και να αποκαλύψει το αίνιγμα της προσωπικότητάς του. Αυτή είναι η υπέρτατη σοβαρή «εργασία»³³⁸ του. Εντός του έργου ο καθένας έχει πειστεί για το κύρος του Βερσίλωφ και έχει συγκινηθεί απ' το παράλογο και αντιφατικό³³⁹ το οποίο

---

³³⁷ Ν.Μπερτιάεφ,(1921), *Το πνεύμα του Ντοστογιέφσκι*, μτφ.Κ.Μαρκέτη, Ο Κεραμεύς, Αθήναι, σ41

³³⁸ό.π, σ41

³³⁹ό.π,σ41

παρουσιάζει η φύση του. Ο *Έφηβος* είναι ένα έργο το οποίο αναφέρεται και στο χάσμα³⁴⁰ των γενεών και αναλύεται η περίπλοκη διαδικασία διαμόρφωσης μιας προσωπικότητας η οποία δεν έχει ηθικό προσανατολισμό.

Ο περίπλοκος, ο παράλογος και αντιφατικός χαρακτήρας του Βερσίλωφ περιλαμβάνει το ανθρώπινο αίνιγμα,³⁴¹ το αίνιγμα ολοκλήρου του ανθρωπίνου πεπρωμένου. Δεν υπάρχει τίποτε παρά μόνο γι' αυτόν: «όλα αποτελούν την ενσάρκωση του ίδιου του εσωτερικού του πεπρωμένου».³⁴² Ο έφηβος είναι ένας νέος είκοσι ετών του οποίου το υποχθόνιο στοιχείο ξεκινά μέσα από το όνομά του. Ονομάζεται Ντολγκα-ρούκη, το όνομα δηλαδή μιας πολύ γνωστής στη Ρωσία αρχαίας πριγκιπικής οικογένειας. Συχνά, λοιπόν, επαναλαμβανόταν η ίδια ερώτηση «Μου λέτε σας παρακαλώ το επίθετό σας;» «Ντολγκαρούκη» απαντούσε ο έφηβος σχεδόν σίγουρος για την συνέχεια, « Πρίγκιπας Ντολγκαρούκη;» « Όχι απλώς Ντολγκαρούκη» απαντούσε εκνευρισμένα. Αυτό βέβαια δεν οφειλόταν μόνο στην απλή συνωνυμία³⁴³ αλλά κυρίως επειδή ο έφηβος είναι νόθο παιδί, παραπεταμένο, το οποίο έζησε σε ξένα χέρια και με ξένα ονόματα. Αισθάνεται επομένως διπλή ταπείνωση³⁴⁴ όταν τον ρωτούν αν ανήκει στην πριγκιπική γενιά.

Ο *Έφηβος* περιγράφει εκείνον τον χαρακτήρα ο οποίος δεν αναγνωρίζει άλλη αυθεντία εκτός του εαυτού του. Δέχεται όλων των

---

³⁴⁰Φ.Ντοστογιέφσκι, (2007), *Φιοντόρ Ντοστογιέφσκι Οι Δαιμονισμένοι*, μτφ. Ε. Μπακοπούλου, Ίνδικτος, Αθήναι, σ109

³⁴¹Ν. Μπερτιάεφ,(1921), *Το πνεύμα του Ντοστογιέφσκι*, μτφ.Κ.Μαρκέτη,Ο Κεραμεύς, Αθήναι, σ41

³⁴² ό.π, σ 41

³⁴³ Κ.Παπαγιώργη, (1990), *Ντοστογιέφσκι*, Εκδ.Καστανιώτη, 4η έκδ., Αθήνα, σ325

³⁴⁴ό.π, σ325

ειδών τις ταπεινώσεις χωρίς διαμαρτυρία και ανυπομονεί να αναδειχθεί με τη δύναμη του νου και τη θέλησή του. Το ιδανικό του είναι ο πλούτος και γι'αυτό επιδιώκει να μετατραπεί σ'ένα παντοδύναμο άνθρωπο του πλούτου, όπως τον Ράτσιλντ. Όμως και το ιδανικό του και ο τρόπος με τον οποίο το επιδιώκει τον δείχνουν γελοίο. Ο υπεράνθρωπος εδώ είναι ένας κωμικός τύπος. Η ιδιοτυπία του είναι πως βρίσκει και ο ίδιος ηδονή στην ταπείνωση. Έχει λοιπόν και αυτός –όπως και άλλοι ήρωες του Ντοστογιέφσκι- στοιχείο μαζοχιστικό.

Η βασική εργασία των προσώπων στο έργο του Ντοστογιέφσκι είναι η σχέση την οποία έχουν μεταξύ τους. Γύρω από τον άξονα μιας κεντρικής μορφής κινείται αδιάκοπα ένας δυνατός ανεμοστρόβιλος πάθους ο οποίος ανασηκώνεται μέσα από το βάθος της ανθρώπινης φύσης, από την υποχθόνια υφαιστειακή περιοχή της ανθρώπινης αβύσσου.

Οι *Δαιμονισμένοι* πρωτοεμφανίστηκαν σε συνέχειες στο περιοδικό «Ρώσος Αγγελιαφόρος»³⁴⁵ το 1871 και ολοκληρώθηκαν το 1872. Ολόκληρο το έργο τυπώθηκε το 1873. Μια θύελλα αντιδράσεων δημιουργήθηκε κυρίως στους επαναστατημένους κύκλους της Ρωσίας και ένας πόλεμος κηρυσσόταν³⁴⁶ εναντίον του μεταμελημένου πρώην θανατοποινίτη και πρώην κατάδικου της Σιβηρίας. Το πλούσιο πραγματολογικό υλικό του το πρόσφεραν κυρίως οι εφημερίδες της εποχής. Δυσκολεύτηκε ο στοχαστής πολύ για το εισαγωγικό³⁴⁷

³⁴⁵ Φ.Ντοστογιέφσκι, (2007), *Φιοντόρ Ντοστογιέφσκι Οι Δαιμονισμένοι*, μτφ Ε. Μπακοπούλου, Ίνδικτος, Αθήναι, σ 7

³⁴⁶ *ό.π.*,σ 7

³⁴⁷ *ό.π.*,σ 8

κομμάτι των *Δαιμονισμένων* και άλλαξε και την αρχική του ιδέα για το έργο. Τελικά κατέληξε να περιγράψει μια εντονό-τατη αντίδραση στο τραγικό γεγονός της δολοφονίας του φοιτητή και έναν λίβελο³⁴⁸ εναντίον όλων όσων ευθύνονταν για την γέννηση του φαινομένου του Μηδενισμού.

«Στο έργο που γράφω τώρα για τον *Ρώσο Αγγελιαφόρο* εναποθέτω πολλές ελπίδες, όχι όμως από λογοτεχνική άποψη όσο από ιδεολογική. Θέλω να πω κάποιες σκέψεις μου ακόμη και αν χαθεί η καλλιτεχνική αξία αυτού του έργου. Με απασχολούν σοβαρά όσα έχουν μαζευτεί στην καρδιά και στο μυαλό. Δεν με πειράζει αν καταλήξει σε «κατηγορώ», εγώ θα τα έχω πει. Ελπίζω να έχω επιτυχία»³⁴⁹

γράφει από την Δρέσδη στο φίλο του και συνεργάτη του Ν.Στράχωφ στις 25 Μαρτίου 1870.

Οι πάντες σχεδόν, μέσα από το ιδεολογικό πλαίσιο του έργου, δέχτηκαν την οργισμένη κριτική του Ντοστογιέφσκι. Όσοι γνώριζαν την ρωσική γραμματεία δεν δυσκολεύτηκαν να αναγνωρίσουν πρόσωπα και γεγονότα. Στον διάδοχο Α.Α Ρομανώφ του ρωσικού θρόνου γράφει:

«Αυτά τα φαινόμενα είναι άμεση συνέπεια της αποκοπής όλου του ρωσικού διαφωτισμού από τις οικείες και προγονικές αρχές της ρωσικής ζωής».³⁵⁰

---

³⁴⁸ό.π., σ 8

³⁴⁹ό.π., σ 8

³⁵⁰ Φ.Ντοστογιέφσκι, (2007), *Φιοντόρ Ντοστογιέφσκι Οι Δαιμονισμένοι*, μτφΕ. Μπακοπούλου, Ίνδικτος, Αθήναι, σ 9

Δια μέσου των *Δαιμονισμένων* ασκεί κριτική στον ρώσο συγγραφέα και πρώην φίλο του Τουργκένιεφ.³⁵¹ Ασκεί έντονη κριτική και στον Τσερνισέφσκι του οποίου το έργο του «Τι να κάνουμε» είχε γίνει η βίβλος της ανήσυχης και επαναστατικής νεολαίας. Η κριτική του περιελάμβανε και άλλους όπως τον σημαντικό ρώσο λογοτέχνη Σαλτικόφ-Σεντρίν.³⁵²

Η ιστορία των *Δαιμονισμένων* εξελίσσεται με επίκεντρο την αμφιλεγόμενη προσωπικότητα του μηδενιστή Πιότρ Βερχοβένσκι³⁵³ (Νιετσάγιεφ) και την αινιγματική και δαιμόνια φυσιογνωμία του Σταυρόγκιν. Αυτούς τους δυο ήρωες πλαισιώνουν ο φιλελεύθερος-ιδεαλιστής και πατέρας του μηδενιστή ο Στεπάν Τροφίμοβιτς και οι ιδεολόγοι Σάτωφ,³⁵⁴ Κυρίλλωφ και Σιγκαλιώφ τους οποίους επηρέασε σημαντικά η ιδέα του «Θεοφόρου λαού», του ανθρωπόθεου και του εξισωτισμού αντιστοίχως.

Στο έργο επίσης πρωταγωνιστούν τρεις γυναίκες των οποίων ο ανταγωνισμός, το πάθος, η στωικότητα και η υπερηφάνεια αποτελούν πλούσιο υλικό για την μελέτη του γυναικείου ψυχισμού.³⁵⁵ Για άλλη μια φορά διαπιστώνει κανείς ότι η απλή ζωή επιφέρει στον φιλόσοφο ιδεολόγο Ντοστογιέφσκι πλήξη. Εκείνα τα οποία τον αιχμαλωτίζουν

---

³⁵¹ Ο Τουργκένιεφ ήταν δυτικόφιλος

³⁵² Φ.Ντοστογιέφσκι, (2007), *Φιοντόρ Ντοστογιέφσκι Οι Δαιμονισμένοι*, μτφ.Ε. Μπακοπούλου, Ίνδικτος, Αθήναι, σ 10

³⁵³ ό.π ,σ11

³⁵⁴ «Παλαιότερα ο Σάτωφ ήταν φοιτητής, αλλά αποβλήθηκε δια παντός από το πανεπιστήμιο μετά από κάτι φοιτητικές ιστορίες· ως παιδί υπήρξε μαθητής του Στεπάν Τροφίμοβιτς (Ντοστογιέφσκι Φ., (2007), *Φιοντόρ Ντοστογιέφσκι Οι Δαιμονισμένοι*, μτφ Μπακοπούλου Ε, Ίνδικτος, Αθήναι, σ 60

³⁵⁵ Φ.Ντοστογιέφσκι, (2007), *Φιοντόρ Ντοστογιέφσκι Οι Δαιμονισμένοι*, μτφ. Ε.Μπακοπούλου Ίνδικτος, Αθήναι, σ11

είναι τα παράδοξα της ψυχής³⁵⁶ και οι ήρωές του τελικά παρασύρονται στο καλό ή στο κακό και στα βάθη της αβύσσου. Οι *Δαιμονισμένοι* (1871) είναι ένα πολιτικό κατηγορώ εναντίον των μηδενιστών της δεκαετίας 1860 και των φιλελευθέρων το 1840, τους οποίους θεωρεί υπεύθυνους³⁵⁷ για το φαινόμενο του μηδενισμού στην Ρωσία.

Οι ήρωές του Ντοστογιέφσκι είναι φτωχοί ή πλούσιοι, αμαρτωλοί,³⁵⁸ εγκληματίες αλλά χαρακτήρες με πάθος σε κάθε περίπτωση. Δεν είναι αποκλειστικά δημιουργήματα της φαντασίας του, έχουν το πρωτότυπό τους στην πραγματική ζωή, απλώς τους μυθοποιεί για να γνωρίσει την ψυχή τους. Αναζητεί τις βαθύτερες αιτίες του πάθους των, του λόγου ο οποίος ωθεί τους ανθρώπους στα άκρα. Ίσως απεικόνισε και αναζήτησε ο Ντοστογιέφσκι τον ίδιο του τον εαυτό. Γιατί ότι πίστεψε, ότι πολέμησε-ακόμη αν και αυτό τον έφερε αντίπαλο με τους φίλους του- το έκανε με πάθος. Μαχόμενος ιδεολόγος προσπαθεί να καταλάβει μια θέση στο παγκόσμιο γίγνεσθαι και τα καταφέρνει. Η βασική του μέριμνα είναι μόνο το νόημα, η διάνοηση. Το νόημα το οποίο προσπαθούν να διαβάσουν οι καινούργιες γενιές κριτικών, διανοητών και λογοτεχνών αυξάνοντας την τεράστιο όγκο της βιβλιογραφίας του.

Κυρίλλωφ: *Θα υπάρξει ένας καινούργιος άνθρωπος ευτυχισμένος και περήφανος που θα του κάνει το ίδιο αν ζει ή δεν ζει, εκείνος θα είναι ένας καινούργιος άνθρωπος. Αυτός που θα νικήσει τον πόνο και τον φόβο θα γίνει ο ίδιος ο θεός, κι εκείνος ο άλλος ο ΘΕΟΣ δεν θα υπάρξει*

---

³⁵⁶ό.π.,σ12

³⁵⁷ό.π.,σ108

³⁵⁸ό.π.,σ12

πια!!!

ΔΑΙΜΟΝΙΣΜΕΝΟΙ

Η ιστορία των *Δαιμονισμένων* διαδραματίζεται σε μια ρωσική επαρχία γύρω στο 1870, ενώ μυστικές, επαναστατικές διοργανώσεις εξαπλώνονταν στη χώρα. Πρωταγωνιστές είναι ο δολοπλόκος Πέτρος Βερχοβένσκι και κυρίως ο πρίγκιπας Νικολάι Σταυρόγκιν, ανήθικος, βίαιος και γοητευτικός. Υπάρχουν επίσης πολλοί άλλοι χαρακτήρες, κάθε κοινωνικής προέλευσης και ποιότητας, οι οποίοι διαπλέκονται μεταξύ τους με τρόπους ποικίλους κι απρόβλεπτους. Το έργο ποτέ δε χάνει τη συνοχή του ούτε κουράζει, απεναντίας αποκτάει μεγαλύτερη ένταση όσο πλησιάζει στο τέλος. Σε αυτό συμβάλλει η σκιαγράφηση των προσώπων, η οποία είναι αφάνταστα λεπτομερής, δεισιδυτική και ρεαλιστική.

Ο Ντοστογιέφσκι αντιλήφθηκε έγκαιρα πως η ολική άρνηση της παράδοσης, η χρησιμοθηρία και ο εγωισμός θα κατέστρεφαν τη ρωσική πολιτεία. Εξετάζει μάλιστα σε βάθος την αθεΐα ως τη σπουδαιότερη έκφανση του μηδενισμού, η οποία ενσαρκώνεται με φοβερή πληρότητα στον Σταυρόγκιν, τον απόλυτο αντιήρωα. Ο Ντοστογιέφσκι προέβλεψε όσα θα έκαναν μετά από δεκαετίες οι διάδοχοι των επαναστατών της εποχής του αν άρπαζαν την εξουσία και προειδοποίησε ότι ο μηδενισμός θα οδηγούσε στον ολοκληρωτισμό και σε εκατόμβες θυμάτων· χαρακτηριστική η σκηνή όπου ο Λιπούτιν³⁵⁹ εξηγεί το φρικαλέο πρόγραμμά του για ριζική κοινωνική αναμόρφωση. Η φιλοσοφική προσέγγιση του Ρώσου διανοητή αποδείχτηκε, δυστυχώς, ιστορικά πολύ πιο έγκυρη από τις

---

³⁵⁹ «Ήταν υπάλληλος της Νομαρχίας, όχι πια και τόσο νέος, μεγάλος, φιλελεύθερος και γνωστός στην πόλη αθεϊστής». (Ντοστογιέφσκι Φ., (2007), *Φιοντόρ Ντοστογιέφσκι Οι Δαιμονισμένοι*, μτφ Μπακοπούλου Ε, Ίνδικτος, Αθήνα, σ 59)

αναλύσεις των ρασιοναλιστών,³⁶⁰ οι οποίοι νόμιζαν ότι η λογική αρκεί για να δημιουργηθεί μια ευημερούσα κοινωνία.

Χρησιμοποιώντας ευφύως την ειρωνεία ο Ντοστογιέφσκι απεικονίζει μια ξενομανή, παρασιτική τάξη με αυξανόμενη πνευματική και πολιτική επιρροή. Τα μέλη της απεχθάνονται την οικογένεια και την εκκλησία, παράγουν μόνο ιδεολογήματα κι ζουν άνετα χάρη στην εργασία του λαού τον οποίο απεχθάνονται.

Ως γνήσιος ορθόδοξος ο Ντοστογιέφσκι διατηρεί τη χριστιανική πίστη και αισιοδοξία του· στη σκηνή της εξομολόγησης του Σταυρόγκιν διακηρύσσει πως ακόμη κι ο χειρότερος εγκληματίας μπορεί να μετανοήσει και να έλθει στην Εκκλησία, αποκαθιστώντας τη σχέση του με τους ανθρώπους και τον Θεό.

Οι *Δαιμονισμένοι* δεν είναι μόνο μια ιδιοφυής, μοναδική αναπαράσταση του ανθρώπου και της κοινωνίας. Είναι πάνω από όλα μια προειδοποίηση για τις διαλυτικές συνέπειες του υλισμού και του συνακόλουθου ηθικού μηδενισμού. Σε κάποιο σημείο ο Στεπάν Τροφίμοβιτς ισχυρίζεται ότι

«όλα απορρέουν από την νωθρότητα και τα καλά και τα κακά. Δεν ξέρουμε να ζούμε από τον μόχθο μας. Και πως μας προέκυψε ότι ορισμένοι ασχολούνται τώρα με κάποια αναδειχθείσα κοινή γνώμη. Είναι δυνατόν να μη καταλαβαίνουν ότι για να διαμορφώσεις άποψη χρειάζεται πριν απ' όλα να μοχθήσεις προσωπικά, με ατομική πρωτοβουλία, με ατομική δράση!»³⁶¹

---

³⁶⁰ Ο ορθολογισμός (ή ρασιοναλισμός) είναι η συνολική φιλοσοφική κατεύθυνση η οποία αποδέχεται ως γνώμονα και αφετηρία της γνώσεως τη λογική σκέψη. Από την περίοδο του Διαφωτισμού ο ορθολογισμός συνδέεται συνήθως με την εισαγωγή των μαθηματικών μεθόδων στη φιλοσοφία, αρχικά με το έργο των Ντεκάρτ, Λάιμπνιτς και Σπινόζα.

³⁶¹ Φ Ντοστογιέφσκι.,(2007),*Φιοντόρ Ντοστογιέφσκι Οι Δαιμονισμένοι*, μτφ Ε.Μπακοπούλου, Ίνδικτος, Αθήνα, σ73

Η έκφραση «**gentilhomme russe et citoyen du monde**»³⁶² εμφανίζεται για πρώτη φορά στους *Δαιμονισμένους*, όπου ο Κυρίλλωφ ήθελε να μπει η φράση αυτή στον τάφο του.

▪ **Ο Παίκτης:**

Ο Παίκτης γράφτηκε το 1866 και περιγράφει τον ψυχισμό και την εξάρτηση του παίκτη από το πάθος του παιχνιδιού και του κέρδους. Ακόμη τα χαρακτηριστικά του παίκτη έχουν την αρχή τους στα χαρακτηριστικά του υπόγειου ήρωα.

Μέσα στο υπόγειο σύμπαν το πεδίο βαρύτητας του Άλλου είναι τόσο ισχυρό ώστε ο μόνος τρόπος να το κατανικήσει κάποιος είναι να αντιτάξει μια αλαζονεία πιο συμπαγή και περισσότερο βαρύνουσα από τη δική του, υποχρεώνοντας τον Άλλο να περιστραφεί γύρω της.³⁶³ Η αλαζονεία αυτή καθεαυτήν δεν έχει καθόλου βάρος αλλά η πυκνότητα και το βάρος της οφείλονται αποκλειστικά στην αναγνώρισή της από τον Άλλο. Η εξουσία ή μη είναι ζήτημα το οποίο εξαρτάται από ασήμαντες μικροσκοπικές λεπτομέρειες όπως το σταμάτημα της μπίλιας στο ένα ή στο άλλο νούμερο της ρουλέτας. Όταν κάποιος είναι απόλυτα κύριος του εαυτού του τότε κυριαρχεί μέσα στην τυχαιότητα του υπογείου.³⁶⁴

«Από την διαπίστωση αυτή μέχρι την πεποίθηση ότι η τύχη σε όλα τα επίπεδα θα υπακούσει σ' εκείνο το άτομο το οποίο θα διαθέτει ικανό βαθμό αυτοκυριαρχίας μεσολαβεί μονάχα ένα βήμα και είναι ακριβώς αυτό το βήμα το οποίο κάνει ο Ντοστογιέφσκι στον

³⁶² Μετάφραση: « ένας ρώσος τζέντλεμαν και συνάμα πολίτης του κόσμου»

³⁶³ Ρ.Ζιράρ, (2003), *Κριτικές απο το Υπόγειο*, μτφ. Ν. Ζαρταμόπουλου, εκδ. της Εστίας, Αθήνα, σ119

³⁶⁴ ό.π ,σ120

Παίκτη».³⁶⁵

Ολόκληρο το έργο στηρίζεται στην μυστική ταυτότητα ανάμεσα στον ερωτισμό και το παιχνίδι. Ο παίκτης ο οποίος παθιάζεται δεν καταφέρνει ποτέ να ξαναβεί αυτόν τον κατηφορικό δρόμο τον οποίο έχει πάρει. Γι' αυτό και οι μόνοι οι οποίοι κερδίζουν είναι οι πλούσιοι, γιατί αυτοί έχουν την πολυτέλεια να χάσουν. Οι νόμοι της ελεύθερης καπιταλιστικής αγοράς και οι νόμοι της ερωτικής συμπεριφοράς έχουν κοινή προέλευση: την υπόγεια αλαζονεία.³⁶⁶ Στην πραγματικότητα παρασύρεται και ο ίδιος ο Ντοστογιέφσκι από το πάθος αυτό με αποτέλεσμα να περιγράψει έντονα την ψυχολογία του παίκτη και λεπτομερειακά τις μεταπτώσεις συναισθημάτων:

«Η γιαγιά έτρεμε κυριολεκτικά παρακολουθώντας το δίσκο. « Πιστεύει λοιπόν στ' αλήθεια πως θα κερδίσει και πάλι το ζερό;» έλεγα μέσα μου καθώς κοιτούσα μ' απορία.

-Ζερό! Φώναξε ο κρουπιέρης.

Και'γω ήμουν παίκτης. Το κατάλαβα την ίδια εκείνη στιγμή. Τρέμανε τα χέρια και τα πόδια μου, βούιζε το κεφάλι μου».³⁶⁷

Έζησε τόσο πολύ αυτόν τον χαρακτήρα αφού και ο ίδιος ασυγκράτητος από το πάθος του χρεοκόπησε. Χάνει γιατί είναι υπερβολικά τρωτός, ψυχολογικά και οικονομικά. Το πάθος του παιχνιδιού ταυτίζεται σ' αυτόν με την ψευδαίσθηση την οποία δημιουργεί η υπόγεια αλαζονεία. Η ψευδαίσθηση συνίσταται στο ότι η επιρροή της αυτοκυριαρχίας μέσα στο υπόγειο σύμπαν επεκτείνεται στη σφαίρα της φυσικής πραγματικότητας. Η ψευδαίσθηση δεν συνίσταται στο να πιστεύει κανείς ότι είναι Θεός αλλά ότι μπορεί να

³⁶⁵, ό.π σ120

³⁶⁶ ό.π ,σ120

³⁶⁷ Φ.Ντοστογιέφσκι, (1992), *Ο παίκτης*, μτφ.Ν.Κυτοπούλου, Ζαχαρόπουλου, Αθήνα, σσ110-111

θεοποιηθεί και στον Ντοστογιέφσκι είναι τόσο βαθιά ριζωμένη, ώστε μόλις το 1871 θα καταφέρει να απεξαρτηθεί.

Το γνώρισμα του υπογείου σε όλες του τις εκφάνσεις είναι η απλή συμπαράθεση των αντιθέτων, η ένωση χωρίς συμφιλίωση. Η ενότητα των αντιθέτων διαφαίνεται μέσα στο πάθος του παιχνιδιού, εκεί όπου η σπατάλη αποδεικνύεται «φιλάργυρη» και η φιλαργυρία «σπάταλη». ³⁶⁸ Στη ρουλέτα οι στιγμές της υπόγειας διαλεκτικής διαδέχονται η μια την άλλη με τέτοια ταχύτητα ώστε παύουν να είναι διακριτές. Διαρκώς διακυβεύονται οι θέσεις αφέντη-δούλου. Μέσα σ' ένα σύμπαν όπου όλες οι ανθρώπινες σχέσεις διαπερνώνται από υπόγειες αλαζονείας, η ρουλέτα παίζει το ρόλο μιας αφηρημένης πεμπτουσίας η οποία υποσημαίνει την ετερότητα». ³⁶⁹

Το 1845 με το πρώτο του έργο *Οι Φτωχοί*, αποσπά την γενική αποδοχή και εντυπωσιάζει ακόμα και τους πιο απαιτητικούς αναγνώστες. Σε αυτό το έργο δίνεται μια ρεαλιστική απεικόνιση των ανθρώπων οι οποίοι ζουν ξεχασμένοι σε πανδοχείο της Πετρούπολης. Άλλοι από ανάγκη και άλλοι από ιδιοτροπία, μια ευρύτατη λίστα κοινωνικών τύπων, από τον πιο εξαθλιωμένο επαίτη του δρόμου έως τον άρχοντα. Ο ίδιος ο Ντοστογιέφσκι γράφει στον αδελφό του :

«Βρίσκουν ότι είμαι μια καινούργια, πρωτότυπη φλέβα -ο Μπελίνσκι και λοιποί- και η πρωτοτυπία συνίσταται στο ότι λειτουργώ μέσω της Ανάλυσης και όχι της Σύνθεσης, δηλαδή εμβαθύνω, και ασχολούμενος με το μερικό αναζητώ το όλον». ³⁷⁰

³⁶⁸ Ρ. Ζιράρ, (2003), *Κριτικές απο το Υπόγειο*, μτφ. Ν. Ζαρταμπόπουλου, εκδ. της Εστίας, Αθήνα, σ123

³⁶⁹ ό.π., σ123

³⁷⁰ Φ. Ντοστογιέφσκι, (2007), *Φιοντόρ Ντοστογιέφσκι Οι Δαιμονισμένοι*, μτφ. Ε. Μπακοπούλου, Ίνδικτος, Αθήνα, σ101

5.2 Ο Σωσίας

Ο Φ.Ντοστογιέφσκι, που θεωρείται ένας από τους μεγαλύτερους στοχαστές όλων των εποχών, άρχισε να γράφει το *Σωσία* τον Ιούνιο του 1845 και τον ολοκλήρωσε ένα χρόνο μετά. Το θέμα του ανθρώπου ο οποίος τον κυνηγά και τον βασανίζει, ο σωσίας του, το επεξεργάστηκαν και άλλοι συγγραφείς εκείνης της εποχής αλλά ο Ντοστογιέφσκι χειρίζεται το θέμα με τον χαρακτηριστικό δικό του τρόπο, βαθυμετρώντας την ψυχή του ήρωά του.

Ο ήρωας του μυθιστορήματος, δημόσιος υπάλληλος Γκολιάντκιν – του οποίου το όνομά και η απονήρευτη συμπεριφορά του θυμίζουν τον Γολιάθ της παλαιάς Διαθήκης-συντρίβεται από τον σωσία του –ο οποίος θυμίζει τον Δαβίδ. Η ιστορία εκτυλίσσεται στην Αγία Πετρούπολη την εποχή εκείνη κατά την οποία αναταραζόταν περισσότερο από την υπόλοιπη Ρωσία, από την δράση σοσιαλιστών και υποστηρικτών των πατέρων του ουτοπιστικού σοσιαλισμού Φουριέ,³⁷¹ Σαν Σιμόν³⁷² και άλλων επαναστατών, οι οποίοι, αφού επί έναν περίπου αιώνα αντιμάχονταν το τσαρικό απολυταρχικό καθεστώς, οδήγησαν τέλος στη Ρωσική Επανάσταση του 1917.

---

³⁷¹Σαρλ Φουριέ, (François Marie Charles Fourier, Μπεζανσόν 1772 –Παρίσι 1837). Γάλλος πολιτικός, φιλόσοφος και συγγραφέας, από τους προδρόμους του ουτοπιστικού σοσιαλισμού. Συνόψισε τις θεωρίες του στο βιβλίο *Θεωρία των τεσσάρων κινήσεων και των γενικών πεπρωμένων* (1808). Ο Φουριέ επέκρινε την ανθρώπινη κοινωνία που βασίζεται στην καταπίεση των αισθημάτων στο όνομα του καθήκοντος. Αντίθετα, σύμφωνα με τον Φουριέ, θα πρέπει να αφεθούν ελεύθερα τα αισθήματα για να περάσουμε από το στάδιο του πολιτισμού στο στάδιο της αρμονίας.

³⁷² **Κλοντ Σαιν-Σιμόν** (1760-1825) και ο **Ογκύστ Κοντ** (1798-1857). Οι φιλόσοφοι αυτοί αρνήθηκαν την πεποίθηση ότι η τέχνη είναι αυτοσκοπός και παραδέχτηκαν ότι η αξία της τέχνης έγκειται στο κατά πόσον συμβάλλει στην υλοποίηση ενός οράματος για μια μελλούμενη κοινωνία χωρίς βία και ταξική εκμετάλλευση.

Όπως και άλλοι άνθρωποι των χρόνων εκείνων ο κύριος Γκολιάντκιν ζει διχασμένος: από τη μια μεριά θέλει να δράσει και από την άλλη δεν γνωρίζει τι να κάνει. Ο ήρωάς μας διαισθάνεται ολόγυρά του εχθρούς οι οποίοι εκπροσωπούν το καινούργιο πνεύμα, το πνεύμα των Διαφωτιστών και της Γαλλικής Επανάστασης, και τις σύγχρονες ιδέες. Η καθημερινότητα του Γκολιάντκιν τον οδηγεί στο να επισκεφθεί ένα καλό γιατρό και εκεί να μάθει ότι πρέπει η ζωή του να σταματήσει να είναι μονότονη. Στην προσπάθεια να κάνει κάτι διαφορετικό μπαίνει μόνος του στο σπίτι ενός συναδέλφου του και επί ώρες σκέπτεται ότι έχει διαβάσει από διάφορους συγγραφείς, φωνάζοντας ψιθυριστά:

«Όλα διακήρυχναν φωναχτά, και φλύαρα, τα ύψη στα οποία μπορεί να ανεβάσει έναν άνθρωπο η καλή συμπεριφορά!»³⁷³

Αφού στάθηκε επί ένα τρίωρο ανάμεσα σε κάθε λογής σκουπίδια και παλιοπράγματα, επαναλάμβανε για να δικαιολογήσει τη θέση του μια φράση του γάλλου πολιτικού Βιλέλ,³⁷⁴ ο οποίος υποστήριζε ότι

«όλα έρχονται φτάνει να ξέρεις να περιμένεις».³⁷⁵

«Όποιος έχει τη θέληση βρίσκει και τη λύση».³⁷⁶

Αν ένας περαστικός και αντικειμενικός παρατηρητής έριχνε μια αδιάφορη λοξή ματιά στη μελαγχολική φυγή του κυρίου Γκολιάντκιν, ακόμα κι αυτός θα είχε βαθύτατα συγκινηθεί από το μαύρο χάλι του. Ο

---

³⁷³Φ. Ντοστογιέφσκι, (1997) *Ο Σωσίας*, μτφ Β.Τομανάς, εκδ.οικος Τζιαμπής-Πυραμίδα,Θεσ/νικη, σ 43

³⁷⁴ Ζαν Μπατίστ Γκιγιόμ Ζοζέφ, κόμης ντε Βιλάλ (1773-1854). Γάλλος πολιτικός, φιλομοναρχικός και αντιδραστικότατος. Όντας πρωθυπουργός (1822-1828) επέβαλε πολλά αντιλαϊκά μέτρα. Ήταν εχθρός και της Ελληνικής Επανάστασης.

³⁷⁵ Φ. Ντοστογιέφσκι, (1997) *Ο Σωσίας*, μτφ Β.Τομανάς,εκδ.οικος Τζιαμπής-Πυραμίδα,Θεσ/νικη, σ 46

³⁷⁶ ό.π ,σ 47

κύριος Γκολιάντκιν φαινόταν ως να προσπαθούσε να κρυφτεί από τον ίδιο του τον εαυτό, ως να ήθελε να ξεφύγει από τον ίδιο του τον εαυτό. Ήθελε να εκμηδενίσει τον εαυτό του, να πάψει να υπάρχει να ξαναγίνει χώμα.³⁷⁷

Στη συνέχεια του έργου ενώ ο Γκολιάντκιν πιστεύει ότι εμφανίζεται ο σωσίας του ο οποίος του αναστατώνει την ζωή στο τέλος το τραγικό είναι ότι ο κύριος Γκολιάντκιν γνωρίζει πως ο σωσίας του δεν υπάρχει, μα είναι απλώς η ενσάρκωση όλων όσων θα ήθελε να κάνει ο ίδιος και δεν μπόρεσε. Το πάθος του ήρωά «να μη διαφέρει καθόλου από τους άλλους ανθρώπους», το πνεύμα του κομφορμισμού και η μεγάλη πίεση την οποία δέχεται για να εκμηδενίσει από μέσα του ό,τιδήποτε προσωπικό του, είναι τελικά αυτό το οποίο τον οδηγεί στο φρενοκομείο.

---

³⁷⁷ό.π,σσ 57-58

5.3 Η ηθική του ατόμου

Οι ηθικές θεωρίες δεν εξαρτώνται αποκλειστικά από τα ιδεώδη ενός προσώπου αλλά από τη συνοχή όλων των συμπεριφορών και πεποιθήσεων μιας κοινωνίας. Το πρότυπο του αγαθού ή καλού ανθρώπου δεν τυγχάνει γενικής αποδοχής καθώς υπάρχουν διχογνωμίες περί του σκοπού της ηθικής ζωής των ανθρώπων. Οι ηθικές αξίες συχνά αυτό-αλληλο-εξουδετερώνονται³⁷⁸διότι το μεγάλο ηθικό στοιχείο της αλήθειας μεταλλάσσεται και μετατρέπεται σε τρόπο ύπαρξης.

Συχνά η ναρκισσιστική κυριαρχία επί των «άλλων» ακυρώνει τις κοινές αξίες προβάλλοντας ένα είδος αισθήματος αδικίας.³⁷⁹Κατά την εξέταση ενός εγκληματία η κοινωνική, ιατρική και νομική προσέγγιση της συμπεριφοράς δεν πρέπει να παραβλέπει την ισχύ των παθών ή πολλές φορές τα έντονα συναισθήματα, ως άμυνα κατά του άγχους. Το περιβάλλον συχνά ασκεί πίεση ιδιαίτερα όταν η προσωπικότητα είναι εύθραυστη και ο κύριος παράγοντας είναι ψυχογενής, αν και συχνά δεν είναι εύκολο να εντοπισθεί ποιο ψυχικό στοιχείο οδηγεί στο έγκλημα. Υπάρχει μια εμπλοκή ανάμεσα στην φαντασία και στην πραγματικότητα.

Βέβαια όταν το ίδιο πρόσωπο συμπεριφέρεται ως εγκληματίας αλλά και ως δικαστής, ως απάνθρωπος αλλά και με ευαισθησίες δεν είναι εύκολη η ηθικολογική προσέγγιση αυτών των ατόμων. Το

³⁷⁸ Α.-Ι.Δ. Μεταξά,(2003), *Η υφανπαγή των μορφών*, Καστανιώτη, Αθήνα, σ 151

³⁷⁹ Γ.Πανούση, (2012), *Ο Εγκληματίας στο έργο του Ντοστογιέφσκι-Υπο-χθόνιος ή υπερ-άνθρωπος*:Νομ.Βιβλιοθήκη,Αθήνα,σ 53

ψυχικό λυκόφως των παρορμήσεων φαίνεται να δημιουργεί τη δική του ηθική, αυτήν του ορθολογικού εγωισμού.

Η κοινωνική αντίδραση κατά του εγκληματούντος δεν θεμελιώνεται στην ηθική του ενοχή αλλά στην κοινωνική άμυνα, ανεξάρτητα από το αν υπάρχουν κοινές αξίες παραδεκτές από τον δράστη και το κοινωνικό σύνολο.

Βέβαια πολλές φορές ο ίδιος ο δολοφόνος ζητάει μόνος του την ηθική τιμωρία. Ως προϊόν του ηθικού πολιτισμού ο άνθρωπος αποδέχεται την τιμωρία για το έγκλημά του.³⁸⁰ Έτσι ανακουφίζεται και ο δράστης με την ομολογία του και η κοινωνία. Κάτι ανάλογο επιδιώκει και ο νευρωτικός εγκληματίας, όμως η όποια εκλογίκευση των ασυνείδητων κινήτρων του δεν είναι εύκολη.

Πολλές φορές ένοχος είναι αυτός ο οποίος θέλησε το έγκλημα και το επιδοκίμασε χωρίς να το διαπράξει. Η αυτοτιμωρία ακόμα και του αθώου δολοφόνου οδηγεί στη γαλήνη της ψυχής, στην ηθική αναβάπτιση του ανθρώπου.³⁸¹

Το «Αν δεν υπάρχει Θεός θα γίνω εγώ Θεός»³⁸² του Ντοστογιέφσκι ή και η αντίληψη ότι «ο άνθρωπος είναι θεός για τον άνθρωπο» δεν απαλλάσσει τον καθένα από το να «ενσωματώνει» όλα τα ζεύγη των αντιθέσεων, καλό-κακό, δίκαιο-άδικο. Ζωή-θάνατο.³⁸³

---

³⁸⁰ Α. Βιστωνίτη, (1986), *Η κρίση και η καταστολή*, Νεφέλη, Αθήνα, σσ12-13

³⁸¹ Γ. Πανούση, (2012), *Ο Εγκληματίας στο έργο του Ντοστογιέφσκι-Υπο-χθόνιος ή υπερ-άνθρωπος*: Νομ.Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σ 61

³⁸² Φ. Ντοστογιέφσκι, (1996), *Οι Δαιμονισμένοι*, Α.Σαραντόπουλου, εκδ. Ζαχαρόπουλου, Αθήνα, σ116

³⁸³ Δ.Κυριάκη, (1986), *Περί του Όντος, του κακού και του θανάτου*, Καστανιώτη, Αθήνα, σ 24

Ορισμένοι ισχυρίζονται ότι η ενότητα του Εγώ και του Εσύ είναι ο Θεός,³⁸⁴ άλλοι ισχυρίζονται ότι η έλλειψη αλληλεγγύης μεταξύ των ανθρώπων διαφορετικής φυλής, θρησκείας³⁸⁵ και χρώματος είναι κατάρα του Θεού. Ο Ντοστογιέφσκι εντοπίζει το κακό στην ανθρώπινη φύση. Το κακό εξαρτάται από την κοινή φύση και από την ελευθερία η οποία σημαίνει ευθύνη. «Ελευθερία – λέει ο Ντοστογιέφσκι – σημαίνει προσωπική στάση του ανθρώπου απέναντι στο Θεό, τον εαυτό του, το περιβάλλον, την κοινωνία και τα πάντα». Για τον Ρώσο διανοητή, ο άνθρωπος πρέπει να μείνει άνθρωπος, και στο Χριστό έμεινε άνθρωπος. Για τον στοχαστή, η απόλυτη υποταγή στην εντολή του Θεού εμπεριέχει την πεποίθηση πως μέσα στην εντολή του Θεού κρύβεται η προεικόνιση του θαύματος. Στην κορυφή της ζωής, ζωή και θυσία δεν είναι ποτέ αντίθετα, γιατί θυσία είναι η ανώτατη μορφή ζωής και ζωή η ανώτατη μορφή θυσίας. Μ' αυτόν τον τρόπο εδραιώνεται η άρση της αντίθεσης ανάμεσα στην έκφραση του Θεού και στην πραγματικότητα. Όσο περισσότερο προοδεύει κανείς στην έμπρακτη αγάπη και στην αναπαράσταση της θυσίας, τόσο περισσότερο μέσα του υψώνεται η βεβαιότητα για την ύπαρξη του Θεού.

Η διαφοροποίηση της αγάπης στην Ντοστογιεφσκή κοσμοθεώρηση είναι η ενεργός αγάπη η οποία πολλές φορές δέχεται την αγνωμοσύνη σε αντίθεση με την ιδεαλιστική ονειροπόλα αγάπη η οποία ποθεί την γρήγορη επιβράβευση και τον γενικό θαυμασμό. Είναι η εν Χριστώ μετοχή στην νέα ελευθερία. Ο Ντοστογιέφσκι πιστεύει στον ενσαρκωμένο εξαγιασμό του κόσμου και την μεταλλαγή

³⁸⁴ Ε. Μπιτσάκη, (1981), Φιλοσοφία του ανθρώπου, Ζαχαρόπουλου, Αθήνα, σ 52

³⁸⁵ Ζ.Π.Σαρτρ, (χ.χ), *Η αναστολή*, μτφ.Α.Χουρμούζιου, Αρσενίδη, Αθήνα, σ 115

του σε κοινωνία αγάπης. Η πίστη του στο Θεό εδραιώθηκε διερχόμενη από αμφιβολίες γι' αυτό οι ήρωες του Ντοστογιέφσκι άλλοτε πιστεύουν στο Θεό και άλλοτε τον αρνούνται. Ο δρόμος προς τον Θεό και ο δρόμος φυγής³⁸⁶ από τον Θεό καθορίζουν την τραγική τους μοίρα. Η έξοδος από τον Θεό είναι ταυτόχρονα μια πορεία προς τον Θεό έτσι μόνο έχει νόημα η ύπαρξη για τον Ντοστογιέφσκι. Η αίσθηση ότι η ελευθερία του ενός σταματά, εκεί όπου αρχίζει η ελευθερία του άλλου, η πίστη στο Θεό αλλά και στην ελευθερία τα οποία αλλοιώνονται στο κοινωνικό περιβάλλον καθιστούν ακόμα και τους εγκληματίες «δυστυχή θύματα».³⁸⁷

Επίσης ο Θεός του Ντοστογιέφσκι δεν αποπνέει μόνο ιερότητα αλλά συνδέεται και με το άπειρο και με το θάνατο. Στις μεταπτώσεις και απρόβλεπτες αλλαγές της ανθρώπινης μοίρας και στον καθημερινό αγώνα της ζωής ο άνθρωπος αναζητεί διόδους ηθικής φυγής ακόμη και μέσα από το φόνο, επιζητεί να βρει το Πρόσωπό του μέσα ή πίσω από το άτομο. Ο Ντοστογιέφσκι θέτει τους ήρωες να κινούνται ανάμεσα στο Καλό και στο Κακό, μηδενίζοντας κόλαση και Παράδεισο. Στο έργο του στοχαστή ο άνθρωπος ζητεί από τον Θεό να του αποκαλυφθεί, άλλοτε με το καλό και άλλοτε με το Κακό. Γενικά όλο το έργο του Ντοστογιέφσκι χαρακτηρίζεται από μια σύγκρουση του κόσμου και του Θεού, του αγγελικού και του δαιμονικού στοιχείου.

Το εγκληματικό υποσυνείδητο, η σκοτεινή ψυχή, η προφητική πλευρά του πεπρωμένου εισχωρούν στο βάθος της ύπαρξης και αναζητούν τα όρια. Η χρήση και η κατάχρηση της ελευθερίας έχουν

---

³⁸⁶ Μ.Μπράουν, (2008), *Ντοστογιέφσκι . Η ζωή μέσα από το έργο του*, Εκκρεμές, Αθήνα, σ 300

³⁸⁷ Γ.Πανούση, (2012), *Ο Εγκληματίας στο έργο του Ντοστογιέφσκι-Υπο-χθόνιος ή υπερ-άνθρωπος*: Νομ.Βιβλιοθήκη, Αθήνα σ 66

μια εγγενή τραγικότητα και η ύπαρξη του Θεού βασανίζει τον διανοητή καθώς την συνέδεσε με την ύπαρξη του Κακού αλλά και με την τιμωρία του θρησκευτικού κακού. Οι ήρωες του Ντοστογιέφσκι χρησιμοποιούν τον Θεό για να εκπέσουν δεύτερη φορά. Έτσι το κακό γίνεται κι αυτό στοιχείο της ουσίας του ανθρώπου.³⁸⁸

Μέσα από τους δρόμους του κακού συνειδητοποιεί τα όρια της ελευθερίας³⁸⁹ και φτάνει στο ύψος της πράξης. Ακόμη και η ώσμωση και μέθεξη καλού-κακού συνδέεται με τα όρια της ελευθερίας.³⁹⁰ Το ένα εξηγεί το άλλο, το ένα νομιμοποιεί και αγιοποιεί το άλλο, το ένα διεκδικεί το άλλο, το ένα κυριαρχεί στο άλλο.³⁹¹ Για τον Ντοστογιέφσκι οι κακοί ευτυχούν σ' αυτόν τον κόσμο αλλά υποφέρουν στον άλλο. Ό,τι ισχύει για το Απόλυτο καλό, το ίδιο ισχύει και για το Απόλυτο κακό, το καλό και το κακό δεν είναι διαχωρισμένα και το κακό προετοιμάζει το καλό και ελέγχει τις ελεύθερες επιλογές του ανθρώπου.³⁹²

Στο έργο του Ντοστογιέφσκι είναι διάχυτη η ιδεοκρατική και αποκαλυπτική αντίληψη του, η οποία τον ωθεί στην αναζήτηση και δικαίωση του καλού αλλά και στην εμπειρία του κακού. Οι τραγικοί

---

³⁸⁸Μ. Heidegger, (1987), *Επιστολή για τον ανθρωπισμό*, μτφ Γ. Ξηροπαΐδη, Ροές, Αθήνα, σ 30

³⁸⁹Γ.Πανούση, (2012), *Ο Εγκληματίας στο έργο του Ντοστογιέφσκι-Υπο-χθόνιος ή υπερ-άνθρωπος* Νομ.Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σ73

³⁹⁰G.Bataille, (1979) , *Η λογοτεχνία και το κακό*, μτφ.Ε.Βαρίκα, Πλέθρον, Αθήνα, σ 23

³⁹¹Γ.Πανούσης, (2012), *Ο Εγκληματίας στο έργο του Ντοστογιέφσκι-Υπο-χθόνιος ή υπερ-άνθρωπος* Νομ.Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σ 74

³⁹²Θ.Πελεγρίνη, (1992), *Φιλοσοφία και αμφισβήτηση*, Ελληνικά Γράμματα, Παπασωτηρίου, 3η έκδ. Αθήνα, σ 38

ήρωές του κινούνται ανάμεσα στο Χριστό και τον Αντίχριστο και τις περισσότερες φορές βυθίζονται στα βάραθρα της ψυχής τους για να αναζητήσουν –να βρουν που στέκεται - ο Θεός.

Στο έργο του *Ο Σωσίας*, πάντοτε το κακό, νικάει το καλό και ο δυνατός τον αδύναμο.³⁹³ πάντα όμως συνυπάρχουν το κακό και το καλό.³⁹⁴ Για τον Ντοστογιέφσκι όποια κλίμακα του κακού³⁹⁵ και αν υπάρχει είναι μια αντεστραμμένη αγάπη³⁹⁶ αφού οι αντίρροπες στο κακό ψυχικές δυνάμεις οδηγούν πάντοτε στη λύτρωση.³⁹⁷ Η σκιαγράφηση του ψυχισμού του Ρασκόλνικοφ και ιδιαίτερα του διλήμματος αν μπορεί κάποιος να φονεύει «κοινωνικά παράσιτα», καθώς και το βάθος της φιλοσοφικής σκέψης του στοχαστή τον αγορεύει ως βαθύ ανατόμο της ανθρώπινης ψυχής, ως ανατόμο της συνείδησης, της ενοχής, της αμαρτίας, του πόνου, της συγχώρεσης, της λύτρωσης και σωτηρίας.³⁹⁸

Οι ήρωες του Ντοστογιέφσκι απεικονίζονται ως άγιοι μολονότι περιγράφει αλκοολικούς, φρενοβλαβείς, γριές και εγκληματίες. Είναι ο διανοητής του ανείπωτου, του υπόγειου της συνείδησης,³⁹⁹ της μισανθρωπιάς, του βλαβερού, του ανώφελου και του ανήθικου, της

³⁹³ Α.Τρουαγιά, (χ.χ), *Ντοστογιέφσκι. Η ζωή και το έργο του*, Πελεκάνος, Αθήνα, σ 69

³⁹⁴ Ι. Ευαγγέλου, (1990), *Το πρόβλημα του κακού στον κόσμο*. Α.Σάκκουλα, Θεσ/νικης σ 9

³⁹⁵ Α.Τρουαγιά,(χ.χ), *Ντοστογιέφσκι. Η ζωή και το έργο του*, Πελεκάνος, Αθήνα, σ 302

³⁹⁶ Β.Γαϊτάνη, (1994), *Η απουσία της παρουσίας*, university Studio Press, Θεσ/κη, σ 95

³⁹⁷ Αλεξανδρόπουλου, (1978), *Η ρώσικη Λογοτεχνία*, τ.Β΄, Κέδρος, Αθήνα, σ 203

³⁹⁸ Μ.Μακράκη, (1978), *Η αίσθηση του θανάτου και ο πόθος της λυτρώσεως εις τον Α.Τολστόι*, σσ 167-168

³⁹⁹ Σ.Αργυροπούλου, (2005), *Εισαγωγή σε Φ. Ντοστογιέφσκι, Νουβέλες και Διηγήματα*, Α΄τομ, Ροές, Αθήνα, σ 8

υποκρισίας της ψυχής, της αμαρτίας, της αγριότητας αλλά και της ονειροπόλησης, της ιδέας και της περιπλάνησης, του μυστικισμού και της μοιρολατρίας, του αυτοεξευτελισμού⁴⁰⁰ και της ενοχής, του πιστού.⁴⁰¹

Οι ήρωες του Ντοστογιέφσκι μοιάζουν με ανθρώπους- δεσμώτες ενός σπηλαιού ομοιωμάτων και σκιών, οι οποίοι εγκληματούν για να βγουν στο φως⁴⁰² αλλά δεν γνωρίζουν πώς να χειριστούν τη νέα κατάσταση. Ο στοχαστής δια μέσου των ηρώων του βιώνει όλες τις ακραίες καταστάσεις και προσπαθεί να υπερβεί τα όρια του καλού και του κακού. Η οικογένεια Καραμαζώφ κινείται στα όρια της αμαρτίας και της αγιοσύνης. Σε όλο σχεδόν το έργο γεννιούνται μεταφυσικές ανησυχίες οι οποίες εκφράζουν υπαρξιακές αναζητήσεις του Εγώ.

Υπερασπίζεται τους περιφρονημένους και προσπαθεί να δημιουργήσει ένα πλέγμα ανθρωπισμού. Οι ήρωές του, άνθρωποι των παθών, της αμαρτίας, της φτώχειας και του εγκλήματος μοιάζουν να κινούνται εκτός ορίων. Οι ταπεινοί και καταφρονημένοι οι οποίοι μοιάζουν να έχουν μόνο ψυχή και όχι σώμα και ζουν στο δικό τους χώρο δικαιώνονται και αυτό πετυχαίνεται με ένα έμμεσο τρόπο από τον βαθύ ανατόμο της ανθρώπινης ψυχής ο οποίος με την τέχνη του μετατρέπει τον ψυχισμό του δράστη σε ιδεολογική αυτοκάθαρση μέσω μιας οδυνηρής αυτογνωσίας. Μετά την μελέτη των έργων του

---

⁴⁰⁰ Α. Τρουαγιά, (χ.χ.), *Ντοστογιέφσκι. Η ζωή και το έργο του*, Πελεκάνος, Αθήνα, σ 247

⁴⁰¹ Γ. Πανούση, (2012), *Ο Εγκληματίας στο έργο του Ντοστογιέφσκι-Υπο-χθόνιος ή υπερ-άνθρωπος*: Νομ. Βιβλιοθήκη, Αθήνα σ 80

⁴⁰² Ν.Ι. Μπούσουλα, (1970), *Θέματα μεταφυσικής*, Θεσ/κη, σ 77

Ντοστογιέφσκι ο αναγνώστης αντιμετωπίζει το έγκλημα υπό άλλη οπτική γωνία.⁴⁰³

Κάτι επίσης αξιοπρόσεκτο στο έργο του Ντοστογιέφσκι είναι ότι ενώ τα περισσότερα εγκλήματα είναι σχεδόν ιδεολογικά ο Ντοστογιέφσκι δεν παρουσιάζει το έγκλημα ως στοιχείο προόδου της κοινωνίας. Οι εξαθλιωμένοι ήρωές του, ζουν την δική τους πραγματική ζωή.⁴⁰⁴ Κινούνται μέσα στον πόνο χωρίς να γνωρίζουν ως ποιο σημείο αντέχουν και ως ποιο σημείο θα φθάσουν.⁴⁰⁵ Αυτό τους καθιστά περισσότερο ανθρώπινους.

Ο υπαρξιακός τρόμος καθιστά ακόμα και σήμερα το έργο του Ντοστογιέφσκι επίκαιρο. Όλο του το έργο είναι «πέρα από το όριο»⁴⁰⁶ και μεταφέρει τα συναισθήματα⁴⁰⁷ από μια υπαρξιακή λανθάνουσα κατά-σταση σε αγωνιώδη, έντονο τραγικό βίωμα. Ο στοχαστής έκανε ηθική επανάσταση τον ορθό λόγο στην αναζήτηση του Θεού και του νοήματος της Ζωής επιχειρεί να ορίσει την αληθινή ελευθερία⁴⁰⁸ και τη λυτρωτική αλήθεια.⁴⁰⁹ Αυτά επιτυγχάνονται με το πέρασμα από τον πόνο της αμαρτίας στη λύτρωση της χαράς.

---

⁴⁰³ Γ.Πανούση, (2012), *Ο Εγκληματίας στο έργο του Ντοστογιέφσκι-Υπο-χθόνιος ή υπερ-άνθρωπος*: Νομ.Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σ 81

⁴⁰⁴ Α.Τρουαγιά,(,χ.χ), *Ντοστογιέφσκι. Η ζωή και το έργο του*, μτφ Κ.Κριτσίνη, Πελεκάνος, Αθήνα, σ 18

⁴⁰⁵ ό.π, σ29

⁴⁰⁶ Μ.Αλεξανδρόπουλου, (1984), *Ο Μεγάλος Αμαρτωλός. Ο Ντοστογιέφσκι και τα ιερά του τέρατα*. Κέδρος, Αθήνα, σ11

⁴⁰⁷ Ε.Ζωΐδη, (2008), *Βλέπω-Θέματα σημειολογίας της εικόνας*, εκδ. Ίων, σ 140

⁴⁰⁸ Μ.Μακράκη, (1984), *Ο Ντοστογιέφσκι και η επανάσταση των νέων*, Imago, Αθήνα, σ 23

⁴⁰⁹ ό.π, σ 68

Κεφάλαιο 6

6.1 Η σκέψη του Ντοστογιέφσκι συνοπτικά

Ο Ντοστογιέφσκι μάχεται την ηθική για ένα και μόνο λόγο: διότι, όπως και η λογική, στερεί τον άνθρωπο από το πιο σημαντικό χαρακτηριστικό του, χάρη στο οποίο διαφέρει από τα ζώα, δηλαδή την ελευθερία. Αυτή είναι η «εικόνα του Θεού» στον άνθρωπο και η εικόνα αυτή με τίποτε δεν εξαλείφεται. Ο άνθρωπος πάντοτε θα επιζητεί την ελευθερία, όσες ευεργεσίες και αν του προσφέρει η λογική και η ηθική.

Εάν ο άνθρωπος, ασκώντας την ελευθερία του, απορρίψει την ύπαρξη, δεν έχει άλλη επιλογή από την αυτοκτονία. Αν, αντιθέτως, αποδεχτεί την ύπαρξη, τότε δεν έχει άλλη επιλογή από το να την αποδεχτεί όπως αληθινά είναι, δηλαδή ως οδύνη, ως Σταυρό. Αυτό ακριβώς συνέβη στην Ενανθρώπιση του Κυρίου.

Η αποδοχή του Σταυρού σημαίνει ταύτιση με όλους τους πάσχοντες, ανάληψη ευθύνης για όλο τον πόνο της κτίσεως, ταύτιση μέχρι θανάτου. Μόνον έτσι επέρχεται η λύτρωση από το κακό, όχι με την ηθική και τη λογική, αλλά με την αγάπη η οποία αυτοθυσιάζεται. Δεν πρόκειται περί μαζοχισμού, διότι δεν πρόκειται για αυτοϊκανοποίηση του θυσιασμένου. Πρόκειται για την διαπίστωση ότι η μόνη οδός για να νικηθεί το κακό και ο ίδιος ο θάνατος είναι να τα υποστεί κανείς εκούσια, και τούτο προς χάρη των άλλων. Ο στοχαστής, ασφαλώς όχι τυχαία, επιλέγει ως προμετωπίδα του μεγάλου έργου του το ευαγγελικό ρητό:

«εάν μη ο κόκκος του σίτου πεσών εις την γην αποθάνη, αυτός

μόνος μένει εάν δε αποθάνη, καρπόν πολύν φέρει».⁴¹⁰

Ο Σταυρός δεν είναι αυτοσκοπός. Τελικός σκοπός είναι η Ανάσταση. Αλλά δεν φθάνει κανείς εκεί παρά περνώντας από το Σταυρό. Ο διανοητής ασκεί με τον τρόπο αυτό την πιο βαθιά και πειστική κριτική στη δυτική παράδοση, η οποία πίστεψε ότι με τον ορθό λόγο, την ορθή πράξη και την αποτελεσματική οργάνωση του κόσμου θα εξαλείψει το κακό. Ολόκληρος ο 20ος αιώνας με τους πολέμους και τη φρίκη της απανθρωπιάς του απέδειξε πόσο δίκαιο είχε ο διανοητής στην κριτική αυτή.

Το μήνυμά του υπήρξε προφητικό και εξακολουθεί να είναι τέτοιο. Ο Ντοστογιέφσκι είναι και θεολόγος. Αντλεί από τη μοναστική, κυρίως, παράδοση της Εκκλησίας αλλά και αποπνέει το άρωμα της ευχαριστιακής κοινωνίας.

---

⁴¹⁰Μ. Μακράκη, (1994), *Ντοστογιέφσκι Πάθος και Ελευθερία*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, σ7

6.2 Κριτική στο έργο του Ντοστογιέφσκι

«Σπάνια άνθρωπος αποκάλυψε τόσο βαθιά την ανθρώπινη ψυχή, σε τόσο λεπτά, μόλις αισθητά στον παρατηρητή χαρακτηριστικά, σπάνια άνθρωπος εξήγησε τόσο ζωντανά τον εσωτερικό κόσμο δεκάδων υπαρκτών, αντιπροσωπευτικών τύπων και σπάνια κάποιος εισήγαγε στα έργα του το δυνατό φως της αγάπης για τους ανθρώπους και την αλήθεια. Ήταν ο ποιητής της συνείδησής μας»⁴¹¹

I,annenski, σε άρθρο του 1905

Η αβεβαιότητα του ανθρώπου για τον εαυτό του γεννά την αγωνία μπροστά στην ελευθερία.⁴¹² Οι ήρωες του Ντοστογιέφσκι κινούνται σ' ένα εφιαλτικό επίπεδο, σ' ένα «μυστικό» κόσμο⁴¹³ όπου οι υπαρξιακές εμπειρίες βυθίζονται στο παράλογο⁴¹⁴ και στο υπερφυσικό,⁴¹⁵ στο μετα-φυσικό⁴¹⁶ και στο αβυθομέτρητο⁴¹⁷ ή και στο λυκόφως.⁴¹⁸ Ο στοχαστής είναι δημιουργός πραγματικής πολυφωνίας. Είναι αδύνατον να κατακτήσει κάποιος τον έσω άνθρωπο, να τον κατανοήσει μετατρέποντάς τον σε αντικείμενο ψυχρής και αντικειμενικής ανάλυσης ή ταυτιζόμενος και συμπάσχοντας μαζί του.

---

⁴¹¹ Φ. Ντοστογιέφσκι, (2007), *Φιοντόρ Ντοστογιέφσκι Οι Δαιμονισμένοι*, μτφ. Ε.Μπακοπούλου, Ίνδικτος, Αθήναι, σ 99

⁴¹² Αυτό βέβαια συμβαίνει επειδή η οντολογική ελευθερία δεν συμπίπτει με την εμπειρική ελευθερία.

Όχι, η μόνη οδός για να τον πλησιάσει κάποιος και να τον αποκαλύψει ή μάλλον η μόνη πορεία για να τον αναγκάσει, να αποκαλυφθεί από μόνος του, είναι μέσα από την επικοινωνία μαζί του, δηλαδή διαλογικά.

Για τον στοχαστή ο διάλογος δεν αποτελεί τον προθάλαμο της δράσης αλλά την ίδια την δράση. Ο άνθρωπος ως ον χωρίς ύπαρξη κινείται άναρχα ανάμεσα στη ζωή και στο θάνατο, στο Καλό και στο Κακό, στο πεδίο του νόμου αλλά και στο πεδίο του εγκλήματος.⁴¹⁹

Η ανυπόφορη πίεση της ενοχής οδηγεί τους ήρωες του Ντοστογιέφσκι στον υπαρξιακό έλεγχο –ακόμη κι αν κάποιος σηκώνει τα βάρη της ενοχής του άλλου- και συνιστά κατά κάποιο τρόπο χριστιανική και υπαρξιακή εκδοχή της κάθαρσης. Το αίσθημα συνολικής ενοχής του ανθρώπου, ως οικουμενική ενοχή αλλά και η αγωνία του να μη δώσει την εντύπωση ότι είναι ένοχος⁴²⁰ δημιουργούν τον εγκληματία από αίσθημα ενοχής. Εκείνον τον εγκληματία ο οποίος αναδεικνύει μια άλλη πλευρά του ψυχολογικού απολογισμού του εγκλήματος ή της απάρνησης της ψυχικής πραγματικότητας.⁴²¹

Οι ήρωες του στοχαστή στο ερώτημα «Όλα επιτρέπονται» απαντούν με τα εγκλήματά τους «Ναι». Η ανυπαρξία, η απουσία Θεού, επιτρέπει στα ανώτερα όντα να ασκούν εξουσία ζωής και θανάτου και να τιμωρούν τα κατώτερα. Ο χωρίς κανόνες και εσωτερικά ηθικά

---

⁴¹⁹ Γ. Πανούση, (2012), *Ο Εγκληματίας στο έργο του Ντοστογιέφσκι-Υπο-χθόνιος ή υπερ-άνθρωπος*: Νομ.Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σ 29

⁴²⁰ Σ.Κίρκεγκωρ, (1971), *Kierkegaard S, Η έννοια της αγωνίας*, μτφ. Γ Τζαβάρρα, Δωδώνη, Αθήνα, σσ 137-164

⁴²¹ Γ. Πανούση, (2012), *Ο Εγκληματίας στο έργο του Ντοστογιέφσκι-Υπο-χθόνιος ή υπερ-άνθρωπος*: Νομ.Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σ 30

κίνητρα «μηδενισμός» συμπυκνώνεται στο στοχαστή «Αν δεν υπάρχει Θεός όλα επιτρέπονται», αλλά δεν μηδενίζει τη διάκριση καλού και κακού ο Ντοστογιέφσκι.

Οι ιδιότητες προσώπων, πραγμάτων, γεγονότων ορίζουν τις αξίες και συνεπώς οι ηθικοί όροι δεν προσθέτουν τίποτα, αφού τα κριτήρια σχετίζονται με τις επιλογές ζωής.⁴²² Αν η ηθική συμπεριφορά είναι προϊόν της ελεύθερης βούλησης του ανθρώπου τότε και η ευθύνη είναι ολοσχερώς δική του.⁴²³

Τα σύνορα της ευθύνης ενός παραπλανημένου μυαλού, ενός κακού πνεύματος, το οποίο οδηγεί στο έγκλημα ένα μη γνήσιο φονιά, έναν «ηθικό πνευματικό δολοφόνο»⁴²⁴ είναι δυσδιάκριτα.⁴²⁵

Η υπαρξιακή πλοκή των έργων του Ντοστογιέφσκι συχνά φτάνει σε αδιέξοδο, δεν βρίσκει «περάσματα» μέσα στο δίπολο ελευθερία-ευθύνη ή στο δίπολο γεγονός-σημασία γι' αυτό πολλές φορές προτάσσει την ηθικοθησκευτική πτυχή.⁴²⁶ Ελευθερία και ευθύνη⁴²⁷ χωρίς συγχώρεση και χωρίς προστασία αλλά και χωρίς φόβο τιμωρίας σηματοδοτεί άνθρωπο δίχως αξιακό ηθικό σύστημα. Αξιωματική πρόταση η οποία αναδεικνύει αρκετές εγκληματολογικές

---

⁴²² Θ. Πελεγρίνη, (1986), *Η θεμελίωση του ηθικού βίου*, Καρδαμίτσα, Αθήνα, σσ 14-15

⁴²³ ό.π, σσ 81-83

⁴²⁴ Μ.Μπράουν, (2008), *Ντοστογιέφσκι, Η ζωή μέσα από το έργο του Ν.Μ.Σκουτερόπουλου*, Εκκρεμές, Αθήνα, σ350

⁴²⁵ Γ. Πανούση, (2012), *Ο Εγκληματίας στο έργο του Ντοστογιέφσκι-Υπο-χθόνιος ή υπερ-άνθρωπος*: Νομ.Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σ31

⁴²⁶ ό.π, σ31

⁴²⁷ Υπάρχει η φιλοσοφική ευθύνη: της ελευθερίας της βουλήσεως, η θεολογική: της ενοχής ως λόγου μετάνοιας, η ψυχολογική: του εσωτερικού αισθήματος ενοχής, η κοινωνική: της αποκατάστασης των ζημιών που η δράση κάποιου προξένησε σε τρίτους.

παραμέτρους.⁴²⁸Τό βιβλίο του Ντοστογιέφσκι *Εγκλημα και Τιμωρία*, αναφέρεται στην εκ προμελέτης δολοφονία.

Οι *Δαιμονισμένοι*, σε δαιμόνιες συνωμοσίες επαναστατών. Ο *Έφηβος* σε νόθα παιδιά, σε δολοπλοκίες και χρηματικές αντιδικίες. Ο *Ηλίθιος* στο φόνο και στην τρέλα. Στα έργα του διανοητή τον ευάλωτο συναισθη-ματικά ήρωα τον συντρίβει πάντα η πραγματικότητα. Οι ήρωες του φιλοσόφου φονεύουν είτε από πνευματική περιέργεια-Ρασκόλνικοφ στο *Εγκλημα και Τιμωρία*- ή από ανυπόφορο πάθος -Ραγκόζιν στο *έργο του Ο Ηλίθιος*- ή αυτοκτονούν για ν'αρνηθούν το Θεό -Κυρίλλωφ στο *Δαιμονισμένοι*- ή κάποτε από αποστροφή σε μια ζωή μάταιη Σταυρόγκιν στο *Η εξομολόγηση του Σταυρόγκιν*-ή μηχανεύονται πολιτικές δολοφονίες -Βερχοβένσκη στο *Δαιμονισμένοι*-ή ακόμη κηρύσσουν το χριστιανισμό μπροστά σε κατάπληκτους ευγενείς -Μίσκιν στο *έργο του Ο Ηλίθιος*.

Οι ήρώές του είναι άνθρωποι του υποκόσμου, φτωχοί φοιτητές, χαρτοπαίκτες, εγκληματίες και επιληπτικοί ραδιούργοι έφηβοι, αγνοί στην καρδιά και μηδενιστές αλλά και άνθρωποι οι οποίοι αναζητούν το Θεό, όλοι μια ατέλειωτη παρέλαση αξέχαστων χαρακτήρων. Η μεγάλη αυτή ποικιλία των χαρακτήρων αποκαλύπτει όχι μόνο την τεράστια δύναμη φαντασίας του δημιουργού τους, αλλά κι όλες τις παγίδες, αντιθέσεις και λαχτάρες της ανθρώπινης φύσης.

Ο Ντοστογιέφσκι καταδικασμένος στα κάτεργα της Σιβηρίας μαζί με ανθρώπους εγκληματίες, απάνθρωπους και σκληρούς γνώρισε και μελέ-τησε την ανθρώπινη φύση με μια σκληρότητα η οποία προσεγγίζει τον ηδονισμό και με μια ευαισθησία στον πόνο

---

⁴²⁸ Γ. Πανούση, (2012), *Ο Εγκληματίας στο έργο του Ντοστογιέφσκι-Υπο-χθόνιος ή υπερ-άνθρωπος*: Νομ.Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σ32

συγγενική με τη μαζοχική απόλαυση. Αντιμετώπιζε επίσης πάντοτε την ανθρώπινη φύση με μια οξυδέρκεια τρομακτικής έντασης. Εντός των έργων του οι άνθρωποι προκαλούν το Θεό και την κοινωνία.

Απεικονίζονται οι εναλλαγές στον ψυχικό κόσμο των ηρώων του με μεταπτώσεις από το έγκλημα στην τιμωρία. Εμφανίζονται όλες οι διαστρο-φές της ανθρώπινης σκέψης. Αποκαλύπτεται το χάος των υποσυνείδητων παρορμήσεων. Η σκέψη πλανάται στο άπειρο και συλλαμβάνει το υπεργίγνο, «το ματαιότης ματαιοτήτων τα πάντα ματαιότης».⁴²⁹ Σε ολόκληρο το έργο του διακρίνει κανείς έναν Ντοστογιέφσκι μάντη, προφήτη, διανοητή, ενορατικό, Προμηθέα, μεταφυσικό υπαρξιστή, χριστιανό και βαθύ ανατόμο της ανθρώπινης ψυχής.

Ο στοχαστής καθίσταται με το έργο του επίκαιρος εγκληματολόγος αφού προσεγγίζει το έγκλημα ως ένα μέσο το οποίο επινόησε η προσωπι-κότητα για να προστατευθεί από κάποιο είδος «ενοχής». Ακόμη ο διανο-ητής θεωρεί ότι το έγκλημα είναι μια μορφή πάλης του απομονωμένου ανθρώπου κατά των συνθηκών οι οποίες τον απομόνωσαν, με τελικό αποτέλεσμα ο καθένας να μη βρίσκει ποτέ την ατομική του ολοκλήρωση. Τα ερωτήματα τα οποία προβάλλει δεν επιτρέπουν τον εφησυχασμό κανενός. Ο φιλόσοφος, ο συν-ομιλητής του Θεού και της ψυχής του Ανθρώπου, ο στοχαστής όλων των εποχών, όλων των χωρών.

Ο κάθε απλός άνθρωπος κάτω από ορισμένες κρίσιμες στιγμές μπορεί να γίνει εγκληματίας. Σε όλα σχεδόν τα μεγάλα έργα του κυριαρχούν η αυτονομία των ψυχικών φαινομένων, οι αινιγματικές «ιδέες» των

---

⁴²⁹Παλαιά Διαθήκη: *Εκκλησιαστής* κεφ.1.2

ηρώων, οι ιδέες του Καλού ή του Κακού και η απαραβίαστη εσωτερική ελευθερία, η μεγαλύτερη και βασικότερη έννοια κατά τον στοχαστή.

Οι ήρωές του γοητεύουν τον αναγνώστη και μετατρέπονται σε φορείς και υποκείμενα της μοίρας τους και συνδέουν τη μεταφυσική λογοτεχνία του Ντοστογιέφσκι με τη λογοτεχνίζουσα μεταφυσική του Κίρκεγκωρ στη βάση μιας υπαρξιακής θεώρησης ή ενός οικουμενικού αισθήματος ενοχής για κάποιο έγκλημα ή αμάρτημα κυρίως θρησκευτικής προέλευσης.

Η ιστορία της ζωής του Ρασκόλνικοφ έχει ιδιαίτερη εγκληματολογική σημασία διότι εκθέτει τις δικές του απόψεις και σκέψεις και κυρίως τον δικό του κώδικα αξιών. Αν συνδυάσει κανείς αυτές τις θέσεις με τις αντιλήψεις του 19ου αιώνα για την ηθική φτώχεια των επικίνδυνων και -λόγω αδυνάτου χαρακτήρα- εγκληματιών, γίνεται αντιληπτό γιατί ο Ρασκόλνικοφ ταιριάζει απόλυτα με τον ανοργάνωτο δράστη αφού το έγκλημα ήταν αυθόρμητο, η σκηνή του εγκλήματος ακατάστατη και τα πειστήρια αφημένα.

Ο Ρασκόλνικοφ ως ήρωας-κλειδί των συμβολισμών της μάταιης ζωής και του «λυτρωτικού» εγκλήματος υφίσταται την ψυχολογική πίεση τόσο της ανθρώπινης όσο και της θείας δικαιοσύνης.

Ο Ρασκόλνικοφ εντέλει με το έγκλημά του επιβεβαιώνει ότι υπάρχει Θεός ο οποίος επιτρέπει και το Κακό. Ακόμα και αν η πράξη του έχει συναισθηματική αφετηρία και εσωτερική βούληση, κι αν η αίσθηση της απόλυτης ελευθερίας τον οδήγησε στην παράνοια στο να

προσκαλεί τον Θεό να παρέμβει η οδύνη η οποία συνοδεύει το έγκλημά του, η εσωτερική του τιμωρία καταλήγει σε αυτο-αναίρεση της «υπεράνθρωπης» αποστολής του.

Η λογοτεχνία πάντοτε συμβάδιζε με την Εγκληματολογία και την ψυχανάλυση γιατί διερευνούν -από διαφορετικούς δρόμους-πώς λειτουργεί το εγκληματικό μυαλό. Το «Έγκλημα και Τιμωρία» αναζητεί ενόχους και ενοχές αλλά ο εγκληματολόγος Ντοστογιέφσκι δεν ηθικολογεί. Τα εγκλήματα και οι εγκληματίες του στοχαστή δεν είναι

«πολιτικά σωστά» αλλά ή ζωή τους δεν στερείται αξιών.

Η φιλοσοφική στάση του Ντοστογιέφσκι, οι προσωπικές αλήθειες και ιδέες του κινούνται στο πλαίσιο του υπαρξισμού ή –κατ' άλλους- στη φιλοσοφία της υποστάσεως, στην ουσία της ζωής.

Οι παρείσακτοι ήρωες του στοχαστή έχουν συνείδηση του πεπρωμένου τους, ίσως και του διπλού εαυτού τους χωρίς όμως να αναιρούν την ιδέα της οικουμενικότητας και της πνευματικής ενότητας του κόσμου οι οποίες συνδυάζονται στον στοχαστή με τη θέαση της θεανθρωπότητας. Ανθρωπινότατοι ήρωες του διανοητή «εκτινάσσονται προς το όριο τους» ακριβώς για να καταστούν Θεάνθρωποι.

Τραγωδός και ψυχαναλυτής ο στοχαστής απελευθερώνει τον «υπόγειο άνθρωπο» και του δίνει την ευκαιρία να νικήσει το Κακό - αδικία με το κακό- έγκλημα. Από το παράλογο να γεννηθεί το λογικό, από την ανελευθερία η ελευθερία της εξέγερσης. Μια ελευθερία η

οποία οδηγεί στο Θεό ή στο Άπειρο.⁴³⁰

Ο Ρασκόλνικοφ πολεμούσε μόνος του ενάντια στη μοίρα του και εξιλεώνεται μέσα από το φονικό αίμα αλλά και την αυτο-καταγγελία του. Μαχόταν κατά της πλατωνικής σκιάς του, κατά των φαντασμάτων του, των δαιμόνων του, των ορίων του. Οίκτος και δύναμη, εναλλάσσονται και συγκρούονται. Όπως ο Κάιν έκοψε κάθε επικοινωνία με τον Θεό έτσι και ο Ρασκόλνικοφ δημιούργησε τη δική του ηθική πραγματικότητα του υπεράνθρωπου έξω και πέρα από συμμόρφωση σε μεταφυσικές αλήθειες.

Η ιδεολογική αμηχανία υπερβαίνει τα όρια της όποιας ηθικής και το συγκινησιακό αποτέλεσμα ενός φόνου σχεδόν μηδενίζεται. Τα προσωπικά «ηθικά ιδανικά» κατισχύουν της κοινωνικής ηθικής αξιολόγησης. Το ακατανόητο της θεϊκής βούλησης απελευθερώνει την ηθική υποτέλεια.

Ο στοχαστής σχεδιάζει το ιδεολογικό έγκλημα πέραν του κοινωνικού περιβάλλοντος. Ο ιδεολογικός εγκληματίας διαθέτει μια όχι ηθική αυτάρκεια γι' αυτό και ο σκοπός της πράξης του εμπεριέχεται σ' αυτήν και μόνο, εκπληρώνει δηλαδή μια εσωτερική ανάγκη, μια προσωπική δοκιμασία, συνιστά ένα μέσον αυτογνωσίας, αυτοεπιβεβαίωσης, μια ενδοβυθοσκόπηση.

Αν για πολλούς οι αντικοινωνικές πράξεις είναι το τελικό αποτέλεσμα μιας ψυχικής διεργασίας και ενός ελαττωματικού κοινωνικού χώρου -γιατί νοσηρός περίγυρος και νοσηρή συμπεριφορά συνήθως συνδέονται άρρηκτα-ο διανοητής φωτίζει το γιατί οι υπόγειες

---

⁴³⁰ Αν θέλει ο ίδιος ο άνθρωπος να γίνει Θεός.

ζωές παράγουν «αρνητικές αξίες».

Ο στοχαστής άνοιξε δρόμους στην εξιχνίαση της ανθρώπινης φύσης. Το «δικαίωμα να φονεύσεις» του Ρασκόλνικοφ ή η καλή συνείδηση των εγκληματιών ή η Θεοδικία ή ο τέλειος μηδενιστής Υπεράνθρωπος, ο υπεράνω του μέτρου, καθιστούν τον Ντοστογιέφσκι αυτοδίδακτο εγκληματολόγο.

Φρόνιτ – Ντοστογιέφσκι – Κάφκα αναζητούν στο υποσυνείδητο τις ενοχές οι οποίες κυβερνούν τη συμπεριφορά και επιχειρούν να ερμηνεύσουν τις ακραίες ψυχικές καταστάσεις μεταξύ του διπόλου «Καλό-Κακό». Οι ενοχές των ηρώων του Ντοστογιέφσκι μπορεί να ερμηνευτούν ψυχαναλυτικά καθώς οι περισσότεροι ήρωες του είναι δέσμιοι αυτών των ενοχών. Η πολυφωνία των ηρώων του και η αυτόνομη συνείδησή τους περιστρέφονται γύρω από τον άξονα Καλού-Κακού. Οι ήρωες του Ντοστογιέφσκι εκφράζουν ή μάλλον μοιάζει να εκπροσωπούν τη διαχρονική πάλη Καλού-Κακού ⁴³¹χωρίς να υπάρχει τελικά νικητής.

Ο Ντοστογιέφσκι ως εγκόσμιος ασκητής, ως μυστικιστής, ως παρείσακτος στο λογοτεχνικό χώρο είχε πολλούς εχθρούς. Ίσως διότι δεν ήταν μικροαστός διανοούμενος και δεν ήθελε να δείχνει το πρόσωπό του. Προτιμούσε να προβάλλει τις ιδέες του.⁴³² Οι ανατρεπτικές ιδέες του Ντοστογιέφσκι είχαν συχνά προφητικό χαρακτήρα καθώς εκινείτο στο πεδίο των αξιών και της ηθικής της αμαρτίας και της συνείδησης, της πνευματικότητας και της

---

⁴³¹ό.π, σ36

⁴³² Στους αδελφούς Καραμαζώφ συναντώνται όλες οι ιδέες του Ντοστογιέφσκι όπως αναλύονται ξεχωριστά στα άλλα έργα του γι' αυτό και έχει την αξία μιας αυτοβιογραφίας.

ελευθερίας.⁴³³ Προσπαθεί να εναρμονίσει την αλήθεια του ανθρώπου με την αλήθεια της ιστορίας μέσα από υπόγειες διαδρομές αγωνίας και τραγικότητας. Εύκολα διακρίνει κάποιος την στενή σχέση των έργων του Ντοστογιέφσκι με την αρχαία τραγωδία. Οι ήρωές του συγκρούονται με τη Μοίρα⁴³⁴ προκειμένου να βρουν το νόημα της ζωής.⁴³⁵

Ο Ντοστογιέφσκι γεννιέται και ξαναγεννιέται μέσα από τα έργα του. Από τους *Φτωχούς στις Αναμνήσεις*, από το *Σπίτι των πεθαμένων* κι από τον *Ηλίθιο* στο *Έγκλημα και Τιμωρία*, από τους *Δαιμονισμένους* στους *αδελφούς Καραμαζώφ* ο ίδιος φόβος προς τα σχέδια του Θεού αλλά και η ίδια η αναζήτηση των ορίων της ελευθερίας.⁴³⁶ Ο μυστικισμός του Ντοστογιέφσκι τον βοήθησε να περιγράψει ψυχοπαθητικές προσωπικό-τητες και τα βιώματά του θεμελίωσαν τη διαίσθησή του. Ο χαρακτήρας των ηρώων του αντικατοπτρίζει και τον χαρακτήρα του.

Βασικά η μετάνοια και η ηθική επανόρθωση κατισχύουν των παθών, ενώ η ηθική πτώση και η αυθόρμητη ανάσταση συγκροτούν το δίπολο της θείας χάριτος. Ο στοχαστής μυεί τον αναγνώστη προφητικά στο μύθο του «νέου ανθρώπου», αλλά ως ανήθικος ηθικολόγος, ως

---

⁴³³ Π. Νικολόπουλου, (2009), «Η ιδέα της πανανθρώπινης αλληλεγγύης στη σκέψη του Φιοντόρ Ντοστογιέφσκι», ομπρέλα, Αθήνα, σ11

⁴³⁴ Γ. Περαντωνάκη, (2009), «Έγκλημα και Τιμωρία: Ο τραγικός ήρωας και η πολυφωνία των σκέψεών του», Ομπρέλα, Αθήνα, σ20

⁴³⁵ ό.π., σ20

⁴³⁶ Γ. Πανούση, (2012), *Ο Έγκληματίας στο έργο του Ντοστογιέφσκι-Υπο-χθόνιος ή υπερ-άνθρωπος:* Νομ.Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σ37

τραγωδός και όχι ηθικιστής καθιστά τον αναγνώστη «συνένοχο» στις «κακές πράξεις», στους φόνους των ηρώων του.⁴³⁷

Το Έγκλημα και Τιμωρία, για πολλούς εκφράζει την ρωσική ψυχολογία η οποία ενώνει φιλοσοφία και ψυχολογία αλλά και οι *Αδελφοί Καραμαζώφ* ως πλοκή η οποία αναιρεί την κλασική ψυχαναλυτική προσέγγιση της πατρότητας και ανατρέπει το μονοπώλιο του Φρόιντ στη λειτουργία του υποσυνείδητου συνιστούν αριστουργήματα καθώς η ηθική και η ψυχολογία των ηρώων βρίσκονται σε συνεχή αντιπαράθεση.⁴³⁸ Για τον στοχαστή η Ρωσία-όπως και ο Θεός- συνιστά ένα οικουμενικό πρόβλημα. Το ίδιο ισχύει και για την αγιότητα.

Ως πνευματικός καθοδηγητής του ρωσικού λαού ο διανοητής εξέφρασε τη ρωσική ψυχολογία με τις λανθάνουσες αντιθέσεις⁴³⁹ εκεί όπου ο συνειδητός αμαρτωλός αναζητεί τη συνάντηση με το Θεό του ελέους.⁴⁴⁰ Αυτός ο «σωτήριος συγκλονισμός», η νίκη της χάριτος πάνω στην αμαρτία, συγκροτούσε τις ρίζες της πνευματικότητας του ρωσικού λαού. Ο στοχαστής αντιπροσώπευσε το μυστικοπαθές, οραματιστικό, χαοτικό, μηδενιστικό βάθος και πάθος κυρίως των ταπεινών και καταφρονεμένων.⁴⁴¹ Ακόμη και οι σοσιαλιστικές του ιδέες σχετίζονται με την αγάπη του για τον άξεστο και αγράμματο ρωσικό λαό, γι' αυτόν τον Θεοφόρο λαό ο οποίος ζούσε ως

---

⁴³⁷ ό.π., σ39

⁴³⁸ ό.π., σσ 39-40

⁴³⁹ Όπως υπερβολή-μέτρο, παραφορά-ηθική ισορροπία

⁴⁴⁰ Γ. Πανούση, (2012), *Ο Έγκληματίας στο έργο του Ντοστογιέφσκι-Υπο-χθόνιος ή υπερ-άνθρωπος*: Νομ.Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σ41

⁴⁴¹ Ν.Καζαντζάκη,(χ.χ), *Ιστορία της ρώσικης λογοτεχνίας*, εκδ Ελ.Καζαντζάκη, Αθήνα, σ 7

δούλος.⁴⁴² Ήταν οπαδός ενός χριστιανικού σοσιαλισμού, είχε αγάπη για τον ρωσικό λαό και διέθετε μεγάλη ψυχική δύναμη για την Ορθοδοξία και την παγκόσμια αδελφοσύνη.⁴⁴³

Το φως του Ντοστογιέφσκι είναι προφητικό κατά των ολοκληρωτισμών γι' αυτό δεν έχει και ιδιαίτερη σημασία το αν πολλοί τον χαρακτηρίζουν συντηρητικό κι άλλοι φιλελεύθερο.⁴⁴⁴ Η έννοια της ελευθερίας της βούλησης, χωρίς κοινωνικούς συμβιβασμούς οδηγεί σε μια συγκεκριμένη στάση ζωής. Οδηγεί στην υπέρβαση της ηθικής και στο δικαίωμα να αποφασίζει κάποιος για τη ζωή των άλλων. Ακόμη στο να υπερβαίνει κάποιος τους περιορισμούς της μοίρας, τα συναισθήματα ενοχής και τύψεων συνείδησης και τέλος οδηγεί με μαθηματική ακρίβεια στην πτώση στο χάος των παθών και στη συμφιλίωση μαζί τους. Η έννοια της ελευθερίας της βούλησης καθιερώνει το δικό της –ατομικό– νόμο και συναισθήματα φόβου, οργής, αηδίας τα οποία καταλήγουν σε ενστικτώδεις κινήσεις.

Η δυνατότητα ενός όντος να μετεξελίσσεται αφ' εαυτού και να πράττει το κακό αντί του καλού από την εν δυνάμει κατάσταση στην εν ενεργεία κατάσταση εξαρτάται από το βάθος της ανθρώπινης φύσης του. Η μελέτη των ψυχικών κινήτρων, της βούλησης του συγκεκριμένου ανθρώπου και του ηθικού θανάτου⁴⁴⁵ του θα διαφωτίσουν το έγκλημα το οποίο διέπραξε. Η επιλογή ανάμεσα σε

---

⁴⁴² Μ.Μακράκη,(1982), «Ο Σοσιαλισμός του Ντοστογιέφσκι και η Σοβιετική κριτική», Νέα Εστία τ.1324, σ 1117

⁴⁴³ό.π, σσ 19-20

⁴⁴⁴ Γ. Πανούση, (2012), *Ο Εγκληματίας στο έργο του Ντοστογιέφσκι-Υπο-χθόνιος ή υπερ-άνθρωπος:* Νομ.Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σ43

⁴⁴⁵ Λ.Γκρόσμαν, (2009), *Φιοντόρ Μιχαήλ Ντοστογιέφσκι, Βιογραφία*, μτφ Δ Τριανταφυλλίδη, Αρμός, Αθήνα,σ 23

ηθικά διλήμματα είναι δύσκολη και η ελευθερία δημιουργεί μια επισφαλή ισορροπία η οποία άλλοτε οδηγεί σε στοχαστική αδράνεια και άλλοτε σε φανατισμούς.⁴⁴⁶

---

⁴⁴⁶ Γ. Πανούση, (2012), *Ο Εγκληματίας στο έργο του Ντοστογιέφσκι-Υπο-χθόνιος ή υπερ-άνθρωπος*: Νομ.Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σ 48

6.3 Συμπεράσματα

Από την εμφάνιση του μαζί με τον Τολστόι, στη Γαλλική σκηνή στα τέλη της δεκαετίας του 1880, ο Ντοστογιέφσκι:

«έχει κρατήσει σημαντική θέση ανάμεσα στους Γάλλους διανοούμενους. Συγγραφείς με τόσες διαφορετικές απόψεις όπως ο Proust, Gide, Sartre, Nathalie, Sarraute έχουν όλοι βρει στον Ντοστογιέφσκι, θέματα για σχολιασμό και στοχασμό».⁴⁴⁷

Ο Ντοστογιέφσκι είναι στοχαστής, φιλόσοφος και χριστιανός υπαρξιστής ο οποίος αναλύει και διαπλάθει τους χαρακτήρες των έργων του, αλλά και περιγράφει την εποχή στην οποία διαδραματίζονται. Ο διανοητής είναι πολυεπίπεδος και συχνά αντιφατικός. Οι πολλές οπτικές γωνίες τις οποίες περιγράφει δεν προσφέρουν μόνο μια θεολογία ή μια φιλοσοφία αλλά ένα ισχυρό υπαρξιακό βίωμα το οποίο προσεγγίζει εξίσου ορθοδόξους, μουσουλμάνους, καθολικούς, άθεους κλπ.

Η κάθε ανθρώπινη ύπαρξη ανακαλύπτει τον εαυτό της, τους οικείους της, εκείνους οι οποίοι την εξουσιάζουν ή τους εξουσιάζει, το παρελθόν αλλά και το μέλλον της ανάλογα με τις ιδεολογικές και ηθικές επιλογές τις οποίες πραγματοποίησε. Η μεγάλη προσφορά του Ντοστογιέφσκι έγκειται στο ότι έφερε την ορθόδοξη πνευματική παράδοση πλησίον της Δύσης με ένα υπέροχο, αληθινό και ουσιαστικό τρόπο. Δεν ήταν θεολόγος, ήταν ένας ησυχαστής διανοούμενος ο οποίος γνώριζε τα ζητήματα της Δύσης και την ανάγκη της για λύσεις. Έδειξε έμπρακτα, ξετυλίγοντας τη ζωή των ηρώων του, ποια είναι η πραγματική ελευθερία, ουσιαστική ευτυχία και η μόνη αλήθεια, χωρίς να είναι δογματικός και επιβλητικός.

⁴⁴⁷R.Davison, (1997), *Camus the challenge of Dostoevsky*, University of Exeter, press, Exeter, p 3

Πρωταρχικό ρόλο στο έργο του κατέχουν οι ιδέες και η διαλεκτική του. Η διαλεκτική κάνει τον Ντοστογιέφσκι να κατανοεί βαθιά τον κόσμο των ιδεών· κι ο κόσμος των ιδεών με την σειρά του, διαποτίζει την διάνοησή του. Οι ιδέες του ζουν μια οργανική ζωή και έχουν ένα ζωντανό και ακαταγώνιστο πεπρωμένο.

Στον Ντοστογιέφσκι εκάστη ιδέα είναι συνδεδεμένη με το ανθρώπινο πεπρωμένο, το πεπρωμένο του κόσμου, το πεπρωμένο του Θεού. Οι οντολογικές του ιδέες περικλείουν εντός τους την ουσία του όντος κρατούν λανθάνουσα την καταστροφική τους δύναμη. Η λανθάνουσα αυτή δύναμη, η πνευματική επαναστατική ενέργεια θα σφυρηλατείται για πολύ. Το έδαφος θα γίνεται όλο και περισσότερο ηφαιστειακό,⁴⁴⁸ ενώ στην επιφάνεια η ψυχή παραμένει στην αρχική της ισορροπία, υποταγμένη στους αρχικούς νόμους.

Ο στοχαστής είναι ο κήρυκας του επαναστατικού πνεύματος ο οποίος βαδίζει στην πραγμάτωσή του. Στο έργο του αναλύει το πολυτάραχο και γεμάτο δυναμισμό πνεύμα της ανθρώπινης φύσης. Ο άνθρωπος αποσπάται από την κοινωνική τάξη, παύει να υπακούει στους κανόνες, διεισδύει σ'ένα κόσμο καινούργιων διαστάσεων. Με τον φιλόσοφο γεννιέται ακριβώς μια καινούργια ψυχή, μια καινούργια αίσθηση του κόσμου. Άλλωστε τον εξαιρετικό αυτό δυναμισμό του πνεύματος, αυτή την ευκινησία η οποία κρατεί από τη φύση της φωτιάς,⁴⁴⁹ τον έχει στο βάθος του είναι του. Ο ίδιος έγραψε στον Μάϊκωφ: «Σ'όλη τη ζωή μου υπερέβηκα το μέτρο». Το πάθος τον τυραννούσε αλλά η ψυχή του ήταν πάντα φλογερή και προσπαθούσε να φτάσει το φως.

---

⁴⁴⁸Ν.Μπερτιάφ, (1921), *Το πνεύμα του Ντοστογιέφσκι*, μτφ.Κ.Μαρκέτη, Ο Κεραμεύς, Αθήναι, σ16

⁴⁴⁹ό..π.,σ16

Οι ήρωες του Ντοστογιέφσκι αντιπροσωπεύουν τον διανοητικό του κόσμο. Ακολουθούν την πορεία του, τις ανησυχίες του, τις αγωνίες του, τη θλιβερή του πείρα, τις διάφορες όψεις του είναι του. Δεν δέχεται καμιά πιστή αναπαράσταση αντικειμενικού περιβάλλοντος και καμιά ικανότητα ανάστασης του εξωτερικού του κόσμου στην ποικιλία του. Ο διανοητής το θεωρεί άωφελο να στραφεί προς την καθεστηκυία τάξη-καθιερωμένη από το παρελθόν- όπως κάνει ο Τολστόι.

Ο φιλόσοφος, φύση υπέρμετρα δυναμική η οποία κατευθύνεται προς το Γίγνεσθαι, αποδέχεται την αρετή της ιστορικής παράδοσης, της κληρονομιάς, των ιερών λειψάνων, ο οποίος αναγνωρίζει την Κυβέρνηση και την επίσημη εκκλησία της Ρωσίας. Ο Ντοστογιέφσκι είναι εκείνος ο οποίος αποδεικνύει τη βαθιά φύση του ρωσικού μηδενισμού.

Αντίστροφα ο Τολστόι, δεν υπήρξε ποτέ πνευματικός επαναστάτης, είναι ο στοχαστής της στατικής ύλης, του κοινωνικού περιβάλλοντος, όπως υπήρξε και υπάρχει. Ο Τολστόι ατενίζει ακόμα προς το παρελθόν και όχι προς το μέλλον, δεν έχει το γνώρισμα προφήτη, κηρύσσεται μόνος του μηδενιστής. Μπορεί ό Τολστόι να υπήρξε καλλιτέχνης τελειότερος από τον Ντοστογιέφσκι και ως μυθιστορήματα τα έργα του να είναι ανώτερα. Υπήρξε ο μεγάλος φιλόσοφος του είναι· ο Ντοστογιέφσκι δεν ασχολήθηκε παρά με το γίγνεσθαι⁴⁵⁰ και η τελειοποίηση κατορθώνεται ευκολότερα σε μια στατική παρά σε μια μεταβλητή ύλη. Ο Ντοστογιέφσκι είναι μεγαλύτερος στοχαστής από τον Τολστόι· είναι μνημένος σε περισσότερες έννοιες και προχωρά δίχως να στρέφει το κεφάλι, ο άλλος γνωρίζει την αιώνια ανθρώπινη

---

⁴⁵⁰Ν Μπερτιάερ, (1921), *Το πνεύμα του Ντοστογιέφσκι*, μτφ.Κ.Μαρκέτη, Ο Κεραμεύς, Αθήναι, σ20

αντίφαση η οποία τον αναγκάζει σε κάθε βήμα να οπισθοχωρήσει. Την ίδια την ζωή ο Ντοστογιέφσκι την αντιλαμβάνεται εν σχέσει με το ανθρώπινο πνεύμα, μα για τον Τολστόι η ζωή είναι απόρροια της φύσης. Η μονόπλευρη ηθική του Τολστόι δεν θα μπορούσε σε καμιά περίπτωση να είχε τίποτε το κοινό μ'αυτόν το μελετητή της ανθρώπινης καρδιάς, τον Ντοστογιέφσκι.

Τα έργα του Ντοστογιέφσκι δεν είναι καν μυθιστορήματα, αποτελούν φιλοσοφικά κείμενα τα οποία περιγράφουν την εσωτερική τραγωδία του μοναδικού ανθρώπινου πνεύματος, το οποίο αποκαλύπτεται με διαφορετικές μορφές και σε διαφορετικούς σταθμούς της πορείας του. Ο φιλόσοφος είχε το χάρισμα να κατανοεί τον άνθρωπο στην πολυτάραχη, γεμάτη πάθος και έξαρση αστάθειά του και ο αναγνώστης αισθάνεται να παρασύρεται μέσα σ' αυτή την θύελλα η οποία διαπερνά όλα του τα έργα. Η ανθρώπινη ύπαρξη προσπαθεί να αποκρύψει στην πιο βαθιά περιοχή του είναι της τα ποικίλα πολυτάραχα κύματα της ζωής του. Το μεγαλείο του φιλοσόφου έγκειται στο να εκφράσει τις απόκρυφες κινήσεις οι οποίες δονούν το υπέδαφος της ανθρώπινης φύσης.

Το έργο του Ντοστογιέφσκι είναι ένα αληθινό Συμπόσιο των Στοχασμών του, συνεισέφερε υπέρμετρα στην ανθρωπολογική φιλοσοφία, στη φιλοσοφία της ιστορίας, της θρησκείας και της ηθικής. Οι άνθρωποι οι οποίοι αρνούνται να πάρουν μέρος σ'αυτό και οι σκεπτικιστικοί συλλογισμοί τους αποφάσκουν την αποτελεσματικότητα κάθε στοχασμού του, αυτοκαταδικάζονται σε μια πνευματικά μειωμένη και στυγνή ύπαρξη.

Ο φιλόσοφος έχει αποκαλύψει καινούργιους κόσμους, κόσμους σε

κίνηση, δια μέσου των οποίων μόνο είναι νοητά τα ανθρώπινα πεπρωμένα. Ο στοχαστής δεν ασχολήθηκε με τον εμπειρικό κόσμο αλλά η φιλοσοφική του σκέψη βυθίζεται ολόκληρη στο πνευματικό σύμπαν, προς το άγνωστο **Γίγνεσθαι**,⁴⁵¹ προς μια προφητική φιλοσοφική σκέψη,⁴⁵² η οποία αποκαλύπτει τον ανθρώπινο μυστικισμό και γι' αυτό δεν τον μελετά στο σταθερό του περιβάλλον, στην κοινωνική καθημερινή του ζωή, στις κοινωνικές ορθολογιστικές μορφές της ύπαρξής του, μα στο ασυνείδητο, στην τρέλα και στο έγκλημα. Διότι στην τρέλα κι όχι στην υγεία, στο έγκλημα, κι όχι στη νομιμότητα, στα ασυνείδητα σκοτεινά ρεύματα κι όχι στην καθημερινή πράξη, στις εσωτερικές περιοχές της ψυχής οι οποίες φωτίζονται απ' το δυνατό φως της συνείδησης δύναται μόνο κανείς να βυθομετρήσει το βάθος της ανθρώπινης φύσης και να φτάσει τα σύνορά της.⁴⁵³

Ο διανοητής επιστρέφει στον πεπερασμένο και οργανωμένο κόσμο, στο χώρο με τις τρεις διαστάσεις, αφού επισκέφτηκε άλλους κόσμους. Η κοσμοθεωρία του δεν είναι ένα αφηρημένο σύστημα αλλά μια πνευμα-τώδη διαίσθηση του ανθρωπίνου πεπρωμένου και του κόσμου. Διαίσθηση πνευματική, φιλοσοφική αληθινά μια γνώση. Είχε μια δυναμική αντίληψη του κόσμου και το έργο του υπήρξε μια επιστήμη του πνεύματος.

Ο στοχαστής δημιουργεί κάτι νέο, αντιπροσωπεύει στον κόσμο μια δημιουργική εκδήλωση χωρίς προηγούμενο. Το έργο του φιλοσόφου είναι μια ρωσική διερμηνευση του καθολικού. Ο δυτικός κόσμος γι' αυτόν ακριβώς τον λόγο έδειξε ενδιαφέρον. Αναζητεί σ' αυτόν

---

⁴⁵¹N, Μπερτιάφ, (1921), *Το πνεύμα του Ντοστογιέφσκι*, μτφ.Κ.Μαρκέτη, Ο Κεραμεύς, Αθήναι, σ18

⁴⁵² ό.π.,σ18

⁴⁵³ό.π., σ18

ταυτόχρονα μια αποκάλυψη γενικής φύσεως⁴⁵⁴ τόσο στα ζητήματα τα οποία τον απασχολούν όσο και στην αποκάλυψη αυτού του διαφορετικού κόσμου, του ρωσικού ο οποίος είναι αιγιματικός γι' αυτούς.

Όταν κάποιος κατανοήσει ολοκληρωτικά τον διανοητή, θα έχει στην πραγματικότητα αφομοιώσει ένα ουσιαστικό τμήμα της ρωσικής ψυχής• θα έχει αποκρυπτογραφήσει μερικά από τα μυστικά της Ρωσίας. Ο στοχαστής αντικαθρεφτίζει τις αντιφάσεις και τις αντινομίες του ρωσικού πνεύματος και οι οποίες προκάλεσαν με τη σειρά τους, τόσες αντιφατικές κρίσεις για τη Ρωσία και το λαό της. Οι Ρώσοι δεν ανέχονται ένα μέσο ψυχικό κλίμα και η ιδιοσυγκρασία τους τους οδηγεί ακαταμάχητα προς τις ακρότητες.

Στο έργο του φιλοσόφου, οι ήρωές του συζητούν μεταξύ τους για τα παγκόσμια ζητήματα με μια ιδεολογική διαλεκτική η οποία είναι τόσο δυνατά συνενωμένη με το πεπρωμένο του ανθρωπίνου πνεύματος. Η εξωτερική ποικιλία των προσώπων τα οποία έλκονται ή απωθούνται σε μια θύελλα πάθους ακτινοβολούν στο βάθος τους το μοναδικό ανθρώπινο πνεύμα. Είναι αναγκαίο για να φέρουν στο φως, τις μυστικές στιγμές του πεπρωμένου, με ένα τέτοιο πλέξιμο του υφαδιού, που τελικά τα πάντα κινούνται γύρω από το ανθρώπινο αίνιγμα.⁴⁵⁵ Τον φιλόσοφο δεν τον ενδιαφέρει ο άνθρωπος παρά εντός της θυελλώδους του κινητικότητας. Από τον άνθρωπο και δια του ανθρώπου φτάνει κανείς το Θεό. Αυτή είναι η οδός της ελευθερίας, η οδός του πόνου την οποία ως το τέλος πρέπει να διατρέξει ο άνθρωπος. Αυτήν την πορεία πιστεύει, δεικνύει και προτρέπει ο φιλόσοφος.

---

⁴⁵⁴ Ν, Μπερτιάεφ(1921), *Το πνεύμα του Ντοστογιέφσκι*, μ.τ.φ.Κ.Μαρκέτη,Ο Κεραμεύς,Αθήναι,σ12

⁴⁵⁵ ό.π., σσ 39-40

6.4 Λεξιλόγιο

Αναπόδραστος= αδήριτος, αναγκαίος, αναγκαστικός, αναπότρεπτος

Αποφάσκω=αρνούμαι,αποκηρύσσω,απορρίπτω,ανανεύω,αποτάσσομαι,αντιλογώ

Grottesco, ιταλική γλώσσα, (γκροτέσκο)=αλλόκοτος

Διεμβόλιση= άσκηση πολιτικής επιρροής σε χώρο άλλων

Εμμένεια= η απραξία, το αντίθετο της υπέρβασης

Εξαμβλωματικός= που τρομάζει με την εμφάνισή του

Ερριμένος =αφημένος, ριγμένος

Ιντελιγκέντσια= 1.ο κόσμος των διανοουμένων 2. η διανόηση

Κατατρύχω= 1.βασανίζω 2. τυραννάω

Νυκταλωπία= πάθηση των ματιών που έχει ως αποτέλεσμα κάποιος να βλέπει καλύτερα τη νύχτα παρά την ημέρα

Ρασκόλ (στα ρωσικά)=σχίσμα, διαχωρισμός

Ρότσιλντ=τραπεζικός Rothschild είναι μια από τις πλέον ισχυρές οικον. Φυσιογν. παγκοσμίως

Υποσημαίνω=1. υποδηλώνω 2.αφήνω να εννοηθεί

Ελληνική Βιβλιογραφία

- Αλεξανδρόπουλος Μ., (1966), «Ντοστογιέφσκι. Ιδέες και σκέψεις», Εποχές 42, Αθήνα
- Ανδρεάδης Γ., (2004), *Εγχειρίδιο Εγκληματολογίας*, Πολύτροπον, Αθήνα
- Αργυροπούλου Σ., (2005), *Εισαγωγή σε Φ. Ντοστογιέφσκι, Νουβέλες και Διηγήματα*, Α΄τομ, Ροές, Αθήνα
- Αυγέρης Μ., (1972), *Ξένοι Λογοτέχνες*, εκδ. Ίκαρος, Αθήνα
- Βαλέτας Κ., (2009), *Ντοστογιέφσκι (Βιογραφία-Η ζωή-Το έργο του)*, Αιολικά Γράμματα, Αθήνα
- Βιστωνίτης Α., (1986), *Η κρίση και η καταστολή*, Νεφέλη, Αθήνα
- Γαϊτάνης Β., (1997), *Η Έννοια της απελπισίας στον Κίρκεγκωρ και στον Ντοστογιέφσκι*, εκδ. university studio press ,Θεσσαλονίκη
- Γεωργίου Α., (1987), *Το τέλειο Κράτος- Η νύκτα των ερπετών*, Γλάρος, Αθήνα
- Εφημερίδα «ΤΟ ΒΗΜΑ» 28 Απρ 2009 - Συντάκτης: Πάτροκλος Σταύρου
- Εφημερίδα Πατρίς, Ηράκλειο αφιέρωμα Ν.Καζαντζάκη, 50 χρόνια από τον θάνατό του Καζαντζάκης, επετειακό αφιέρωμα, Παρασκευή, 26 Οκτωβρίου 2007
- Ζιράρ Ρενέ, (1991), *Το εξιλαστήριο θύμα η βία και το ιερό*, μτφ. Κ.Παπαγιώργη, εκδ.Εξάντας, Αθήνα.
- Ζιράρ Ρενέ, (2003), *Κριτικές απο το Υπόγειο*, μτφ. Ζαρταμόπουλου Ν., εκδ.Εστίας, Αθήνα.
- Ζωΐδης Ε., (2008), *Βλέπω-Θέματα σημειολογίας της εικόνας*, εκδ. Ίων,

Αθήνα

- Ηλιού Η., (1977), «Νίκος Καζαντζάκης. Ο Μεγάλος μας πεζογράφος», Νίκος Καζαντζάκης [αφιέρωμα], Νέα Εστία, 102, Αθήνα
- Καζαντζάκης Ν., (1974), *Ο Χριστός ξανασταυρώνεται*, εκδ. Ε.Καζαντζάκη, Αθήνα
- Καζαντζάκης Ν., (1988), *Τέχνη και μεταφυσική*, Μαράς Στ, εκδ.Καστανιώτη, Αθήνα
- Καζαντζάκης Ν., (2009), *Αναφορά στον Γκρέκο*, Εκδόσεις Καζαντζάκη, Αθήνα
- Καμύ Α.,(2001), *Η Πανούκλα*, μτφ Καρακίτσου- Ντούζε Ν. – Κασαμπάλογλου-Ρομπλέν Μ., εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα
- Καμύ Α, (2005), *Ο Μύθος του Σισύφου, Δοκίμιο για το παράλογο*, μτφ Καρακίτσου- Ντούζε Ν. –Κασαμπάλογλου-Ρομπλέν Μ., εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα
- Κίρκεγκωρ Σ., (1971), *Kierkegaard,S, Η έννοια της αγωνίας*, μτφ. Τζαβάρια Γ Δωδώνη, Αθήνα
- Κόντογλου Φ., (1986), *Βίος και Πολιτεία του Βλάσιου Πασκάλ*, εκδ.Αστήρ, Αθήνα
- .Κουκουτσάκη Α, επιμέλεια, (1999), *Εικόνες εγκλήματος*, εκδ.πλέθρον, Αθήνα.
- Κούσουλας Λ., (2006), *Μετά τα Φιλολογικά Δοκίμια*, Μια επιλογή, εκδ. Νεφέλη, Αθήνα
- Κρινασμούρτι, (χ.χ), Ελευθερία. *Η αρχή και το τέλος*, Καστανιώτη, Αθήνα

- Κυριάκης Δ, (1986), *Περί του Όντος, του κακού και του θανάτου*, Καστανιώτη, Αθήνα
- Λούκατς Γ., (1957), *Μελέτες για τον Ευρωπαϊκό Ρεαλισμό*, εκδ. Ινστιτούτο Αθηνών, Αθήνα
- Μακράκης Μ, (1978), *Η αίσθηση του θανάτου και ο πόθος της λυτρώσεως εις τον Α.Τολστόι*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα
- Μακράκης Μ., (1982), «Ο σοσιαλισμός του Ντοστογιέφσκι και η σοβιετική κριτική». Νέα Εστία, Ν ΣΤ, τ., 1324, Αθήνα
- Μακράκης Μ., (1984), *Ο Ντοστογιέφσκι και η επανάσταση των νέων, Imago*, Αθήνα
- Μακράκης Μ, (1994), *Ντοστογιέφσκι Πάθος και Ελευθερία*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα
- Μακρής Κ.Ι.-Μαρκουλίδης Γ.Π, (1983), *Παράθυρα προς την αυτογνωσία*, εκδ.Παπαζήση, Αθήνα
- Μερεζκόβσκη Ν.,(2005), *Ντοστογιέβσκη-Ο προφήτης της ρώσικης επανάστασης*, μτφ.Πρωτόπαπα Σ, εκδοτ. Γκοβόστη, Αθήνα
- Μεταξάς Α.-Ι.Δ., (2003), *Η υφαρπαγή των μορφών*, Καστανιώτη, Αθήνα
- Μιχαηλίδης Κ., (1984), *Οικείωση και αλλοτρίωση*, Αστήρ, Αθήνα
- Μιχαηλίδης Κ, (1990), *Το ανθρώπινο πρόσωπο*, εκδ Αστέρος, Αθήνα
- Μπάχτιν.Μ., (2000), *Ζητήματα της ποιητικής του Ντοστογιέφσκι*, Εκδ. Πόλις, Αθήνα
- Μπερδιάγιεφ Ν., (1990), *Το Πνεύμα του Ντοστογιέφσκι*, μτφ.Ματσούκα Ν., εκδ.Πουρναρά, Θεσ/κη
- Μπερδιάγιεφ Ν., (2000), *Θείον και ανθρώπινον (η υπαρξιακή διαλεκτική των σχέσεων)*, μτφ Αντωνιάδη Π., εκδ.Π.Πουρναρά, Θεσ/νικη

- Μπερτιάφ.Ν, (1921), *Το πνεύμα του Ντοστογιέφσκι*, μτφ.Μαρκέτη κ., Ο Κεραμεύς, Αθήναι
- Μπιτσάκης Ε., (1981), *Φιλοσοφία του ανθρώπου*, εκδ.Ζαχαρόπουλου, Αθήνα
- Μπουγάζ Τ., (1983), «Ο Nietzsche και η εκκοσμίκευση του κόσμου», *Φιλοσοφία*, 13-14, Αθήναι
- Μπούμπερ Μ., (1987), *Το πρόβλημα του Ανθρώπου*, μτφ. Αποστολόπουλου Χ., Γνώση, Αθήνα
- Μπούσουλας Ν.Ι, (1970), *Θέματα μεταφυσικής, Δωδώνη*, Θεσ/κη
- Μπράουν Μ., (2008), *Ντοστογιέφσκι. Η ζωή μέσα από το έργο του*, μτφ Σκουτερόπουλου. Ν.Μ., εκδ. εκκρεμές, Αθήνα
- Νησιώτη Ν, (1956), *Υπαρξισμός και Χριστιανική πίστις*, εκδ.Μήνυμα, Αθήνα
- Νιάνιας Γ.Δ., (1972), «Νίτσε και Υπαρξισμός», στο: *Εις μνήμην Παναγιώτου Α. Μιχελή*, Ελληνική Εταιρεία Αισθητικής, Αθήναι
- Νικολόπουλος Γ., (2006), «Για ένα διάλογο της Εγκληματολογίας με τη λογοτεχνία: εικόνες φυλακής στον Ξένο του Α. Camus» στο Κουκουτσάκη Α.,(επιμ), σε *Εικόνες φυλακής*, Πατάκη, Αθήνα
- Νικολόπουλος Φ., (2010), Αφιέρωμα: Φιοντόρ Ντοστογιέφσκι «Η ιδέα της πανανθρώπινης αλληλεγγύης στη σκέψη του Φιόντορ Ντοστογιέφσκι», ομπρέλα(τριμηνιαίο περιοδικό), τευχ 85,Αθήνα
- Νίτσε Φ., (2008), *Η Γενεαλογία της ηθικής*, μτφ. Ζ. Σαρίκα, εκδ. Βάνιας, Θεσ/νικη
- Ντοστογιέφσκι Φ, (1988), *Έγκλημα και Τιμωρία*, μτφ.Σαραντόπουλου.Α., Ζαχαρόπουλου, Αθήνα

- Ντοστογιέφσκι Φ., (1990), *Αδελφοί Καραμαζώφ*, τομ.1, μτφ.Αλεξάνδρου Α., εκδ.Γκοβόστη, Αθήνα
- Ντοστογιέφσκι Φ., (1990), *Αδελφοί Καραμαζώφ*, τομ.2^{ος}, μτφ.Αλεξάνδρου Α., εκδ.Γκοβόστη, Αθήνα
- Ντοστογιέφσκι Φ., (1990), *Έγκλημα και Τιμωρία*, τομ.1 μτφ. Αλεξάνδρου Α., εκδ.Γκοβόστη, Αθήνα
- Ντοστογιέφσκι Φ., (1990), *Έγκλημα και Τιμωρία*, τομ.2^{ος} μτφ. Αλεξάνδρου Α., εκδ.Γκοβόστη, Αθήνα
- Ντοστογιέφσκι Φ., (1992), *Ο παίχτης*, μτφ Κυτοπούλου Ν., Ζαχαρόπουλου, Αθήνα
- Ντοστογιέφσκι Φ.,(1992), *Το υπόγειο*, μτφ. Κυτοπούλου Ν., Ζαχαρόπουλου, Αθήνα
- Ντοστογιέφσκι Φ.,(1994), *Αδελφοί Καραμαζώφ*, τόμος Ι, μτφ. Σίνου Κ., εκδ.Ζαχαρόπουλου, Αθήνα
- Ντοστογιέφσκι Φ.,(1994), *Αδελφοί Καραμαζώφ*, τόμος ΙΙ, μτφ. Σίνου Κ. Αθήνα
- Ντοστογιέφσκι Φ., (1996), *Ο Έφηβος*, μτφ. Σαραντόπουλου Α., εκδ. Ζαχαρόπουλου, Αθήνα
- Ντοστογιέφσκι Φ., (1996), *Οι Δαιμονισμένοι*, Α.Σαραντόπουλου, ,εκδ. Ζαχαρόπουλου, Αθήνα
- Ντοστογιέφσκι Φ., (1997), *Ο Σωσίας*, μτφ.Τομανάς Β., εκδ. οίκος Τζιαμπίρης-Πυραμίδα, Θεσ/νικη.
- Ντοστογιέφσκι Φ., (1997), *Ο Σωσίας*, μτφ.Τομανάς Β, εκδ. Νησίδες, Θεσ/νικη
- Ντοστογιέφσκι Φ., (2003), *Σημειώσεις από το Υπόγειο*, μτφ.Λαδιά Ε εκδ.

Αρμός, Αθήνα

- Ντοστογιέφσκι Φ, (2006), *Το ημερολόγιο του συγγραφέα*, μτφ.Τριανταφυλλίδης Β.Δ., εκδ.Αρμός, Αθήνα
- Ντοστογιέφσκι Φ., (2007), *Φιοντόρ Ντοστογιέφσκι Οι Δαιμονισμένοι*, μτφ Μπακοπούλου Ε, Ίνδικτος, Αθήνα
- Ντοστογιέφσκι Φ, (2009), *Ο Έφηβος* μτφ. Μακρή Κ., εκδ.Γκοβόστη, Αθήνα
- Ντοστογιέφσκι Φ.,(2010), *Φιοντόρ Ντοστογιέφσκι Υπόγειο*, μτφ Μπακοπούλου Ε, Ίνδικτος, Αθήνα
- Ξηρογιάννη Π., (2006), *Blaise Pascal –Η έννοια της αγωνίας* ,εκδ. Έννοια, Αθήνα
- Πανούσης Γ., (2012), *Ο Εγκληματίας στο έργο του Ντοστογιέφσκι-Υποχθόνιος ή υπερ-άνθρωπος*:Νομ.Βιβλιοθήκη, Αθήνα
- Παπαγιώργης Κ., (1990), *Ντοστογιέφσκι*, Εκδ.Καστανιώτη, 4η έκδ., Αθήνα
- Παπαστάμου Σ., (1991), «Ψυχολογιοποίηση της εγκληματικότητας», σε «Αφιέρωμα στη μνήμη του Ηλία Δασκαλάκη» ,Πάντειο, Αθήνα
- Παρλαμάς Μ , (1997), «Άνθρωπος και Υπεράνθρωπος», Αφιέρωμα Ν.Καζαντζάκης (1883-1957),Επτά-Καθημερινή 2/11/97,Αθήνα
- Pascal B., (1999), *Στοχασμοί*, μτφ Ν.Ματσούκα, εκδ.Πουρναρά, Θεσ/νικη
- Πελεγρίνης Θ, (1986), *Η θεμελίωση του ηθικού βίου*, Καρδαμίτσα, Αθήνα
- Πελεγρίνης Θ., (1992), *Φιλοσοφία και Αμφισβήτηση-Για τον Θεό, την Γνώση και την Ηθική Πράξη*, Ελληνικά Γράμματα, β' έκδ. Αθήνα

- Πελεγρίνης Θ, (1998), *Οι 5 εποχές της φιλοσοφίας*, έκδ. 2^η, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα
- Πελεγρίνης Θ., επιστημ. υπευθ., (2008), *Σύγχρονα ηθικά προβλήματα*, Έλυτρον, Καλαμάτα
- Περαντωνάκης, Γ.,(2010), Αφιέρωμα: Φιοντόρ Ντοστογιέφσκι «Έγκλημα και Τιμωρία: Ο τραγικός ήρωας και η πολυφωνία των σκέψεών του», Ομπρέλα (τριμηνιαίο περιοδικό), τευχ 85, Αθήνα
- Πλάτων, (2002), *Πολιτεία*, μτφ Σκουτερόπουλου. Ν.Μ. , Πόλις, Αθήνα
- Ποταμιάνου-Παλλάντιου.Ε., (1996), *Η μυθολογική του Albert Camus*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα
- Σαλαβιώφ.Β., (1989), *Η ιδέα της Οικουμενικότητας στο έργο του Ντοστογιέφσκι*, μτφ Τριανταφυλλίδη Δ., Πουρναρά, Θεσ/νικη
- Σαρτρ Ζαν Π., (2009), *Ο υπαρξισμός είναι ένας ανθρωπισμός*, μτφ Σταματίου Κ., εκδόσεις Αρσενίδη, Αθήνα
- Σαρτρ Ζαν Π., (χ.χ), *Η αναστολή*, μτφ. Α.Χουρμούζιου, Αρσενίδη, Αθήνα
- Σαφ Α, (1983), *Φιλοσοφία του ανθρώπου, Μαρξισμός και υπαρξισμός*, εκδ. Θεμέλιο, Αθήνα
- Στογιάννος Π., (1976), *Χριστός και Νόμος*, Πουρναρά, Θεσ/κη
- Συλλογικός Τόμος, (1998), *Σπουδή στο Ντοστογιέφσκι*, εκδ. Παρουσία, Σειρά: Ανιχνεύσεις, Αθήνα.
- Τρουαγιά Α.,(χ.χ), *Ντοστογιέφσκι, Η ζωή και το έργο του*, Πελεκάνος, Αθήνα
- Φρανσουά Έβαλντ, (1990), «*Ατομικισμός: η μεγάλη επιστροφή*», μτφ. Νικολούδη, Η.Π Ροές, Αθήνα
- Χαζίρογλου Λ., (2010), *Τετράδια Ψυχιατρικής*, 112^ο Οκτ.- Νοεμ.- Δεκ.

- Χατζηβασιλείου Β., (1984), «Φρειδερίκος, Νίτσε: η ποίηση ως ρήξη και ως υπέρβαση», Διαβάζω 91

Ξένη βιβλιογραφία

- Bataille G. (1979) , *Η λογοτεχνία και το κακό*, μτφ.Ε.Βαρίκα, Πλέθρον ,Αθήνα,
- \Bien,P., (2001), Καζαντζάκης Η πολιτική του πνεύματος, μτφ. Λαμπρινίδου Δ.,Α., πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο
- Burgum Ed.Berry, (1982), *Μυθιστόρημα και κοινωνία,θεωρία*, μτφ. Γκάνα Ν-Ο, εκδ.Μεταίχμιο, Αθήνα
- .Davison Ray, (1997), *Camus the challenge of Dostoevsky*, University of Exeter press, Exeter.
- Dostoyevsky Fyodor, (χ.χ), *Η εξομολόγηση του Σταυρόγκιν*, εκδ. Γανιάρης Χ, Αθήναι
- *Dostoyevsky Fyodor, (1979), Το Υπόγειο*, μτφ. Σημηριώτης Γ εκδ. Κοροντζή Δ, Αθήνα
- Ehrhard M., (1967), *Η ρωσική λογοτεχνία*, μτφ Μπωντλαίρ» {Από την εφημερίδα Το Βήμα, 17 Νοεμβρίου 1967}
- Gabel, Josef, (1977), *Η ψευδής συνείδηση*, μτφ Ι. Ευσταθιάδου- Λάππα, Άκμων ,Αθήνα
- Girard R., (1991), *Το εξιλαστήριο θύμα- η βία και το ιερό*, μτφ. Παπαγιώργη Κ. εξάντας, Αθήνα
- Heidegger M., (1987), *Επιστολή για τον ανθρωπισμό*, μτφ Γ.Ξηροπαίδης, Ροές, Αθήνα
- Jaspers K, (1971), «Η ιστορική σημασία του Κίρκεγκωρ και του Νίτσε. Η προέλευση της παρούσας φιλοσοφικής κατάστασης», *Λωτός1*, Αθήνα,
- Leiter B, (2009), *Γενεαλογία ηθικής*, εκδ. Οκτώ, Αθήνα

- Lowith Karl, (1991), *Οι πολιτικές συνέπειες του υπαρξισμού του Χάιντεγκερ*, μτφ. Ροζάνη, Στ, Έρασμος, Αθήνα
- Magnus B., and Higgins M.C, (1996), «Nietzsche's works and their themes», στο: Magnus, B. and Higgins, M. C., (eds), *The Cambridge Companion to Nietzsche*, Cambridge University Press, Cambridge
- Pascal B., (1999), *Στοχασμοί*, μτφ Ν.Ματσούκα, εκδ.Πουρναρά, Θεσ/νικη
- Sartre J.P., (χ.χ), «*Το Είναι και το Μηδέν*», μτφ.Κ.Παπαγιώργη, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα
- SchellihngW.J, (1997), *Ερευνες για την ουσία της ανθρώπινης ελευθερία*, μτφ Μαρσέλλου Χ., Ίνδικτος, Αθήνα
- Xanthaki-Karamanou.G, (1980), *Studies in Fourth-Century Tragedy*, Ακαδημία Αθηνών, Αθήνα